

**ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
«УКРАЇНА»**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СТРЕЛЬЧЕНКО АНАТОЛІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 349.3[364.32:616-051]

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ
ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО БРОНЕЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИМ
НАСЕЛЕННЯМ**

Спеціальність: 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право;
інформаційне право
(081 – Право)

На здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **А. М. Стрельченко**

Науковий керівник: **Сербин Руслан Андрійович,**
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Стрельченко А. М. Адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. – Кваліфікаційна праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право (081 – Право). – Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Київ, 2025.

У дисертації проведено комплексний аналіз і розкрито поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Особливу увагу приділено характеристиці елементів та нормативно-правовому регулюванню забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Визначальну роль надано дослідженню суб'єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Обґрунтовано твердження про те, що адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням – це сукупність адміністративно-правових норм, гарантій, засобів та методів публічного адміністрування, які використовуються органами державної влади для забезпечення та підтримання стану захищеності життя і здоров'я людини, її особистої недоторканності, за якого гарантується право кожної людини на здорову та безпечну життєдіяльність у суспільстві за умови забезпечення та гарантування їм індивідуального захисту. Визначено, що адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням полягає у створенні стабільної основи підтримання стану захищеності здоров'я та життя людини та громадянина через систему нормативного адміністративно-правового забезпечення, організаційно-правових та процедурних гарантій особистої безпеки кожної

людини. Доведено, що адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням здійснюється на підставі державних гарантій, які з допомогою правових засобів, способів, форм і методів адміністративно-правового впливу реалізують у практичній площині державну політику у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, регулюють здійснення суб'єктами своїх повноважень, а в підсумку – задовольняють суспільний інтерес у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Визначено, що принципами адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням є основоположні ідеї, на яких ґрунтується діяльність суб'єктів владних повноважень щодо забезпечення права громадян на використання засобів індивідуального бронезахисту для збереження здоров'я і життя як окремої людини так і членів родин та суспільства. Разом з тим, сформульовано такі класифікаційні групи принципів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням з виокремленням принципів наукового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням (відповідності між теорією та практикою; об'єктивності; усебічності наукового забезпечення; детермінізму й діалектичного розвитку; реальності та економічності); адмініструвальні принципи забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням (пріоритету прав та свобод людини і громадянина; верховенства права; рівності; демократизму правотворчості й реалізації права тощо); характерологічні принципи забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням (пріоритету захисту життя та здоров'я; доступності; відповідності стандартам якості; простоти використання; оперативного постачання; цільового розподілення; інформування та навчання щодо використання; психологічного підтримання; економічної ефективності; ефективної співпраці з міжнародними організаціями; безпеки; безперервного контролю та нагляду з боку державних органів і мілітаризму).

Сформульовано, що механізм адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту – це взаємопов’язана сукупність організаційно-правових та фінансово-економічних інструментів, правових заходів, способів та методів, які використовуються державою задля забезпечення належного функціонування та розвитку суспільних відносин у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту з метою захисту життя та здоров’я громадян, а також забезпечення законності і правопорядку в суспільстві. Аргументовано, що структура механізму адміністративно-правового забезпечення – це сукупність взаємопов’язаних та взаємозалежних адміністративно-правових елементів, яка утворює певну цілісність і визначає організацію, функціонування та розвиток відповідної системи. Встановлено, що елементи механізму адміністративно-правового забезпечення застосування заходів індивідуального бронезахисту характеризуються багатогранною та різноманітною за своєю природою сутністю, яку згруповано у такі класифікаційні групи: 1) нормативно-правові; 2) інституційно-правові; 3) організаційно-правові; 4) діяльнісно-правові.

Обґрунтовано думку про те, що адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням характеризується розробленням правових норм, імплементацією соціальних гарантій, адаптацією законодавства до умов воєнного (особливого) періоду з метою забезпечення цивільного населення засобами індивідуального бронезахисту, врахування викликів та потреб, гарантування захисту життя та здоров’я людей. Сформульовано, що нормативно-правове регулювання забезпечення засобами індивідуального захисту має такі рівні: I – конституційний; II – законодавчий; III – нормативний; IV – відомчий, та здійснено його ґрунтовну характеристику.

Аргументовано, що суб’єкти адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням являють систему органів публічної адміністрації, яка за допомогою правових інструментів (способів, засобів, методів та процедур) формує та забезпечує

реалізацію державної політики у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням і спрямована на збереження життя та здоров'я людини в разі загрози. Водночас, суб'єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним класифіковано за такими критеріями: по-перше, за порядком формування: а) виборні органи (організації) – ті, які обрані Українським народом, жителями певних адміністративно-територіальних одиниць, радами громадських організацій (Верховна Рада України, Президент України, органи місцевого самоврядування, громадські організації); б) органи, створені за порядком призначення (Рада національної безпеки і оборони України, вищий орган виконавчої влади – Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади – Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, інші ЦОВВ, Збройні Сили України, а також військові формування, утворені відповідно до чинного законодавства України); б) органи, які створюються за виборно-призначувальним порядком (відповідні суб'єкти громадянського суспільства, зокрема, Громадська рада при Міністерстві оборони України, члени якої обираються представниками громадянського суспільства та затверджуються Міністром оборони України); по-друге, за предметною компетенцією та повноваженнями: а) органи загальної компетенції (Рада національної безпеки і оборони України, Президент України, Кабінет Міністрів України, органи місцевого самоврядування); б) органи (організації) з особливими повноваженнями (Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство охорони здоров'я України, Збройні Сили України, Національна гвардія України, інші військові формування, утворені відповідно до чинного законодавства України, громадські об'єднання, правова мета яких обмежується діяльністю у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням).

Проаналізовано міжнародний досвід щодо адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, що є важливим елементом гарантування світової безпеки в

сучасному світі, особливо під час різних конфліктів та криз. Визначено, що міжнародні організації, уряди і неурядові організації працюють над забезпеченням цивільних такими засобами через гуманітарні програми, через підтримку урядів і міжнародну співпрацю. Доведено, що на основі вивчення міжнародного досвіду в Україні потрібно забезпечувати цивільне населення засобами бронезахисту, у тому числі через більш активне виконання міжнародних ініціатив та пропозицій, зокрема за допомогою: 1) Міжнародного Комітету Червоного Хреста, який досить часто підтримує цивільне населення в зонах конфліктів, включно із забезпеченням бронежилетами та іншими захисними засобами для волонтерів і гуманітарних працівників; 2) ООН та її Міжнародних агенцій, які за допомогою Програми ООН, такі як Управління Верховного комісара ООН з прав людини та Програма розвитку ООН, часто працюють над захистом цивільного населення, але питання забезпечення бронезахистом переважно обмежується гуманітарними місіями і захистом персоналу; 3) Міжнародних неурядових організацій, якими є такі організації, як Amnesty International, Save the Children та інші, можуть співпрацювати з місцевими урядами або міжнародними донорами для надання захисного обладнання цивільному населенню під час збройних конфліктів; 4) Міжнародних донорів та урядів. Саме окремі держави та благодійні організації (фонди) часто запускають програми для постачання бронежилетів, касок і засобів захисту громадянам у конфліктних зонах. Наприклад, Європейський Союз і США підтримують гуманітарні ініціативи, включно з постачанням захисного обладнання. Запропоновано впроваджувати в Україні досвід США щодо адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, який на законодавчому рівні передбачає гарантування цивільному населенню такого виду захисту відповідними засобами. Обґрунтовано, що оскільки бронежилети та інші засоби захисту можуть вважатися військовими товарами, їх постачання цивільному населенню часто регулюється законодавством, яке обмежує вільний обіг засобів індивідуального бронезахисту. У деяких країнах (наприклад, у Італії, Іспанії, Бразилії тощо) ці товари підлягають контролю

через загрозу використання в незаконних цілях. Наприклад, США дозволяють використання засобів бронезахисту цивільним населенням не як військових товарів, а як засобів, які забезпечують захист життя та здоров'я цивільного населення. Саме тому, потрібно врахувати досвід США у частині вільного придбання, використання та застосування засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням у власних цілях та на власний розсуд, та не обмежувати їх статусом військових засобів захисту.

Сформульовано основні напрями ефективності адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, зокрема: перший напрям – вдосконалення нормативно-правової бази; другий напрям – чіткий контроль за обігом засобів індивідуального бронезахисту; третій напрям – формування чіткої системи розподілу засобів бронезахисту; четвертий напрям – підвищення доступності засобів бронезахисту; п'ятий напрям – фінансова доступність засобів індивідуального бронезахисту; шостий напрям – налагодження власного виробництва та постачання, яке допоможе уникнути дефіциту в умовах зростання попиту під час кризових ситуацій не лише серед військової категорії осіб, але й для цивільного населення; сьомий напрям – рівномірний розподіл та логістика; восьмий напрям – інформаційна доступність; дев'ятий напрям – пріоритетність для груп ризику, що передбачає забезпечення доступності засобів індивідуального бронезахисту для особливо вразливих груп населення, які перебувають під найбільшою загрозою; десятий напрям – контроль за цінами і боротьба зі спекуляціями; одинадцятий напрям – співпраця з міжнародними організаціями та партнерами, яка полягає у активному залученні міжнародних організацій та інших країн для забезпечення доступності засобів індивідуального бронезахисту тощо.

Автором запропоновано шляхи ефективності правового регулювання адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням завдяки внесенню змін до Закону України «Про національну безпеку України», Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах, яке

затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2000 р. № 1225 доповнити п. 2 п.п. 12 поняттям «засобів індивідуального бронезахисту» як індивідуальні, специфічні засоби, які застосовуються для захисту органів людини від травмування, а також з метою відвернення чи зниження травматичної дії ушкоджувальних елементів та доведено необхідність розробки та прийняття на державному рівні Концепції забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення.

Ключові слова: адміністративно-правове забезпечення; засоби індивідуального бронезахисту; цивільне населення; нормативно-правове регулювання; публічна адміністрація; суб'єкт адміністративно-правового забезпечення; напрями удосконалення; національна безпека та оборона; гарантування особистої безпеки.

SUMMARY

Strelchenko A. Administrative and legal support for the use of individual armor protection by the civilian population. – Qualification work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of legal sciences on the specialty 12.00.07 (081 – Law). – administrative law and process; financial law; information law. – Open International University of Human Development "Ukraine", Kyiv, 2025.

The dissertation research conducted a comprehensive analysis and revealed the concept and features of the administrative and legal support for the use of personal protective equipment by the civilian population. Particular attention is paid to the characteristics of the elements and the regulatory and legal regulation of the use of personal protective equipment by the civilian population. A decisive role is given to the study of subjects of the administrative and legal support for the use of personal protective equipment by the civilian population.

The statement is substantiated that the administrative and legal support for the use of personal protective equipment by the civilian population is a set of administrative and legal norms, guarantees, means and methods of public

administration used by state authorities to ensure and maintain the state of protection of human life and health, their personal integrity, under which the right of every person to a healthy and safe life in society is guaranteed, provided that they are provided with and guaranteed individual protection. It is determined that the administrative and legal support for the use of personal protective equipment by the civilian population consists in creating a stable basis for maintaining the state of protection of the health and life of a person and a citizen through a system of regulatory administrative and legal support, organizational and legal and procedural guarantees of the personal safety of each person. It is proven that the administrative and legal support for the use of personal protective equipment by the civilian population is carried out on the basis of state guarantees, which, using legal means, methods, forms and methods of administrative and legal influence, implement in practice the state policy in the field of the use of personal protective equipment by the civilian population, regulate the exercise of their powers by the subjects, and ultimately satisfy the public interest in the field of the use of personal protective equipment by the civilian population.

It has been determined that the principles of administrative and legal support for the use of personal protective equipment by the civilian population are the fundamental ideas on which the activities of subjects of government authority are based on ensuring the right of citizens to use personal protective equipment to preserve the health and life of both an individual and family members and society. At the same time, the following classification groups of principles of administrative and legal support for the use of personal protective equipment by the civilian population have been formulated, highlighting the principles of scientific support for the use of personal protective equipment by the civilian population (correspondence between theory and practice; objectivity; comprehensiveness of scientific support; determinism and dialectical development; reality and economy); administrative principles of ensuring the use of personal protective equipment by the civilian population (priority of human and citizen rights and freedoms; rule of law; equality; democratization of lawmaking and implementation of law, etc.); characterological principles of ensuring the use of personal protective equipment by the civilian

population (priority of protecting life and health; accessibility; compliance with quality standards; ease of use; operational supply; targeted distribution; information and training on use; psychological support; economic efficiency; effective cooperation with international organizations; security; continuous control and supervision by state bodies and militarism).

It is formulated that the mechanism of administrative and legal support for the use of personal protective equipment is an interconnected set of organizational, legal and financial and economic instruments, legal measures, methods and techniques used by the state to ensure the proper functioning and development of social relations in the field of administrative and legal support for the use of personal protective equipment in order to protect the life and health of citizens, as well as to ensure law and order in society. It is argued that the structure of the mechanism of administrative and legal support is a set of interconnected and interdependent administrative and legal elements, which forms a certain integrity and determines the organization, functioning and development of the corresponding system. It is established that the elements of the mechanism of administrative and legal support for the use of individual armor protection measures are characterized by a multifaceted and diverse in nature essence, which is grouped into the following classification groups: 1) regulatory and legal; 2) institutional and legal; 3) organizational and legal; 4) activity and legal.

The opinion is substantiated that the administrative and legal support for the use of individual armor protection by the civilian population is characterized by the development of legal norms, the implementation of social guarantees, the adaptation of legislation to the conditions of the war (special) period in order to provide the civilian population with individual armor protection, taking into account challenges and needs, and guaranteeing the protection of people's lives and health. It is formulated that the regulatory and legal regulation of the provision of personal protective equipment has the following levels: I – constitutional; II – legislative; III – regulatory; IV – departmental, and its thorough characterization is carried out.

The international experience in administrative and legal support for the use of personal protective equipment by civilians, which is an important element of

ensuring global security in the modern world, especially during various conflicts and crises, has been analyzed. It has been determined that international organizations, governments and non-governmental organizations are working to provide civilians with such equipment through humanitarian programs, through the support of governments and international cooperation. It has been proven that, based on the study of international experience, Ukraine needs to provide the civilian population with personal protective equipment, including through more active implementation of international initiatives and proposals, in particular with the help of: 1) the International Committee of the Red Cross, which quite often supports the civilian population in conflict zones, including by providing bulletproof vests and other protective equipment for volunteers and humanitarian workers; 2) The UN and its international agencies, which, through the UN Programme, such as the Office of the UN High Commissioner for Human Rights and the United Nations Development Programme, often work to protect civilians, but the issue of providing body armor is mostly limited to humanitarian missions and the protection of personnel; 3) International non-governmental organizations, such as Amnesty International, Save the Children and others, can cooperate with local governments or international donors to provide protective equipment to civilians during armed conflicts; 4) International donors and governments. It is individual states and charitable organizations (foundations) that often launch programs to supply body armor, helmets and protective equipment to citizens in conflict zones. For example, the European Union and the United States support humanitarian initiatives, including the supply of protective equipment. It is proposed to implement in Ukraine the experience of the USA in terms of administrative and legal support for the use of personal protective equipment by the civilian population, which at the legislative level provides for the guarantee of this type of protection to the civilian population by appropriate means. It is substantiated that since bulletproof vests and other means of protection can be considered military goods, their supply to the civilian population is often regulated by legislation that restricts the free circulation of personal protective equipment. In some countries (for example, in Italy, Spain, Brazil, etc.), these goods are subject to control due to the threat of use for illegal purposes. For

example, the USA allows the use of personal protective equipment by the civilian population not as military goods, but as means that ensure the protection of the life and health of the civilian population. That is why it is necessary to take into account the experience of the USA in terms of the free acquisition, use and application of personal protective equipment by the civilian population for their own purposes and at their own discretion, and not to limit them to the status of military means of protection.

The main directions of the effectiveness of administrative and legal support for the use of personal protective equipment by the civilian population have been formulated, in particular: the first direction - improving the regulatory framework; the second direction - clear control over the circulation of personal protective equipment; the third direction - forming a clear system for distributing personal protective equipment; the fourth direction - increasing the availability of personal protective equipment; the fifth direction - financial accessibility of personal protective equipment; the sixth direction - establishing our own production and supply, which will help avoid shortages in conditions of increasing demand during crisis situations not only among military personnel, but also for the civilian population; the seventh direction - uniform distribution and logistics; the eighth direction - information accessibility; the ninth direction - priority for risk groups, which involves ensuring the availability of personal protective equipment for especially vulnerable groups of the population who are under the greatest threat; the tenth direction - price control and combating speculation; The eleventh direction is cooperation with international organizations and partners, which consists in the active involvement of international organizations and other countries to ensure the availability of personal protective equipment, etc.

The author proposed ways of effective legal regulation of administrative and legal support for the use of individual armor protection by the civilian population by amending the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine", the Regulations on the procedure for accounting, storage, write-off and use of military property in the Armed Forces, which was approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 4, 2000 No. 1225, to supplement clause 2, clause 12 with the

concept of "means of individual armor protection" as individual, specific means used to protect human organs from injury, as well as to prevent or reduce the traumatic effect of damaging elements, and proved the need to develop and adopt at the state level the Concept of providing the civilian population with means of individual armor protection.

Key words: administrative and legal support; means of individual armor protection; civilian population; regulatory and legal regulation; public administration; subject of administrative and legal support; areas of improvement; national security and defense; guaranteeing personal safety.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Стрельченко А. М. Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. Науковий вісник УжНУ. Серія: Право. В. 84. Ч. 3, 2024. С. 198–203.

2. Стрельченко А. М., Стрельченко О. Г. Сучасні наукові аспекти поняття «адміністративно-правового регулювання» та «адміністративно-правового забезпечення». Наука і техніка сьогодні. № 8 (36), 2024. С. 169–180.

3. Стрельченко А. М., Стрельченко О. Г. Comparative-legal characteristics of "administrative-legal regulation" and "administrative-legal security" and their modern interpretation. Наукові перспективи. № 8 (50), 2024. С. 559–569.

4. Стрельченко А. М. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту. Журнал східноєвропейського права. № 126, 2024. С. 138–142.

5. Стрельченко А. М. Порівняльно-правова характеристика адміністративно-правового забезпечення використання засобів бронезахисту цивільного населення в Естонії. Наука і техніка сьогодні. № 9, (37). 2024. С. 121–133.

6. Стрельченко А. М. Класифікація принципів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. Національні інтереси України. № 3, 2024. С. 225–234.

Стаття в наукових періодичних виданнях інших держав:

7. Strelchenko A. Administrative and legal characteristics of the establishment and development of the organizational and legal principles of the use of individual armor protection: the new kingdom period and the middle ages. Visegrad journal on human rights. № 2, 2023. С. 147–151.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Стрельченко А. М. Особливості використання засобів індивідуального бронезахисту у період нового царства : Матеріали науково-практичного

семінару «Адміністративно-правове забезпечення діяльності публічної адміністрації в умовах воєнного стану» (Київ, 22 лютого 2023 року). С. 235-240.

9. Стрельченко А. М. Детермінування поняття «суб'єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням» : Всеукраїнська науково-практична конференція «Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення безпеки» (Київ, 27 вересня 2024 року). Київ, 2024. С. 370–372.

10. Стрельченко А. М. Характеристика адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням : XIX Науково-практичний семінар «Адміністративно-правове забезпечення діяльності публічної адміністрації» (Київ, 20 червня 2024 року). Київ, 2024. С. 148–150.

11. Стрельченко А. М. Період козаччини як основний історичний етап становлення та розвитку адміністративно-правового забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення : Матеріали міжкафедрального круглого столу «Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» (Кривий Ріг, 20 вересня 2024 року). Кривий Ріг : Криворізький навчально-науковий інститут ДонДУВС, 2024. С. 83–86.

12. Стрельченко А. М. Характеристика принципів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. V Міжнародна науково-практична конференція «Стратегічні комунікації у сфері забезпечення національної безпеки та оборони: проблеми, досвід, перспективи» (Київ, 30 жовтня 2024 року). Київ : Міністерство оборони України. Національний університет оборони України, 2024. С. 50–52.

13. Стрельченко А. М. Характеристика важливих напрямків ефективності адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням : Матеріали IX

Міжнародної науково-практичної конференції «Research of young scientists: from idea generation to project implementation» (Lyon, France 28-30 October, 2024 year). Lyon, France, 2024. С. 84–86.

14. Стрельченко А.М. Характеристика контролю за обігом засобів індивідуального бронезахисту як напрямок удосконалення адміністративно-правового забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення: матеріали X International Scientific and Practical Conference : «Scientific trends in the development of science and education» (Thessaloniki, Greece 04-06 November, 2024 year). Thessaloniki, Greece, 2024. С. 81–84.

ЗМІСТ

ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО БРОНЕЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИМ НАСЕЛЕННЯМ	30
1.1. Генезис та розвиток адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту	30
1.2. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням	64
1.3. Принципи адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням	76
Висновки до розділу 1	103
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО БРОНЕЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИМ НАСЕЛЕННЯМ	106
2.1. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням	106
2.2. Нормативно-правове регулювання адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням	127
2.3. Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням	158
Висновки до розділу 2	149
РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО БРОНЕЗАХИСТУ	170

ЦИВІЛЬНИМ НАСЕЛЕННЯМ	175
3.1. Міжнародний досвід адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням	175
3.2. Напрями вдосконалення адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням	187
Висновки до розділу 3	203
ВИСНОВКИ	206
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	213
ДОДАТКИ	235

ВСТУП

Актуальність теми. Україна є демократичною та соціально-спрямованою державою, яка навіть під час активних бойових дій активно скеровує свої зусилля у напрямку європейської та євроатлантичної інтеграції, що забезпечуватиме її розвиток та процвітання. Однак, цьому зашкоджує низка суттєвих перешкод як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, що загрожує не лише військовому контингенту, але й усьому цивільному населенню. Такими загрозами є активна збройна агресія з боку російської федерації, проживання цивільного населення на окупованих територіях та інші їх види, захист від яких потребує здійснення цільових ефективних дій правового характеру. На жаль, негативні процеси, які впливають на життя та здоров'я громадян, призводять до економічної та демографічної кризи через зменшення людського потенціалу. Відповідно, останніми роками, усі ці загрози загострюються, стають небезпечнішими, непередбачуваними, а отже, потребують обумовлюють необхідність активної реакції, у тому числі засобами правового регулювання.

Зазначене спонукає законодавця і правників до створення ефективного та дієвого адміністративно-правового забезпечення захисту цивільного населення, зокрема з використанням засобів індивідуального бронезахисту, що є невід'ємною складовою національної безпеки України. Від рівня організації роботи держави та її інститутів з адміністративно-правового забезпечення використання таких засобів цивільним населенням значною мірою залежить подальший розвиток економіки, політики та суспільства України, а також її конкурентоспроможність на світовій геополітичній та економічній арені. Останніми роками законодавча влада зробила низку важливих кроків у напрямку забезпечення належного функціонування адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту загалом, що відмічається у низці національних стратегій, концепцій та програм. Однак ця діяльність не набула належної якості та системності, а відтак значною мірою

цивільне населення залишається поза увагою і часто потерпає від різних загроз та очікує відповідного захисту.

Проблематика адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту неодноразово була предметом наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців. Зокрема, їй присвячували увагу В. Б. Авер'янов, В. О. Антонов, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, О. І. Безпалова, О. О. Бригінець, А. Л. Борко, І. Г. Бухтіярова, І. П. Голосніченко, С. М. Гусаров, А. В. Гуржій, Т. О. Гуржій, А. В. Дашковська, І. М. Доронін, В. Ф. Загурська-Антонюк, І. В. Каріх, В. Ю. Кобринський, А. Т. Комзюк, І. В. Кременовська, А. М. Куліш, О. В. Кузьменко, Є. В. Кобко, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, В. А. Ліпкан, К. Б. Левченко, О. А. Моргунов, О. М. Музичук, А. М. Мурашко, В. М. Олуйко, І. Д. Пастух, Т. С. Перун, А. В. Рубан, О. Ю. Салманова, Р. А. Сербин, В. В. Сокурєнко, В. Д. Сущенко, О. О. Тихомиров, В. І. Теремецький, Т. Ю. Ткачук, М. І. Хавронюк, З. В. Чуйко, Р. В. Шаповал та інші вчені. З огляду на результати попередніх наукових досліджень з обраної проблематики, варто зазначити, що в умовах збройної агресії російської федерації питання адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням є надзвичайно актуальними.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Обрана тема дисертаційного дослідження узгоджується з положеннями Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затвердженими Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Стратегією економічної безпеки України на період до 2025 року, затвердженої Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021; Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020; Стратегією людського розвитку, затвердженою Указом Президента України від 02 червня 2021 року № 225/2021; Стратегією розвитку оборонно-промислового комплексу України, затвердженою Указом Президента України від 20 серпня 2021 року № 372/2021; Стратегією воєнної безпеки України, затвердженою Указом

Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021; Стратегією зовнішньополітичної діяльності України, затвердженою Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021; Комплексним стратегічним планом реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони на 2023-2027 рр., схваленим Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 237/2023; Основними науковими напрямками та найважливішими проблемами фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2019–2023 рр., затвердженими Постановою президії Національної академії наук України від 30 січня 2019 року № 30; Тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 рр., затвердженою Наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454. Тему дисертаційного дослідження затверджено рішенням Вченої ради Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» від 25 грудня 2015 року (протокол № 5).

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає у формулюванні теоретичних положень та науково аргументованих рекомендацій щодо адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту.

Для досягнення мети в дисертації вирішувалися такі *задачі*:

- дослідити генезис становлення та розвиток адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту;
- визначити поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням;
- сформулювати принципи адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням;
- охарактеризувати поняття та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням;

- дослідити нормативно-правове регулювання адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням;
- охарактеризувати суб'єкти адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту;
- вивчити міжнародний досвід адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням та запропонувати передовий досвід для впровадження;
- сформулювати напрямки удосконалення адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Предмет дослідження – адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дисертаційної роботи стали загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання соціально-правових явищ юридичної дійсності. Це зумовило дослідження проблеми шляхом інтеграції соціального змісту та юридичної форми. У процесі написання дисертації використано діалектичний метод, який надав можливість сформулювати уявлення про генезис становлення та розвиток адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням (підрозділ 1.1). Порівняльно-правовий та формально-юридичний методи застосовано під час аналізу нормативно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням та визначення суб'єктів такого забезпечення (підрозділи 2.2, 2.3). Логіко-нормативний метод дав можливість виявити недоліки і проблеми та запропонувати шляхи їх вирішення на основі аналізу нормативно-правової бази та правозастосовної практики (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2). Історико-правовий метод використано для вивчення генезису становлення та розвитку, змін

підходів у адміністративно-правовому забезпеченні використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням у часі. Системно-структурний метод дослідження дозволив здійснити комплексний розгляд, з огляду на багатовимірний характер проблеми (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2). Синергетичні методи допомогли виявити нові аспекти досліджуваних явищ і розробити нові підходи до роботи з ними (підрозділ 1.2, 1.3, 3.1, 3.2). Статистичний метод став одним зі способів оцінювання забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення як у довоєнний період, так і в умовах дії режиму воєнного стану (підрозділ 1.2). Метод аналізу та синтезу в поєднанні з методом юридичної аналогії дозволив розглянути та з'ясувати сутність новітніх засобів індивідуального бронезахисту та особливості їх використання цивільним населенням тощо (розділи 1, 2, 3). Метод логічного аналізу у поєднанні з методами догматичним та прогнозування дав змогу сформулювати висновки та пропозиції, що містяться у дисертаційному дослідженні. Поєднання вказаних методів також дало можливість сформулювати висновки та рекомендації, що містяться в дисертації.

Емпіричну основу дисертаційного дослідження становлять статистичні дані щодо публічних закупівель через систему «Prozorro», які свідчать про значне збільшення обсягів закупівель з 2021 року: у 2022 р. – на 80 %, у 2023 р. – на 180 %; у 2024 р. – на 200 % (свідченням цього у 2023–2024 рр. є реєстрація у системі «Prozorro» 69 лотів на суму контрактів, що становить 8,97 млрд грн); результати проведеного анкетування 660 респондентів з-поміж цивільного населення у Київській, Запорізькій, Харківській, Хмельницькій, Одеській та Миколаївській областях та з-поміж працівників і військовослужбовців Державної служби з надзвичайних ситуацій, Національної гвардії України; Збройних Сил України; Національної поліції України; Державної прикордонної служби, а також приватних охоронних структур «Sheriff», «Венбест», «Статус», «Sirius», «Охоронний Холдінг», «Юніон Холдинг», «Security Corporation», «USS Security», «Сакура-М», «Комсервіс»; працівників Акціонерного товариства «Укрпошта»; працівників приватної спеціалізованої служби інкасації «Сіт-Сек'юриті»; правова публіцистика та

довідкові видання та власний досвід розроблення випробувань та впровадження засобів індивідуального та колективного бронезахисту на ТОВ «НВП «Темп-3000».

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першим в українській правовій науці спеціальним комплексним дослідженням теоретичних і практичних аспектів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

У дисертаційному дослідженні отримані такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

– сформовано історичні періоди становлення та розвитку адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального захисту, зокрема з часом і бронезахисту цивільним населенням, зокрема: 1) період Стародавнього світу (пр. 4 млн років тому – V ст. н.е.); 2) період Середньовіччя (V ст. н.е. – XV ст. н.е.); 3) період Нової історії (XV ст. н.е. – кінець XIX ст. н.е.); 4) період Новітньої історії (XX ст. н.е. до сьогодення) та виокремлено характерні ознаки зазначених періодів;

– обґрунтовано, що адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням – це сукупність адміністративно-правових норм, гарантій, засобів та методів публічного адміністрування, які використовуються органами державної влади для забезпечення та підтримання стану захищеності життя і здоров'я людини, її особистої недоторканності, за якого гарантується право кожної людини на здорову та безпечну життєдіяльність у суспільстві за умови забезпечення та гарантування їм індивідуального захисту;

– визначено, що принципи адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням – це основоположні ідеї, на яких ґрунтується діяльність суб'єктів владних повноважень щодо забезпечення права громадян на використання засобів індивідуального бронезахисту для збереження здоров'я і життя як окремої людини так і членів родин та суспільства;

– класифіковано принципи адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням з виокремленням принципів наукового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням (відповідності між теорією та практикою; об'єктивності; усебічності наукового забезпечення; детермінізму й діалектичного розвитку; реальності та економічності); адмініструвальні принципи забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням (пріоритету прав та свобод людини і громадянина; верховенства права; рівності; демократизму правотворчості й реалізації права тощо); характерологічні принципи забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням (пріоритету захисту життя та здоров'я; доступності; відповідності стандартам якості; простоти використання; оперативного постачання; цільового розподілення; інформування та навчання щодо використання; психологічного підтримання; економічної ефективності; ефективної співпраці з міжнародними організаціями; безпеки; безперервного контролю та нагляду з боку державних органів і мілітаризму);

– доведено, що правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням – це компетентна діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, яка полягає у видаванні правових норм та приписів, обов'язкових до виконання, спрямована на вжиття заходів щодо використання засобів індивідуального захисту цивільним населенням у процесі реалізації наданих їм повноважень;

– аргументовано, що механізм адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту – це взаємопов'язана сукупність організаційно-правових та фінансово-економічних інструментів, правових заходів, способів та методів, які використовуються державою задля забезпечення належного функціонування та розвитку суспільних відносин у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту з метою захисту життя та здоров'я громадян, а також забезпечення законності і правопорядку в суспільстві;

– сформульовано систему суб'єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням як сукупність суб'єктів публічного адміністрування, які визначають та організовують реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту населення за допомогою адміністративно-правових засобів, способів, методів та відповідних процедур;

– визначено та охарактеризовано основні напрями ефективності адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, зокрема: перший напрям – вдосконалення нормативно-правової бази; другий напрям – чіткий контроль за обігом засобів індивідуального бронезахисту; третій напрям – формування чіткої системи розподілу засобів бронезахисту; четвертий напрям – підвищення доступності засобів бронезахисту; п'ятий напрям – фінансова доступність засобів індивідуального бронезахисту; шостий напрям – налагодження власного виробництва та постачання, яке допоможе уникнути дефіциту в умовах зростання попиту під час кризових ситуацій не лише серед військової категорії осіб, але й для цивільного населення; сьомий напрям – рівномірний розподіл та логістика; восьмий напрям – інформаційна доступність; дев'ятий напрям – пріоритетність для груп ризику, що передбачає забезпечення доступності засобів індивідуального бронезахисту для особливо вразливих груп населення, які перебувають під найбільшою загрозою; десятий напрям – контроль за цінами і боротьба зі зловживаннями; одинадцятий напрям – співпраця з міжнародними організаціями та партнерами, яка полягає в активному залученні міжнародних організацій та можливостей інших країн для забезпечення доступності засобів індивідуального бронезахисту тощо;

удосконалено:

– поняття адміністративно-правового забезпечення, яке треба розуміти як основоположні ідеї та засади діяльності суб'єктів владних повноважень щодо регулювання правовідносин у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, які полягають у прийнятті нормативних актів та впровадженні механізмів їх реалізації для забезпечення прав і свобод

людини та громадянина, задоволення їх потреб під час використання засобів індивідуального бронезахисту, а також для функціонування умов безпеки для громадянського суспільства та держави;

– класифікацію нормативно-правового регулювання забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення за такими рівнями: I – конституційний; II – законодавчий; III – нормативний; IV – відомчий та надано його ґрунтовну характеристику;

– систематизацію суб'єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням за такими критеріями: 1. за порядком формування: а) виборні органи (організації); б) органи, створені за порядком призначення; в) органи, які створюються за виборно-призначувальним порядком; 2. за предметною компетенцією та повноваженнями: а) органи загальної компетенції; б) органи (організації) з особливими повноваженнями;

дістали подальшого розвитку:

– структурні елементи адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, до яких віднесено: адміністративно-правові норми; суб'єкти взаємовідносин (суб'єкти владних повноважень та суб'єкти використання засобів індивідуального бронезахисту); акти застосування норм права, об'єкт правовідносин; способи, форми, методи та засоби реалізації адміністративно-правового забезпечення;

– понятійні категорії «принципи», «принципи забезпечення», «забезпечення», «адміністративно-правове забезпечення», «механізм», «механізм забезпечення» тощо;

– механізм адміністративно-правового забезпечення як взаємопов'язана сукупність правових інструментів, заходів, способів та методів, які використовуються з метою гарантування функціонування та розвитку суспільних відносин у відповідній сфері публічного адміністрування;

– система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення, яку запропоновано визначати як систему органів публічного адміністрування,

котра за допомогою правових інструментів реалізовує свою діяльність, спрямовану на забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів правовідносин.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати дослідження, які сформульовані у висновках дисертації, становлять науковий, теоретичний та практичний інтерес і можуть бути використані у:

- *нормотворчій діяльності* – для підготовки проєктів законів про внесення змін до законодавства України з метою удосконалення адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням (Довідка Комітету Верховної Ради України з правоохоронної діяльності № 04-27/12-2024/258118 від 20 листопада 2024 року);

- *науково-дослідній діяльності* – для подальшого дослідження теоретичних та практичних питань адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням (Акт впровадження Національної академії внутрішніх справ № 170-нд від 22 жовтня 2024 року; Акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 01 жовтня 2024 року);

- *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності практичної діяльності органів публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням (Акт впровадження Комітету з питань національної безпеки, оборони та розвідки № 134-О від 15 жовтня 2024 року);

- *освітньому процесі* – під час викладання курсів «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Фінансове право», «Інформаційне право», «Поліцейське право», «Поліцейська діяльність» та при підготовці підручників, навчальних посібників, монографій, курсів лекцій, практикумів із зазначених дисциплін (Акт впровадження Національної академії внутрішніх справ № 169-ОП від 22 жовтня 2024 року).

Апробація результатів дисертації. Теоретичні висновки, сформульовані в дисертації, доповідалися та обговорювалися на науково-практичних

конференціях, семінарах та засіданнях круглих столів: «Адміністративно-правове забезпечення діяльності публічної адміністрації в умовах воєнного стану» (Київ, 22 лютого 2023 року); «Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення безпеки» (Київ, 27 вересня 2024 року); «Адміністративно-правове забезпечення діяльності публічної адміністрації» (Київ, 20 червня 2024 року); «Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» (Кривий Ріг, 20 вересня 2024 року); «Стратегічні комунікації у сфері забезпечення національної безпеки та оборони: проблеми, досвід, перспективи» (Київ, 30 жовтня 2024 року); «Research of young scientists: from idea generation to project implementation» (Lyon, France 28-30 October, 2024 year); «Scientific trends in the development of science and education» (Thessaloniki, Greece 04-06 November, 2024 year).

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, відображено у семи наукових статтях, з яких: шість статей опубліковано в наукових фахових виданнях категорії «Б», перелік яких затверджено МОН України; одна стаття у міжнародному науковому виданні (юридична тематика) країн Європейського Союзу. Також здійснено апробацію, що відображено у сімох тезах доповідей на науково–практичних конференціях, семінарах та засіданнях круглих столів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із анотації, вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (203 найменування на 21 сторінці) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 251 сторінку, із них 224 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО БРОНЕЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИМ НАСЕЛЕННЯМ

1.1. Генезис та розвиток організаційно-правових засад використання засобів індивідуального бронезахисту

У різні історичні часи та у процесі будь-яких військових зіткнень люди шукали найбільшу можливість для того, щоб якомога краще захистити своє тіло від смертельних ран та різного виду травм. У процесі еволюції людства зародилася нескінченна конкуренція засобів захисту та враження, – так зване суперництво броні та снаряда. Розвиток зброї розпочинався, інакше кажучи, з виробів подвійного призначення: палиця трансформувалася в спис, було винайдено списометалку, лук, пращу, але всі ці винаходи однаково використовувалися як під час полювання, так і під час суперництва з собі подібними. Та, на відміну від зброї, засоби захисту тіла використовувалися здебільшого винятково у збройному протистоянні людини з людиною.

Відповідно, з розвитком широкого спектра обладунків зазнавала еволюції й зброя, яка робила засоби індивідуального захисту менш ефективними. Саме тому вони у процесі еволюції виробництва зброї змушені були змінювати свої якості задля підвищення їх ефективності.

Навіть у ті далекі доісторичні періоди люди намагалися будь-яким способом захистити своє тіло від пошкоджень ворогом.

Важливо виокремити такі періоди становлення та розвитку адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням:

- 1) період Стародавнього світу (пр. 4 млн років тому – V ст. н.е.);
- 2) період Середньовіччя (V ст. н.е. – XV ст. н.е.);
- 3) період Нової історії (XV ст. н.е. – кінець XIX ст. н.е.);
- 4) період Новітньої історії (XX ст. н.е. до сьогодення).

Саме тому назріла необхідність у ґрунтовній характеристиці запропонованих періодів становлення та розвитку адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Необхідно зазначити, що у Стародавньому світі, а саме в період Нового царства, з посиленням засобів ураження людей, таких як композитні луки та колісниця до Єгипту «прибула» із Близького Сходу й традиція носіння важких обладунків. Найперші їхні обладунки були найчастіше військовими трофеями чи даниною, отриманою від сусідів. Саме тому ці обладунки визначалися рідкісними та асоціювалися з атрибутами влади та престижу. Вагомою частиною єгипетської царської історіографії визначалася атрибутика, на якій було зображено фараона, що мчав на колісниці, яка швидко рухалася, а він у цей час вражав натовп ворогів з лука. Із збільшенням кількості обладунків окрім фараона їх змогли носити й інші особи, зокрема воїни.

Важливо зазначити, що на Близькому Сході в Месопотамії та Сирії наприкінці III — на початку II тисячоліття до н.е. з'явився перший важкий засіб індивідуального захисту тіла, який з часом набув поширення й у інших сусідніх регіонах. Саме це пов'язано зі створенням та поширенням колісничної запряжки та появою нової, набагато мобільнішої тактики бою, що характеризувалося відповідними змінами у військовій справі.

На перший план у цей період вийшли стрільці, що билися на колісницях, які завдяки своїй мобільності могли вести розвідку і діяти на комунікаціях противника, обстрілювати стрій його піхоти з безпечної відстані, переслідувати відступаючих, а також вести перестрілку з колісничними лучниками противника. Використання захисного обладунку допомагало воїну звільнити руки, щоб натягти композитний лук, а також забезпечувало йому гарний захист від стріл і дротиків противника.

У Стародавній Греції чоловіки завжди були воїнами. Відповідно у кожного були засоби індивідуального захисту. Античність ще не знала того обладунку, який з'явиться в середньовічній Європі, який закує все тіло у метал. Але обладунки все одно існували та існують у всі епохи.

Засіб індивідуального захисту у Стародавній Греції складався із бронзового панцира та пелерини, яка була сформована із трьох зчленованих бронзових пластин спереду та трьох позаду. Захист тулуба доповнювали спеціальний обладунок для шиї та шарнірні плечові пластини. Сам засіб індивідуального захисту не був важким ззовні, але він набирив маси внаслідок досить важкої підбивки. Саме у такому важкому засобі індивідуального захисту воїну доводилося діяти на полі бою і якщо він падав, то, відповідно, йому було досить проблематично піднятися із землі. Голова була захищена складовим шоломом із бронзовими нащічками.

Також з метою захисту ніг як засоби індивідуального захисту використовувалися поножі, а задля захисту рук, відповідно – наручі, а пізніше й доспішна рукавичка.

Для періоду Стародавнього світу розвиток засобів індивідуального захисту характеризувався також і тим, що задля захисту тіла використовувалася шкіра тварин як перший обладунок. Шкіра тварин обгорталася воїнами навколо тіла або просто накидалася на плечі і звисала позаду, прикриваючи спину. Так був одягнений міфічний Геракл чи, наприклад, німецькі племена, котрі нападали на Римську імперію ще до нової ери. Через варварську тактику ведення бою важливим моментом захисту воїнів у давнину вважалося захистити його спину, а не груди. Оскільки досить ганебним вчинком було для ворогів побачити спину противника, у яку досить легко влучити не отримуючи відсіч, на відміну від спрямування ударів у груди, які легко було б відбити.

Також пояснити те, що необхідно оберігати обладунками саме спину можна й тим, що погано тримали лад і тому бій був хаотичним – битва зводилася не до протистояння «лінії на лінію», яким був стрій римлян, а до неупорядкованої сутички маси воїнів, і можна було отримати удар у спину від іншого воїна, а не тільки від того, хто був навпроти. Досить часто шкіряні засоби індивідуального захисту у вигляді тодішніх обладунків зі шкіри укріпляли бронзовими пластинами.

Також у цей період, а саме у VIII ст. до н.е. використовувався бронзовий дзвоноподібний панцир, який складався з передніх та задніх пластин, із

простим рельєфом, який відображав анатомію верхньої частини людського торса. Дві пластини з'єднувалися одна з одною за допомогою відповідних кріплень, розташованих по боках і на плечах. З подібним типом обладунку могла використовуватися напівкругла пластина – мітра (mitra), яка звисала з пояса і захищала живіт.

У другій половині VI ст. до н.е. бронзовий дзвоноподібний панцир поступово вийшов з обігу, оскільки він був витіснений полотняним панцирем. Треба зазначити, що й надалі частково використовувалися бронзові панцирі, але вони поступово еволюціонували в панцирі м'язового типу. Існували два види м'язових панцирів – короткий, що закінчувався на талії, і подовжений, що закривав живіт. Панцир м'язового типу повторював обриси м'язів тулуба. Він складався з передніх та задніх пластин, зазвичай з'єднаних кріпленнями з боків та іноді на плечах.

У IV ст. до н.е. подовжений варіант м'язового панцира був пристосований для використання вершниками. Панцирі аналізованого типу використовувалися до кінця римського періоду. Полотняні панцирі, на думку дослідників, застосовувалися з Мікенського періоду. Вони згадуються в «Іліаді» Гомера, але стандартним обладунком для гоплітів вони стали лише наприкінці VI ст. до н.е. [39].

Полотняний панцир виготовлявся шляхом склеювання безлічі шарів полотна, внаслідок чого виходила жорстка безрукавка близько 5 мм завтовшки. Вона оберталася навколо тіла та скріплювалася з лівого боку. Ще одна частина панцира захищала плечі. Нижче за талію панцир розрізався на вертикальні смуги для зручності руху. Для того щоб прикрити щілини, під першим шаром приклеювався другий, розрізаний на такі самі смуги – птеригії (pteryges). Полотняні панцирі були легшими і дешевшими, ніж бронзові; водночас, вони нерідко зміцнювалися лусками чи пластинами. Подібний тип обладунку використовувався до поширення кольчуг у III ст. до н.е. [39].

Також існував такий різновид тодішніх засобів індивідуального захисту, як залізний панцир.

Залізний панцир, виявлений у гробниці Філіпа II у Вергіні, зроблений за тією самою моделлю, що і полотняні обладунки. Панцирі із бронзи і полотна продовжували використовуватися і в Елліністичний період, але, покладаючись на зовнішній вигляд скульптур та картин, їх різновидів було набагато більше аніж полотняних.

У досліджуваний період також почали з'являтися й стьобані полотняні панцирі. Зазвичай полотняні обладунки зображуються обшитими лусками або прямокутними (лускатими) пластинами, що перекриваються.

Згідно з згадкою Полібія, у II ст. до н. е. багаті римляни носили кольчугу, яка тоді також, очевидно, використовувалася і деякими греками. З розвитком металургії кольчуга стає дедалі поширенішим обладунком на території Європи від Британських островів до Кавказу. Так звана «Лоріка хамата» (*Lorika hamata*) стає основним обладунком у Римській армії. Надалі кольчужний доспіх витісняється захистом панцирного типу «Лоріка сегментата» (*Lorika segmentata*).

Забезпечення користувачів засобами захисту тіла в цей період проходить на різних територіях по-різному. В державах з сильною централізованою владою, які мають армії постійного складу, захисне спорядження здебільшого стандартизоване, уніфіковане та видається воїну, як норма забезпечення. Наймані ж війська, ополчення та знать забезпечуються обладунками за власні кошти. Для територій, яким властива родоплемінна роздробленість, характерна відсутність великих постійних збройних формувань, окрім загонів вождів, забезпечення засобами захисту має індивідуальний характер і залежить від статусу, багатства та власного уміння. Але, зважаючи на особливості формування збройних контингентів під час воєн та конфліктів, кожен дорослий чоловік міг бути залучений до війська, а отже, завчасно повинен був потурбуватися про наявність зброї та захисного спорядження. Спираючись на історичні та археологічні дослідження з впевненістю можна сказати, що для періоду Стародавнього світу характерною ознакою є поширення захисного обладунку в різноманітних варіаціях з-поміж вільної категорії населення, що підвищувало шанси на виживання даючи відсіч розбійним нападам, та

пришвидшувало формування озброєних осередків спротиву в разі відсічі збройної агресії.

Отже, період Стародавнього світу характеризувався наступними особливостями щодо становлення та розвитку засобів індивідуального захисту, а саме: застосовувалися важкі обладунки, які визначалися рідкісними та асоціювалися з атрибутами влади та престижу; вагомою частиною єгипетської царської історіографії була атрибутика, на якій зображено фараона, що мчав на колісниці, яка швидко рухалася, а він, водночас, вражав натовп ворогів з лука; з метою захисту ніг як засоби індивідуального захисту використовувалися поножі, а задля захисту рук, відповідно – наручі, а надалі доспішна рукавичка; задля захисту тіла застосовувалася шкіра тварин як перший обладунок. Шкіра тварин обгорталася воїнами навколо тіла або просто накидалася на плечі і звисала позаду, прикриваючи спину; використовувався бронзовий дзвоноподібний панцир, який складався із передніх та задніх пластин, із простим рельєфом, який відображав анатомію верхньої частини людського торса; відбулося витіснення з обігу дзвонеподібного панцира полотняним панцирем; використовувався й залізний панцир; застосування багатими римлянами і деякими греками кольчуги, яка була досить дорогою; поширення кольчуги, як масового обладунку, та поступове витіснення її сегментованим захистом; стандартизація та централізація забезпечення захисним спорядженням в арміях постійного складу поряд з індивідуальним здобуттям засобів захисту рештою вільного населення; наявність захисту в основної маси населення, що дозволяє використовувати останнє як швидкий мобілізаційний ресурс.

Наступним для охарактеризування розвитку засобів індивідуального захисту є період Середньовіччя.

Цей період цікавий поступовим занепадом технологій виробництва засобів індивідуального бронезахисту в часи так званих «темних віків» (VI–VIII ст. н.е.) та поступовою трансформацією і розвитком під час формування королівських держав (XIII–XV ст. н.е.). Основним поштовхом розвитку стають зміни в способах збройної боротьби, коли головною ударною силою на полі

бою стає кіннота. Винайдення стремена в IV ст., а потім і жорсткого сидла змінило тактику застосування кінноти. Тепер вершник озброювався не «піхотним» коротким списом, а довгим – близько 4,5 м. Така зброя була абсолютною в битві, адже в такому разі для враження противника використовувалась не сила руки воїна, а енергія всієї системи: спис–вершник–кінь. Отже, кольчужний доспів, який у «темні часи» доволі успішно протистояв мечу, луку та короткому спису, виявився малоефективним у протистоянні вершнику з довгим списом та арбалетнику, який на відміну від лучника міг випустити арбалетний болт масою до 300 г. Людство повертається до панцирного захисту нарощуючи його як за площею так і за ешелонуванням. Окрім кірасного захисту, як основного для тулуба, зберігається кольчуга, яка розміщена під кірасою. Для пом'якшення та амортизації ударів знову використовується стібаний доспів, який вдягається безпосередньо на тіло. Та найяскравішого злету мистецтво виробництва засобів захисту досягає в XV ст.

Відомий британський історик К. Блер вважав за можливе назвати епоху з 1410 по 1500 роки «великим періодом в історії розвитку лицарського захисного озброєння», оскільки, на його думку, обладунки високої якості вироблялися і пізніше, але ніколи більше їх виробники не поєднували в собі такої високої майстерності з таким тонким розумінням усіх переваг і недоліків матеріалу, з яким їм тепер переважно доводилося працювати. Прикраси в цих обладунках відігравали другорядну роль, а головна увага приділялася досконалості ліній і форм, через що одягнені в них людські постаті цілком слушно стали називати «скульптурою зі сталі» [188].

Такі історики, як Д. Едж і Д. Паддок, зазначали, що саме введення у використання білих обладунків поклало край «міжнародному періоду» у розвитку обладункової справи, відтак у Європі вже до середини XV ст. склалося два центри (і відповідно дві школи) з виробництва суцільнометалевих обладунків: один – у Північній Італії, в Мілані, інший – у Північній Німеччині, в районі Аугсбурга. Окрім того, поряд з ними існувало і безліч локальних виробництв, що орієнтувалися на той чи інший із цих центрів, що призвело до появи безлічі гібридних, змішаних форм, а також сприяло їхньому швидкому

поширенню в межах Західної Європи [188; 188]. Як стає помітним, цей період характеризується значним розвитком та різноманіттям засобів індивідуального захисту, які постійно зазнавали удосконалення із розвитком та посиленням елементів ураження дистанційних засобів озброєння.

Історик К. Блер усю різноманітність засобів індивідуального захисту того часу звів до трьох класифікаційних категорій: 1) м'які обладунки: з тканини (наприклад, з лляної, як у Олександра Македонського) або шкіри, підбитої ватою чи вовною; 2) кольчужні (використовувалися в Європі ще з V ст. до н. е.);

3) з металевих пластин (більш-менш великих і жорстких). Усі три типи були відомі уже в період Античності. Останній тип обладунку набув поширення та розквіту і досяг своєї досконалості в середньовічній Європі в епоху лицарства (XIII–XVI ст.). До цього переважали кольчуги, які порівняно дешеві та зручні, але з розвитком зброї та тактики вони вже поступалися пластинчастим, тому що легше пробивалися стрілами довгих луків, арбалетними болтами та списами [188].

Поряд із зазначеними вище засобами захисту у Стародавньому Китаї доволі часто для їх виробництва застосовували папір. Уже у IX ст. н. е. губернатором Су Шан з Хотуна у провінції Шеньсі було сформовано армію з 1000 солдатів, обладунки яких були створені із цупкого плісованого (гофрованого) паперу. Ці обладунки могли захистити від ураження стрілами під прямим кутом. Вони стали звичайними як на землі, так і на морі. З подальшим розвитком та вдосконаленням форми наконечників та збільшення пробивної сили арбалетів ефективність паперових засобів індивідуального захисту нівелювалася, внаслідок чого перейшли до виробництва обладунків із міцніших матеріалів.

Розпочалося активне виробництво засобів індивідуального захисту того часу із застосуванням залізних елементів.

Цікавим фактом є те, що в Англії перевага континентальних зброярів у цей час як виклик не розглядалася. Більше того, її навіть і не помічали, оскільки і знатні лорди, і дрібномаєтні джентрі мали звичай замовляти собі

обладунки за кордоном. Одним із прикладів такого виду імпорту озброєнь є надгробна статуя сера Річарда Б'ючампа, графа Варвіка, датована 1453 р., на якій сам граф показаний в італійських обладунках «останнього зразка» [188].

Рішуча відмова від кольчужної броні, що виступала до цього як сполучна ланка між окремими пластинами, викликала до життя активний пошук нових форм захисного спорядження, який припав на першу половину XV ст.

Окрему сторінку в генезисі засобів індивідуального бронезахисту займають шоломи. Окрім шоломів-бацинетів, з'явився і такий зразок шолома, як шолом-сале, шолом-саллет або шолом-салад, який став особливо популярним з-поміж німецьких зброярів [188].

Д. Едж і Д. Паддок вважають, що вперше у 1407 р. цей шолом з'явився в Італії (де такі шоломи називалися селатом). Потім через Францію і Бургундію, приблизно до 1420 р., він досяг Німеччини та Англії, після чого через десятиліття поширився вже по всій Європі. У конструкції цього шолома наочно виявилось прагнення зброярів посилити захист голови та обличчя, не ускладнюючи самої конструкції шолома. Ось чому шолом-салад отримав напівсферичну форму і у своїй верхній частині прорізи для очей, а також досить широкі поля, що відводять убік спрямовані в голову удари. Якщо його надягали неглибоко, змістивши на потилицю, можна було дивитися з-під шолома. Під час бою його насували глибше на обличчя і тоді для огляду використовували вузьку поперечну щілину. Водночас, нижня частина обличчя і носа захищалися спеціальним виступом, завдяки якому вістря стріл і копій відкидалися в сторони, а не вниз до шиї. У німецьких шоломів напотильник мав форму витягнутого хвоста; французькі та італійські більше схожі своєю формою на дзвін.

Приблизно 1490 р. з'являється ще один тип, так званий «чорний сале» з характерною, окрім своєї обробки (розмальовка і чорна тканина, якою його згори обтягували), формою передлицьової частини, що виступає вперед під гострим кутом. Носили такі шоломи кінні воїни, наприклад, французькі кінні стрільки з лука, лицарі та навіть піхотинці. Ще більший захист голови і шиї

забезпечував суто лицарський шалом-арме, що також з'явився в цей час і мав забрало і досить складну систему з'єднання всіх його деталей в одне ціле.

Що ж до комплектації «білих обладунків», то загальна кількість деталей у деяких зразках середини XV ст. сягало 200, а якщо враховувати всі пряжки, цвяхи, гачки і гвинти, то й до 1000. Середня маса становила 20–24 кг, причому він досить рівномірно розподілявся по всьому тілу, на відміну, скажімо, від кольчуги, що тиснула, переважно, людині на плечі.

Д. Ніколь, наприклад, посилаючись на опис лицарів із середньовічних творів, підкреслює, що це були люди, які мають тендітну статуру, але гнучкі і легкі, з розвиненою мускулатурою, міцні і моторні навіть у повному озброєнні, з добре розвиненою реакцією.

Уже в останній період Столітньої війни, коли «білі обладунки» перетворилися на загальновживаний засіб захисту, сучасники вказували на необхідність у пішому поєдинку використовувати легші обладунки та вести бій у швидкому темпі, намагаючись отримати над супротивником психологічну перевагу, продемонструвавши йому свій спокій та впевненість. Очевидно, що, маючи під обладунками ще й товсту нижню білизну, лицар будь-якої комплекції мав дуже сильно страждати влітку від спеки. До того ж при опущеному забралі можна було легко збитися з дихання. Не варто тому дивуватися, що за першої ж нагоди лицарі намагалися зняти з голови шолом або, принаймні, підняти його забрало, що, за повідомленнями середньовічних хроністів, саме в цей момент нерідко призводило до їхньої загибелі.

Та все ж основним чинником видозмін у захисних обладунках стає порох. Починаючи з XIV ст., а за деякими джерелами з середини XIII ст. н.е., суміш сірки, селітри та деревного вугілля почала зводити нанівець перевагу індивідуального бронезахисту над холодною зброєю. Лицарська доблесть у поєдинку один на один з рівним собі суперником поступово меркне перед перспективою бути просто застреленим на полі бою простолюдином озброєним ручною вогнепальною зброєю. Проте роль холодної зброї, засобів дистанційного враження таких, як луки і арбалети ще тривалий час зберігається доповнюючи, а іноді і переважаючи роль вогнепальної зброї того періоду.

Епоха феодальної роздробленості після XII ст. змінюється періодом формування королівських держав, де кожен монарх намагався утримувати власну армію. Претензії правителів на території тих чи інших володінь підкріплювалися як збройними формуваннями постійного складу, так і найманцями. З того періоду нам відоме слово «солдат» – той, що отримує плату, похідне від сольдо – монети, якою розраховувалися за службу. Окремим питанням постає забезпечення засобами індивідуального бронезахисту. В той час, як загони баронів, не дуже чисельні, забезпечувалися захисним спорядженням за рахунок суверена, решта вільного населення знову ж таки, як і в період Стародавнього світу повинна була подбати про власний захист самотужки. Дворяни та багаті містяни носили при собі не лише зброю, а у багатьох випадках вдягали легкий доспів у вигляді кольчуги. Подальше розшарування суспільства на багаті та бідні верстви населення накладають відбиток на право носити зброю та захисний обладунок. Надалі таке право в багатьох країнах Європи зберігається лише за військовими та дворянами. Простим людям не лише заборонялося володіти клинковою зброєю типу меча, спати, рапіри, але й використовувати повний комплект захисного обладунку. Таким чином, на значний період часу основна маса населення не лише позбавляється можливості рівноцінно протистояти розбійним нападам, але й протидіяти каральним загонам суверена у випадках проявів невдоволення, що переростали у повстання.

Період Середньовіччя характеризується наступними особливостями: поступовою деградація обладунків, що зумовлена втратою технологій стародавнього світу; поступовим обмеженням права використання засобів захисту простими людьми; значним розвитком та різноманіттям засобів індивідуального захисту, які постійно зазнавали удосконалення із розвитком та посиленням елементів ураження дистанційних засобів озброєння; використанням «білих обладунків» перетворилися на загальноповживаний засіб захисту, сучасники вказували на необхідність у пішому поєдинку використовувати легші обладунки та вести бій у швидкому темпі, намагаючись

отримати над супротивником психологічну перевагу, продемонструвавши йому свій спокій та впевненість.

Період Нової історії є бурхливою епохою війн, географічних відкриттів, освоєння нових земель, технологічних революцій, як продовження часів розвитку королівських держав та створення нових імперій.

Початковий період характеризується широким різноманіттям підходів до використання засобів індивідуального захисту. Поступово вищою доблестю починає вважатися не бій закутих у залізо воїнів, а поєдинок неперевершених фехтувальників, чия майстерність у володінні зброєю замінює важкий обладунок. На полі бою, під впливом розвитку вогнепальної зброї, формуються нові способи ведення збройної боротьби. Армії продовжують захищатися від куль та картечі різним захисним спорядженням, але стає зрозумілим, що класична броня та кольчуга поступово програють засобам ураження. Для захисту військ дедалі частіше використовуються шанці, укріплення зі зчеплених возів – вагенбургі. Регулярні армії переходили до лінійної тактики, коли війська зближувалися на дистанцію пострілу, обмінювалися декількома залпами по щільному строю супротивника і вступали в сутичку з противником використовуючи всю туж холодну зброю. Поступово, тенденція відмови від захисного спорядження починає домінувати, на зміну бронезахисту приходять майстерність і доблесть.

Ці нововведення не залишаються осторонь і територій нашої держави. Велике князівство Литовське, Руське та Жемантійське сформоване як королівська держава і трансформується у Річ Посполиту – державу з імперськими претензіями. В середині XVII ст. на території нашої країни формується принципово нова за політичним устроєм та формою правління держава Гетьманщина з полковим адміністративним устроєм, який відомий ще на початку XVI ст., та виборним, спочатку тимчасовим, а потім постійним керівництвом. Основною силою на теренах нашої держави стають козаки.

Тому наступний період розвитку засобів індивідуального бронезахисту, який вважаємо доречним для дослідження, це період Козаччини. Протягом усієї доби існування козаків їх життя пов'язане з військовими діями, а отже, і

розвитком зброї та засобів індивідуального захисту. Українські козаки виробили свою військову філософію. Вони відрізнялися жорсткими правилами та уставами існування, ведення та підготовки до військових дій.

Козаки вважали, що складовою індивідуального захисту є муштра, жорстка військова дисципліна та вдосконалення військової майстерності поводження зі зброєю на полі битви. Усе це допомагало їм вдосконалювати навички самозахисту. Саме досвід козаків навчає нас тому, що високоякісні знання та навички поводження зі зброєю вдосконалюють можливості воїна щодо ведення ефективних бойових дій.

Муштровий вишкіл має великий вплив на всіх, хто вивчає військову справу. Він загартовує волю, сприяє дотриманню порядку й дисципліни, вдосконалює вміння володіти своїм тілом, розвиває увагу, спостережливість, колективізм і виконавчість [89]. Увага та володіння своїм тілом є складовими самозбереження, що допомагає під час самозахисту.

Основою муштрової підготовки козаків був і залишається лад. Він, як жодний інший вид навчання, виховує швидке, точне та одностайне виконання волі отамана. Як стверджують воєнні історики, гетьман П. Сагайдачний регулярно влаштовував «пописи» (огляди) козацького війська. Один із сучасників описав такий «попис» козацьких полків 1619 р. у таборі над річкою Узенем: «Довго полки пересували на гору й за гору, довго мішалися... Далі полки за порядком давали постріли. Потім полки повернули до табору, показуючи їх нам, і кожний полк ішов до свого становища» [89].

Тобто отамани були зацікавлені в постійному вдосконаленні воєнних навичок та воєнного майстерства козаків. Навчання не відбувалося лише під час вступу до козацького війська, а здійснювалося постійно. Своєю чергою, це загартовувало витривалість та бойовий дух козаків під час ведення бойових дій.

Одним з важливих елементів, який допоможе дослідити розвиток засобів індивідуального бронезахисту, є дослідження козацького озброєння. Як уже зазначалося, що зброя існує весь період існування людства, як невід'ємна його складова. З початку виникнення зброї її використовували більше у мирні часи як засіб для полювання. Іноді зброя була знаряддям праці людей. Але з

розвитком людства еволюціонувала і зброя. Військові та загарбницькі дії спонукали розвивати та вдосконалювати зброю, а разом із нею і засоби індивідуального захисту. Видобування металу та розвиток ковальської справи вплинули на якість і міцність зброї та засобів індивідуального захисту.

У козаків здавна був поширений засіб індивідуального захисту від ворожого обстрілу – самообкопування, тоді ще не відомий у Західній Європі [163].

Про великий досвід та професіоналізм запорожців у галузі фортифікації повідомляють численні джерела. Так, турецький мандрівник Евлія Челебі, описуючи зупинку козацького війська під час походу 1657 р., звертає увагу на обладнання його табору: «Вони розташувались із західного боку мадярського табору на іншому березі річки. Миттєво, подібно кротам розривши землю, вони взяли величезний табір у кільце. Виставили навкруги. На кургані, зверненому до табору Ракоці, вони вирили лінії рівчака і закріпили його сорока–п'ятдесятьма гарматами. Потім вони зв'язали ланцюгами свої сім тисяч возів і опоясали ними свій табір. У проміжках між возами було поставлено багато рушниць» [177, с.79].

Розвитку самообкопуванню, як засобу індивідуального захисту козаків, посприяла відсутність у певний період часу охоронної зброї у козаків. Охоронну зброю, а саме панцирі, шоломи, уживала тільки козацька старшина, і то більше в репрезентаційних виступах, ніж у боях [24]. Тобто досвід козаків свідчить про те, що для індивідуального захисту можна використовувати не лише спеціальний одяг, але і захисні спеціальні споруди. У той час, коли на створення спеціальних засобів індивідуального захисту потрібні були матеріали та кошти на виготовлення, самообкопування потребувало лише часу й вміння, що надавало більше можливостей для використання усіма верствами козаків для захисту себе у боях.

Попри те, що багато істориків описувало козаків, як людей, які ледь не голяка бігають зі зброєю і махають шаблями треба визнати, що насправді козаки були звичайними європейськими воїнами, які одягалися відповідно до

того, які були вимоги війни. Так, історик Олександр Алфьоров розповідав, які засоби індивідуального бронезахисту носили козаки. За словами історика, козаки могли одягнути пластинчастий обладунок. Також використовували кольчуги та навіть кольчужні рукавиці [168].

Численні зображення козаків показують, які саме обладунки мали вони та їх старшина. Наприклад, на малюнку С. Шаменкова та М. Лашкевич Гетьман Війська Запорозького Іван Виговський зображений у кірасі. Це елемент натільного захисного обладунку, що захищав груди й спину воїна від холодної і вогнепальної зброї [168].

Пам'ятка станкового живопису невідомого авторства «Битва під Оршею» з Національного музею у Варшаві – це непересічне явище ренесансової «документальної» баталістики, котре прямо стосується української історії [195]. Українські історики та дослідники ідентифікували на цих пам'ятках живопису й українських козаків. Ідентифікувати зображених персонажів з козаками допомагають три особливості зображення. Перша – їх озброєння, яке свідчить про тактичну орієнтацію на «східну» воєнну культуру; друга – одяг, що презентує європейську «християнську» самоідентифікацію власників; третя – спосіб застосування озброєння: принципове пристосування східних мілітарних технологій до місцевих потреб без докладного копіювання техніки його використання. Комплекс озброєння, центральною складовою якого був сагайдак (гарнітур, що складався з рефлексійного лука, стріл та футляра для носіння цих предметів), який доповнювався зброєю для рукопашного зіткнення: шаблею або рогатиною, а також іноді елементами захисного обладунку (шишак, панцер) – уперше документально зафіксований як озброєння козацьких почтів приблизно через 20 років після написання оршанської пам'ятки [201, с. 60].

А, отже, до засобів індивідуального захисту козаків належать шишак – шолом з високим верхів'ям, який мав вигляд довгої труби і закінчувався яблуком або прикрашався реп'ям [183]. Шишаки слугували для захисту голови, а деякі моделі були із забралом для захисту чола та обличчя. Щодо панцира, то

це частина старовинного, зазвичай металевого, бойового спорядження, яке захищало тулуб воїна від ударів холодної зброї [98].

Тобто до засобів індивідуального захисту козаків можна віднести кірасу, шишак, панцир та, врешті–решт, самообкопування. Усе це свідчить про те, що козаки дбали про свою безпеку та збереження фізичного стану і для цього використовували все можливе для того часу.

Водночас, є достатня кількість історичних спогадів про те, що козаки нехтували засобами індивідуального захисту. Так, козаки на оршанській пам'ятці зображені без металевого захисного обладунку. Нехтування ним у рукопашних зіткненнях було типовим для ренесансової Європи явищем, котре широко дискутувалося в той час. Річ була не лише у певній воєнній моді XVI ст., або у витісненні захисного обладунку вогнепальною зброєю, але і в кризі свідомості як такої, коли персональним кондиціям шляхетно народженого і добре підготовленого фахівця було дедалі важче проявитися на війні. З цієї причини як окремі індивідууми, так і цілі військові колективи наважувалися на епатажні демонстрації презирства і до смерті, і до новомодних технічних винаходів. «Прагнення позначити свою готовність перемогти або померти ... стало основною причиною відмови від захисного обладунку» [191, с. 162]. Піетро Монте близько 1509 р. критикує новомодну манеру виходити на поєдинки в цивільних костюмах, називаючи такий звичай сміхотворним [26, с. 211]. Через півстоліття з ним погодився Джироламо Муціо, зауваживши, що людина, котра йде на війну, тим більше заслуговує на повагу, чим краще вона подбала про власну безпеку, спорядившись у надійний обладунок [191, с. 162]. П'єр де Брантом (1540–1614) найточніше сформулював опозиційну думку: «Більшої поваги заслуговують ті, кому за захист в бою править лише хоробрість і хто не обтяжує себе купою обладунків» [191, с. 162].

Отже, період козацтва характеризувався такими особливостями щодо становлення та розвитку засобів індивідуального захисту, а саме: запровадження військової дисципліни та навчання протягом усієї служби. Козаки своїм досвідом довели, що досконале знання військової справи, професійне володіння зброєю, увага та володіння своїм тілом є складовими

самозбереження, що допомагає під час самозахисту; для захисту тіла використовувалися кіраси, шишаки та панцири, які були набагато легшими ніж у стародавні часи; активне використання земляних фортифікацій, як засобу індивідуального захисту, що посприяло надалі розвитку фортифікаційної справи для додаткового захисту військового формування; розвиток технологій спричиняє технологічну революцію, що реформує дрібні мануфактури у фабричні виробництва; забезпечення засобами індивідуального бронезахисту здійснюється більш-менш стандартизовано, що стосується регулярних військ, але здебільшого за власний кошт. Міліційні формування споряджаються за кошт трофеїв, за власні кошти або власним виробництвом; з витісненням обладунку з озброєння армій наприкінці XIX ст. він залишається тільки як парадний чи церемоніальний елемент.

У ці часи набуває поширення вогнепальна зброя, що спонукає до пошуку нових більш дієвих засобів індивідуального захисту, адже звичайні металеві обладунки захищали переважно від холодної зброї. Удосконалення зброї потребує вдосконалення і засобів індивідуального захисту для збереження військових під час бойових дій.

Наступний період, який відіграв вагому роль у розвитку засобів індивідуального бронезахисту, це війни наприкінці XIX – початку XX століть. Саме в цей період відбувається стрімкий розвиток промисловості, а разом із нею розвиток та вдосконалення зброї, її характеристики та показники використання. Усе це спонукає до вдосконалення старих та пошуку нових засобів індивідуального захисту.

Наприкінці XIX ст. особистий бронезахист уперше став справою здебільшого цивільних, а не військових. По всій Європі та США з'явилося багато моделей різних бронезилетів, якими користувалися переважно поліцейські або політики, які боялися замахів [56].

У 1881 р. американський лікар Джордж Гудфеллоу, який спеціалізувався на лікуванні вогнепальних поранень, помітив, що проста шовкова хустка, складена декілька разів у нагрудній кишені, може призупинити пістолетну кулю. Він написав статтю «Непроникність шовку для куль». Його справу

продовжив католицький священник, уродженець Тернополя Казимир Зеглен, який у 1890 р. емігрував у США, а через сім років запатентував свій шовковий бронежилет. До 1914 року його жилети стали досить популярними у США, але коштували 800 дол. – майже 24 тис. сучасних доларів, враховуючи інфляцію. Тож купляли їх переважно політики, бізнесмени та гангстери. Сумніватися в якості таких бронежилетів не варто. Жилет схожої конструкції польського винахідника Яна Щепаника у 1901 р. врятував життя королю Іспанії Альфонсо VIII під час замаху. Але ці жилети не підходили для армії, бо могли зупинити лише кулю невеликого калібру з пістолета чи револьвера. Проти рушниць та кулеметів вони були безсилі [56].

Удосконалення матеріалів для виготовлення засобів індивідуального бронезахисту мало тривалий розвиток. Відомо, що давні захисні засоби з'явилися близько 25 століть тому, спершу у вигляді шкіряних, дерев'яних, потім металевих щитків, лат, панцирів, кольчуг тощо [198, с. 50]. Так тривало до середини XVI ст. поки згодом у країнах Західної Європи не розпочалося промислове виготовлення сталі й на її основі – броні, виробництво та вдосконалення якої було дуже повільним.

Тобто у цей період зацікавленість у засобах бронезахисту з'являється не лише у військових, а й цивільних. Лікарі, винахідники, науковці – всі брали активну участь у розробленні дієвих засобів індивідуального захисту. Умови життя, а саме, війни, поява кримінальних формувань диктували потребу виробництва засобів індивідуального захисту для масового застосування.

Тільки Перша світова війна дала потужний імпульс розвитку процесу масового виробництва засобів індивідуального бронезахисту. Водночас була відсутнє, в той період, нормативно-правове та наукове підґрунтя щодо виробництва матеріалів, які могли б використовуватися для виготовлення броні. Саме дослідженням та виробництвом захисних матеріалів займалися безпосередньо інженерно-технічні фахівці, інші майстри-новатори, котрі працювали на виробництві з використання металів. Також значний вплив на цей процес здійснювали військові фахівці, які брали активну участь у такого виду процесі.

До Першої світової війни європейські військові підійшли майже без особистого бронезахисту. Проте окопна війна швидко змінила ситуацію. До 1915 р. усім воюючим державам стало очевидно, що необхідно якось захистити голову солдата, бо саме вона стирчить з окопа та стає мішенню для куль та шрапнелі. Першими такий виріб розробили французи – каска Адріана М1915. Їм взагалі довелося міняти військову форму, бо у Першу світову солдати вступили у старій формі часів Французько-пруської війни (1870–1871) – з яскраво-червоними кашкетами та рейтузами. Деякі французькі військові передбачили необхідність скромніших одностроїв і маскуванню на полі бою [85].

Так кашкети поступово замінили касками. Каски того часу прикрашали сталевим гребінцем, який виконував функцію додаткового захисту та слугував вентиляційним засобом. Гребінець мав отвір, через який потрапляло повітря у каску. З використанням касок одразу зменшилась кількість поранень у голову, що посприяло застосуванню касок як засобів індивідуального захисту по всій Європі. Довше за інших розробляли свій шолом німці. Вони проводили випробування майже до 1916 р., коли почали виробляти для армії каску М1916, або Stahlhelm. Конструкція виявилася настільки вдалою, що німецька армія використовувала модифікації Stahlhelm до 1945 р. [56].

Уже під час Першої світової війни розпочали масове виробництво їх у Сполучених Штатах Америки та країнах Європи. Вагоме місце у цьому виробництві належало також й англійським майстрам, котрі уже в той період виготовляли систему бронезахисту, яка утримувала осколки та кулі, що випускалися зі стрілецьких засобів ураження.

Коли каски повернулися, країни-учасниці Першої світової замислилися і над тим, аби повернути нагрудну броню, яка на той час у жодній із країн масово не застосовувалася. Англійці розробили жилет Dayfield Day Shield' Body Armour, який нагадував середньовічну бригантину – складався з невеликих сталевих пластин. І саме в Британії трохи передбачили принцип сучасних плітоносок – легкий жилет Chemico Body Shield, який складався з чохла, що одягався на груди, та чотирьох бронепластин, які вставлялися в його

кишені. Але якість пластин була такою, що жилет захищав лише від невеликих осколків чи удару штиком, а от кулі його пробивали [56].

Далі всіх пішли німці, які розробили важку 10-кілограмову броню *Sarrepanzer*. Вона не лише захищала від осколків, але й зупиняла кулю з рушниці на відстані не ближче ніж 500 м. А також захищала пах. Таких жилетів Німеччина виготовила всього 500 тис. [56].

Отже, важкі обладунки повертаються до використання зважаючи на їх захисні функції. У цей час окрім тулуба розробники почали замислюватися і над захистом паху. Недоліком, окрім ваги, була відстань, на якій захищали бронежилети того часу. Тобто потреба у вдосконаленні засобів індивідуального бронезахисту залишалась, особливо для захисту потрапляння куль чи осколків на маленьких відстанях.

Подібні розробки були й під час Другої світової війни. У Радянського Союзу були важкі сталеві жилети СН-42. А в США та Британії почали розробляти жилети для пілотів, які захищали від осколків. Такі жилети з міцної нейлонової тканини, яку виробляла компанія *DuPont*, інколи використовували пілоти бомбардувальників. Але й тоді бронежилети не носили масово – вони все ще були або занадто важкі, або захищали лише у специфічних ситуаціях [56].

Використання нейлонової нитки та тканини дало розуміння, що бронежилети можуть бути полегшеними, утім не втрачатимуть своїх захисних функцій.

До розробки якісно нових бронежилетів підштовхнула Корейська війна 1950–1953 рр., в якій узяли участь і СРСР, і США. До цього часу американські розробки жилетів з нейлонової тканини часів Другої світової вийшли на новий рівень. У 1951 р. жилети М-1951 з 12-и шарів нейлонової тканини у вініловому чохлі почав використовувати Корпус морської піхоти США. Виявилося, що вони на 70 % знизили кількість поранень у груди та живіт. Від куль жилети все ще захищали не дуже добре, але основною небезпекою тієї війни були осколки, які нейлон зупиняв. А важив жилет лише 3,5 кг [56].

Умови та особливості військових дій змінювали і вимоги до бронежилетів. Головним досягненням була зміна маси жилета. Полегшений бронежилет надавав більшої зручності та збільшував час його носіння, що є необхідним показником під час використання бронежилетів.

На початку 1970-х почалася нова «революція» бронезахисту. Хімік Стефані Кволек, яка працювала у тій самій компанії DuPont, синтезувала нове синтетичне волокно арамід, яке стало відомим під комерційною назвою «кевлар». Воно виявилось у п'ять разів міцніше за сталь, а важило набагато менше. У 1976 р. Річард Девіс, засновник компанії Second Chance Body Armor, розробив перший повністю кевларовий жилет – Model Y. Але у кевлару залишався недолік – енергія від осколків та куль спричиняла тупі травми тіла під жилетом, іноді доволі важкі [56].

Винахід синтетичного волокна арамід (або нитка «кевлар») зробив прорив у виробництві бронежилетів. Розробники домоглися високих показників, а саме нитка «кевлар» була у 10 разів міцнішою ніж сталева нитка та мала найкращі балістичні показники того часу. Згодом з'явилася нитка «тварон», яка мала такі самі показники і була аналогом нитки «кевлар» і вироблялась у ФРН, СРСР випускав ТСВМ-ДЖ.

Зазначимо, що на той час всю бронеамуніцію можна було розділити на два класи. Існували м'які та жорсткі бронежилети, які відрізнялися характеристиками та показниками захисту.

М'які мали низку переваг принципового характеру, а саме: зручність носіння і мала маса; відсутній ефект «плоского удару»; однаковий ступінь захищеності по всій площині. Але є у м'яких жилетів один недолік – низький клас захисту. На сьогодні найпоширенішим м'яким жилетом є жилет 1-го класу захисту. Щоправда існують м'які бронежилети, що ніби відповідають нашому 2-му класу захисту. Вони і справді тримають кулю ТТ, а проти сталевого осердя вони, на жаль, неефективні. Також, зважаючи на те, що тканини для цих бронежилетів потрібно багато, а її вартість занадто велика, то актуальність щодо їх виробництва низька. Таким чином, майже всі переваги м'яких жилетів зводилися нанівець [78].

Отже, вартість бронезилета відіграє важливу роль під час його застосування. Значна численність військових формувань потребує більшої кількості бронезилетів, а тому доступна вартість є вкрай важливим показником для масового застосування.

Серед жорстких жилетів існують бронезилети кірасного типу. Це ті самі обладунки часів Другої світової війни 1812 р., але з іншого матеріалу. Проблема лиш у тому, що в ньому майже неможливо щось робити. Та й видно його неозброєним оком з доволі далекої відстані. Тобто вони залишаються важкими та незручними [78].

Викладене вище дає змогу підсумувати, що відмінність між м'яким та жорстким бронезилетом залишається їх маса. Щодо показників захисту, то недоліки мають і м'які, і жорсткі. Зауважимо, що оборонний комплекс кожної країни приділяв увагу не лише засобам індивідуального захисту, а і зброї. Створюючи нову зброю та/або вдосконалюючи наявну, виробники змінювали, наприклад, показники патронів. Зброя, яка може протистояти броньованим засобам захисту, мала перевагу на полі бою, а тому була дуже потрібна. Так, з'явився новий патрон 7Н16 для ураження особистого складу в бронетехніці та бронезилетах. Лише сталевий сердечник замінений на вольфрамовий, а результат вражає: 16 мм броні на відстані 100 м. Надалі був патрон 7Н24, що пробиває понад 20 мм броні. Це все наштовхнуло виробників засобів індивідуального бронезахисту на те, що не тип зброї впливає на бронепробивність, і не тип патрона, а конструктивні особливості кулі та її енергетичні параметри під час попадання в перешкоду. Також слід зазначити, для кого саме призначений той чи інший бронезилет [78].

Проаналізувавши класи та типи бронезилетів, можна констатувати, що неможливо створити одночасно бронезилет для прихованого носіння та для захисту від гранатомета. Засоби індивідуального бронезахисту мають створюватися за показниками застосування так само, як зброя. Військові використовують різну зброю для ураження наземних, надводних чи повітряних цілей, роти артилерії чи танків, так само потрібно застосовувати засоби бронезахисту – залежно від можливого ураження.

З того часу і дотепер з'явилося дуже багато варіантів особистого захисту. Запатентовано безліч різних матеріалів, з яких виготовляють як легку, так і важку броню. Захист може бути керамічним, сталевим чи на основі твердих синтетичних волокон. Головною ознакою сучасної особистої броні стала модульність – бронепластини змінні, різні частини захисту можна носити окремо, а різні ділянки тіла можуть мати різні ступені захисту [56]. Єдине що залишається незмінним, це те, що бронежилет є невід'ємною частиною екіпірування військових.

Упродовж ведення локальних війн протягом 1950–1960 рр. практика США та інших країн приводила до формування сучасних броньованих матеріалів з більшою стійкістю та витривалістю. До цього часу провідне місце у броньованих матеріалах посідала високоміцна сталь. Так тривало до середини 1970-х років. Відтоді з огляду на досвід США та провідних країн Європи, почалось розроблення полімерних матеріалів для виготовлення засобів індивідуального бронезахисту.

Після винаходу технології виробництва поліетиленових та параарамідних волокон і тканин із них наприкінці 1990-х років фірма «Honeywell» розробила принципово новий нетканий матеріал, що складався з поперечно односпрямованих шарів, фіксованих за допомогою полімерної матриці. Тоді ж таки було винайдено й формовані матеріали, які виготовляли під високим тиском способом пресування. Із них виробляли броню з поверхневою густиною 15 кг/м^2 , здатною зупинити гвинтівочну кулю М80. Уперше бронежилети з такого матеріалу були використані в 1996 р. в Боснії, де вони показали високу ефективність. Отже, у другій половині XX ст. у країнах Західної Європи, США та СРСР було створено високоміцні матеріали текстильної броні. Водночас тривали розроблення й випускання інших видів броні: полімерної (композитної), керамічної, прозорої, комбінованої багатошарової, броні з наноматеріалів [86].

Розроблення нових матеріалів ґрунтувалося на тому, що виробники створювали матеріали під параметри ураження кулі. Також брали до уваги конструктивні особливості кулі та її енергетичні параметри в разі попадання в

перешкоду. Головною вимогою до виробництва бронежилетів стало поєднання в них стійкості та тривкості, а саме бронежилет мав захищати людину та залишатися неушкодженим [84]; [85].

Викладене вище дає змогу охарактеризувати етап війн наприкінці XIX – початку XX століть такими особливостями щодо становлення та розвитку засобів індивідуального захисту, а саме: поява касок, як засобу індивідуального захисту голови; виготовлення легких бронежилетів; винахід синтетичного волокна арамід, або нитки «кевлар»; винахід синтетичного волокна надвисокомолекулярного поліетилену; з'ясовано, що не тип зброї впливає на бронепроникність, і не тип патрона, а конструктивні особливості кулі та її енергетичні параметри в разі попадання в перешкоду; установлено, що засоби індивідуального бронезахисту треба виготовляти залежно від потреб захисту, тобто для захисту від осколків, кулі тощо; для посилення захисної стійкості бронеелементів проти куль розпочалося використання замість сталевих броні високоміцних сплавів титану й алюмінію.

I, нарешті, останній період, який варто дослідити, це сучасний період. Із розвитком технологій, промисловості на науки удосконалюється і воєнна справа. Війни і далі тривають у нашому суспільстві. Окрім війн відбуваються і воєнізовані страйки та мітинги у державах, для припинення яких потрібно застосовувати «репресивну машину» держави, а отже, потреба у засобах індивідуального бронезахисту зростає.

Вище було зазначено, що почалися розроблення та використання високоміцних сплавів, які стрімко набирали оборотів. Тривали розроблення й випускання інших видів броні: полімерної (композитної), керамічної, прозорої, комбінованої багатошарової, броні з наноматеріалів.

Полімерна (композитна) броня виробляється з композитних матеріалів. Композитивні матеріали – це багатокомпонентні матеріали, що складаються із суцільної основи (матриці) та дискретного армувального матеріалу. Практика використання в'язучих елементів у композитивних матеріалах виявила їхні основні недоліки: відносну крихкість і низьку опірність до ударних навантажень. Однак ці недоліки певною мірою усуваються введенням до

їхнього складу термореактивних в'язучих пластифікаторів, наприклад полівінілбутералу [84]. Водночас термореактивні сполуки мають низьку виробничу вартість і гарні технологічні властивості.

Виробники активно доопрацьовують кожний матеріал намагаючись підвищити його захисні функції. Створюючи один матеріал вони одразу доповнюють його іншим, для надійного використання засобів індивідуального бронезахисту. Вдосконалюючи полімерну (композитну) броню, виробники додають каучук, який надає їй балістичної стійкості. Для ще більшої балістичної стійкості додають кількість пластів у бронежилетах.

Значного прогресу було досягнуто в галузі створення керамічних матеріалів. До них належать і матеріали, отримані спіканням або гарячим пресуванням порошків мінеральних речовин. Такими порошками є, наприклад, оксид, карбід, борид, нітрид, окис алюмінію та інші, а також їхні суміші. Найширше застосування у виготовленні кераміки мають карбід кремнію та бору, а також оксид алюмінію [86].

Варто зауважити, що карбіди бору та кремнію перевершують окис алюмінію за твердістю, але під час виробництва броні значну роль відіграє вартість виробництва. Так, у разі обмеження фінансових ресурсів виробники використовують оксид алюмінію зважаючи на його меншу вартість порівняно з карбідом бору та кремнію. Тим не менш зазначимо, що будь-яка керамічна броня перевищує захисні властивості металевої за тієї самої маси.

Водночас, поширюється і прозора броня, яка активно використовувалася для захисту цивільних. Прозора броня набула поширення у цивільній галузі для кулезахисних вікон машин. Щодо військових, то її активно використовували для оглядових вікон бронемашин та для заборал шоломів.

Для виробництва прозорої броні використовували органічне та неорганічне скло. Зважаючи на кращі захисні показники неорганічного скла, його застосовували частіше.

Конструкція бронежилетів постійно вдосконалювалась, адаптуючись до нових умов. Бронежилети перших поколінь (американські M52 й перші зразки до комплексу PASGT, російські серій 6Б та ін.) мали велику площу захисту

(50–60 дм²), яка забезпечувала так звану лускатість, або «черепашачий» бронезахист. Вони досить надійно захищали й від осколків та пістолетних куль, але мали суттєві експлуатаційні й технічні недоліки. До таких належать: відсутність диференційованого рівня захисту й заброньового амортизатора, що знижував би рівень заперешкодної травми; відсутність антирикошетного шару, що затримував би осколки, утворені під час влучання кулі; відсутність водовідштовхувальних просочень або матеріалів, що захищали б бронежилет від намокання; відсутність системи терморегулювання й перерозподілу маси бронежилета з плечей на пояс; значне збільшення «паразитної маси» через велику кількість перекриттів сусідніх елементів; високу ймовірність прориву в стиках між бронеелементами, особливо під час обстрілу під кутом [85, с. 161].

Тобто вдосконалення бронежилетів диктували не лише види зброї, які використовувалися під час військових дій, але й навколишнє середовище. Багаторічний досвід у війнах дав змогу зрозуміти, що засоби індивідуального бронезахисту мають бути легкими для комфортного пересування у будь-якій місцевості, наприклад, гірській. Військові дії у країнах зі спекотним кліматом потребують засобів індивідуального бронезахисту з терморегуляцією. І найголовніше, що в будь-яких умовах засоби індивідуального бронезахисту, особливо бронежилети, мають бути легкими. Важкий бронежилет зменшує рухливість особи, яка його використовує, тим самим виснажуючи і зменшуючи бойові здібності.

Легкість бронежилета була актуальною завжди, але лише зараз виробники спробували розподілити навантаження на тіло від бронежилета на все тіло, а не лише на плечі. Так в екіпіруванні військових з'явився спеціальний пояс, який кріпився внизу бронежилетів разом з іншими пристосуваннями для розміщення елементів екіпірування, що приводило до рівномірного навантаження по всьому об'єму тулуба. Такий прийом дав позитивні результати. Експерименти показали, що в цьому випадку маса бронежилета й екіпірування стає меншою порівняно з реальною на 30–40 %.

Отже, наприкінці XX – на початку XXI ст. науково-технічний прогрес вирішував завдання створення універсального бронежилета, зручного в

експлуатації і такого, що забезпечував би захист одночасно від комплексу засобів ураження: осколків, куль малого та великого калібрів, інших чинників. Однак досвід показав, що створити бронежилет, який відповідав би всім цим вимогам, наразі, неможливо. Тому в розробленні бронежилетів перспективнішими виявилися інші напрями: створення «вузькоспеціалізованих» зразків, придатних для виконання завдань у конкретних умовах бойової обстановки; диференціювання рівня захисту за зонами, площі бронезахисту й маси; впровадження в бронежилет захисту від небалістичних чинників ураження тощо. У процесі вирішення поставлених завдань багаторічна світова практика експлуатації бронежилетів спонукала окреслити головні вимоги до них. Вони такі: конструкція захисту має бути виконана з використанням модульного принципу, за якого зміна необхідного рівня захисту досягається простим заміщенням уніфікованих елементів бронеелементів; бронежилет не має погіршувати бойові можливості бійця (стріляти, пересуватися, виконувати інші дії) і повинен поєднуватися з іншими елементами екіпірування (зброя, спорядження, шолом тощо); чохол бронежилета має раціонально забезпечувати розміщення елементів особистого екіпірування бійця, бути вологостійким, мати достатній діапазон регулювання по фігурі й т. ін. [85]. Незмінним залишається те, що всі засоби індивідуального бронезахисту повинні захищати всі життєво-важливі органи та частини тіла. Для цього виробники почали поєднувати різні конструкції в засобах індивідуального бронезахисту. Так, в бронежилетах нового покоління поєднуються м'які та тверді частини. М'які – для захисту по всій площі бронежилета, тверді – для захисту життєво-важливих органів.

У 2010-х роках багато закордонних компаній почали вести роботи з пошуку нових систем терморегуляції. Фірма «TRJ» розробила спеціальний костюм із вбудованими теплообмінниками, якими циркулює холодна вода. За допомогою клапана з термостатичним керуванням у ньому підтримувалася постійна температура води, незалежно від зовнішніх умов та фізичного навантаження воїна [178].

На сьогодні засоби індивідуального бронезахисту використовують не лише для ведення бойових дій. Їх активно застосовують правоохоронні органи для виконання своїх функцій, а саме охорона громадського порядку під час страйків та мітингів. Зауважимо, що надійність засобів індивідуального бронезахисту є запорукою належного виконання своїх службових обов'язків правоохоронними органами. Такої думки і практики, і науковці. Так, О. С. Марченко у своїх дослідженнях зазначає, що використання засобів індивідуального бронезахисту, окрім, власне, основного призначення – захисту працівника та/або військового від ураження різними предметами (камінням, палицями, металевими снарядами вогнепальної зброї, осколками вибухових пристроїв тощо), підвищує ефективність виконання службових обов'язків також завдяки психологічному стану працівника, впевненого у своїй захищеності, що дає змогу йому зосередитися на процесі виконання службового завдання [82].

Саме тому виробники постійно вдосконалюють засоби індивідуального бронезахисту. До них доєднуються і науково-дослідні інститути Міністерства внутрішніх справ та Міністерства оборони України. Вони найзацікавленіші у вдосконаленні засобів індивідуального бронезахисту, зважаючи на те, що їх співробітники є найбільшими їх користувачами.

Перш ніж започатковувати роботи зі створення нових засобів захисту фахівцями інституту проводяться роботи з дослідження та аналізу властивостей і характеристик наявних засобів індивідуального бронезахисту. Важливість таких досліджень зумовлена необхідністю вибору найпридатнішого для виконання поставленого завдання засобу захисту під час його закупавання чи розроблення. Розмаїття запропонованих на ринку України засобів індивідуального бронезахисту вітчизняного та зарубіжного виробництва ускладнює цей вибір. Це зумовлює необхідність використання певних критеріїв для оцінювання ефективності засобу захисту, його придатності для забезпечення виконання конкретного завдання тощо. Загалом на сьогодні не існує єдиного усталеного критерію вибору. Зазвичай, використовують такі основні види критеріїв вибору, як: за галуззю застосування, типом засобу

індивідуального бронезахисту, рівнем захисту і т.п. [82].

Варто розглянути ці критерії та проаналізувати їх дієвість. Як уже зазначалося, засоби індивідуального бронезахисту відрізняються за своїм призначенням. Існують засоби для захисту від осколків, а також для захисту від прямої дії вогнепальної зброї. Відповідно до засобів ураження зауважимо, що засоби індивідуального бронезахисту відрізняються не лише за назвою, а й за призначенням. Так, шоломи, щити, бронежилети, засоби для захисту рук, ніг, шиї – усе це засоби індивідуального бронезахисту. Однак усі вони мають різні характеристики і показники для застосування, тобто захищають від різних видів ураження та загроз. Назва однакова, а призначення різне. Від призначення засобів індивідуального бронезахисту (протиударний чи балістичний захист) залежать їх технічні характеристики, які теж відрізняються. Отже, шоломи, каски, щити, бронежилети, засоби для захисту кінцівок – усе це засоби індивідуального бронезахисту, які мають різні характеристика та показники для застосування, різну конструкцію, але одну мету – захист життя і здоров'я людини.

Зауважимо, що на сьогодні використання засобів індивідуального бронезахисту відбувається за галуззю призначення для досягнення найкращого результату в захисті. Пропонуємо окремо розглянути характеристики, які притаманні засобам індивідуального бронезахисту для кожної галузі, тобто залежно від їх призначення.

Так, протиударні засоби індивідуального бронезахисту застосовуються здебільшого працівниками правоохоронних органів переважно під час заходів із запобігання та припинення масових порушень громадського порядку та призначені для захисту від ударів палицями, металевими прутами, камінням й ураження холодною зброєю. Шоломи призначені для захисту голови від ударів. Це металева або пластикова конструкція сфероподібної форми, має демпфувальний прошарок (підшоломник), підйомне прозоре ударостійке забрало, широкий ремінь, що регулюється, з опорою для підборіддя. Також шолом може бути обладнаний засобами захисту потилиці, засобами радіозв'язку тощо [186]. Сучасні шоломи захищають вже не лише голову, а й

обличчя, потилицю та мають засоби зв'язку для забезпечення швидкого зв'язку без задіяння рук.

Жилети призначені для захисту тулуба від удару та ураження холодною зброєю, мають досить складну конструкцію, тому що повинні поєднувати в собі не тільки задані захисні властивості, але й забезпечувати можливість працівнику правоохоронних органів вільно рухатися для виконання своїх службових обов'язків протягом тривалого часу (декількох годин). Конструктивно такі жилети можуть бути виконані у вигляді тканинної куртки-безрукавки, у спеціальні порожнини якої поміщаються захисні пластини з легкого алюмінієвого сплаву або пластикових пресованих ударостійких елементів, скріплених тканинними вставками. Із внутрішнього боку такої конструкції розміщується пружний демпфувальний прошарок та підкладка з тканини для забезпечення санітарно-гігієнічних властивостей та комфортних умов для працівника під час багатогодинного носіння [82].

На сучасному етапі застосування засобів індивідуального бронезахисту активно використовуються спеціальні засоби індивідуального захисту для рук, колін, ліктів, ніг. За своєю конструкцією вони схожі на протиударні бронезилети та виробляються за тими самими вимогами та характеристиками.

Засоби індивідуального бронезахисту, що використовуються в іншій галузі застосування, а саме для захисту від ураження металевими снарядами різноманітної вогнепальної зброї та уламками вибухових пристроїв, такі як ручні гранати, артилерійські боєприпаси (снаряди, міни) та засоби мінування територій, також називаються засобами балістичного захисту. Такі засоби індивідуального бронезахисту використовуються під час вжиття заходів із припинення протиправних дій озброєних правопорушників, терористів, а останнім часом й у бойових діях. Як уже зазначалося, типи засобів індивідуального бронезахисту для цієї сфери застосування за назвами збігаються з назвами протиударних засобів захисту. Водночас, мають значні відмінності за конструкцією та рівнем захисту. Саме рівень захисту і покладено в основу класифікації засобів балістичного захисту. Це пояснюється тим, що насамперед існує ширший спектр найрізноманітніших видів вогнепальної зброї

та боєприпасів до неї, що зумовлює велику розбіжність ступеня впливу металних снарядів на ціль, на місці якої, на жаль, часто може опинитися людина. Також варто зауважити, що всі засоби індивідуального бронезахисту для балістичного захисту забезпечують достатній рівень протиударності, але не використовуються з цією метою через більшу масу, знижений рівень комфорту за тривалого носіння та вищу вартість порівняно з суто протиударними засобами індивідуального бронезахисту [82].

Варто наголосити, що засоби індивідуального бронезахисту систематизуються залежно від класифікування зброї або боєприпасів. На сьогодні існують державні стандарти щодо класів бронежилетів, а саме ДСТУ 8782:2018 [50] (див. додаток А).

Викладене вище дає змогу констатувати, що в цей період відбувається класифікування бронежилетів, установлюються їх класи за рівнем захисту та вводиться державний стандарт щодо їх виробництва.

Для виготовлення шоломів також встановлюються державні стандарти, які стають засобами індивідуального балістичного захисту. Але з шоломами цю вимогу складніше задовольнити, оскільки на це є низка підстав. Річ у тім, що захист голови від кулі проміжного, а тим паче гвинтівкового набою, – складний. Але це не тільки може спричинити струс мозку. Вкрай уразливим місцем є шия. Шолом, зупинивши кулю, отримує більшу частину її імпульсу. Причому відбувається це в часки секунди, і сила удару, що передається голові, настільки велика, що може не витримати шийний хребець. Те саме відбувається й під час влучання кулі з рушниці 12-го або 16-го калібру. Амортизувальної дії прошарку та кріплення виявляється вже недостатньо. Можна було б послабити удар, «розтягнувши» його в часі та поступово поглинувши енергію кулі. Однак достатньо поглянути на сучасні кулеуловлювачі, щоб зрозуміти – розміри такого шолома цілком неприйнятні. У будь-якому разі захист голови вимагає збалансованого підходу і врахування усіх особливостей дій осіб, які його застосовують [82]. Це впливає на менший рівень захисту шоломів порівняно із бронежилетами. Вимоги щодо захисних параметрів шоломів наведені у ДСТУ 8835:2019 [185] (див. додаток Б).

Отже, сучасний період характеризується тим, що відбувається класифікування засобів індивідуального бронезахисту та виготовлення їх відповідно до характеристик зброї, для захисту від якої вони застосовуються.

В умовах сьогодення, а саме військових дій на території нашої держави, вимагають вдосконалення та масового виробництва бронежилети, які ефективніші для індивідуального захисту. Світові війни спонукали вдосконалювання бронежилетів, та все одно залишається багато показників та характеристик сучасних бронежилетів, які потребують поліпшення.

Треба зауважити, що у зв'язку із застосуванням керамічних матеріалів у процесі виготовлення бронепластин маса бронежилета знизилася на 1–2 кг водночас підвищився клас його захисту, що має вагоме значення під час його використання. Попри усі позитивні моменти використання керамічних бронепластин, існують і недоліки такого використання, оскільки у процесі влучання кулі керамічні матеріали спроможні поглинати її енергію та знижувати травматичну дію, але відповідно й виводитемється з ладу сама бронепластина. Такого виду бронежилети вважалися одноразовими, унаслідок чого почали широко впроваджуватися такі засоби індивідуального бронезахисту, у яких використовувалися броньовані пластини, що виготовлялися із титанових сплавів, які були досить міцними та мали високий захист протикульової стійкості, а також набагато легшими за масою, яка становила 15–20 %.

Такі бронежилети вважають одноразовими [14, с. 51]. Через це широкого впровадження для засобів індивідуального захисту набули бронепластини, виготовлені з високоміцних титанових сплавів, оскільки вони здатні забезпечувати достатній рівень протикульової стійкості і дають змогу знизити масу виробу на 15–20 % порівняно зі сталевими бронежилетами [14, с. 52]. Тестування таких бронежилетів у сучасних бойових умовах вимагають певні вимоги, головним чином, пов'язані із забезпеченням захисту їх носія від куль із підвищеною пробивною здатністю типу ПП калібру 7,62, випущених з АК-74, АКМ, або навіть снайперської гвинтівки. Це потребує підвищення механічних властивостей титанового сплаву [14, с. 52].

Такі показники захисту обґрунтовують подальше розроблення та модифікування саме титанових пластин для бронежилетів. На цей час відома велика кількість титанових сплавів, які відрізняються за своїми показниками.

Так, титанові сплави мають доволі посередній рівень міцності, не піддаються термообробленню і володіють дуже високою корозійною стійкістю. Через це титанові сплави з структурою мають обмежене застосування під час виготовлення засобів індивідуального бронезахисту. Однофазні β -сплави також не знайшли широкого промислового застосування під час виготовлення засобів індивідуального бронезахисту, що пов'язано насамперед з доволі високою їх вартістю, оскільки для отримання стійкої β -структури сплави повинні бути леговані великою кількістю β -стабілізаторів, до того ж вони значно підвищують щільність сплавів. Тому, як показала практика, під час виготовлення засобів індивідуального бронезахисту, як протикульової броні доцільніше використовувати титанові сплави з α і β структурою після відпалу, за якого рівень механічних властивостей визначається властивостями α і β фаз, ступенем гетерогенності і типом структури [59].

Беручи до уваги використання металевих бронежилетів в гарячих точках світу, можна прийти до висновку, що надійний захист власника залежатиме не лише від високої міцності і твердості бронепластины, але і від наявності в її складі більш м'якого демпфувального шару. Оскільки, як показує сумний приклад бронежилета, виготовленого з чистого титану, при влученні кулі в бронежилет не відбувається ніяких руйнувань і солдат повільно і болісно помирає від внутрішньої кровотечі. Це відбувається тому, що куля має невелику площу для передачі свого імпульсу титановим пластинам, тому сила удару по тілу розподіляється на невелику площу пластин, що найчастіше призводить до фатальних наслідків. [87].

Тобто постає питання досягти зменшення руйнування титанових пластин наявних модифікацій. Унаслідок чого з'являються гетерогенні титанові сплави.

Для вдосконалення комфорту носіння бронежилетів виробники звертаються і до методів біодизайну. А саме бронежилети, які вважаються «другою шкірою», виготовляють, використовуючи лінії Лангера, які допомагають

створювати одяг для максимального комфорту під час носіння та активної рухливості.

Отже, нині існує багато засобів індивідуального бронезахисту: шоломи, бронежилети, щити, накладки на коліна, лікті, руки, шию. Обираючи засоби індивідуального бронезахисту насамперед слід брати до уваги галузь застосування, а потім клас його захисту.

Зауважимо, що наявне на сьогодні класифікування засобів індивідуального бронезахисту від осколків та куль не остаточне, адже поява нових видів зброї потребує вдосконалення та/або змінювання технічних характеристик цих засобів.

Підсумовуючи викладене вище, охарактеризуємо період Новітньої історії та до сьогодення щодо розвитку й становлення засобів індивідуального бронезахисту, а саме: виготовлення броньованих шоломів для захисту голови; розмежування засобів індивідуального бронезахисту за галуззю застосування на протиударні та балістичні; класифікування засобів індивідуального бронезахисту за показниками зброї, для захисту від якої вони використовуються; виготовлення засобів індивідуального бронезахисту для всіх частин тіла, як то руки, ноги, шия; розроблення та випуск полегшеної броні у вигляді полімерної (композитної), керамічної, прозорої, комбінованої багатошарової, броні з наноматеріалів; полегшення бронежилета завдяки розподілу маси шляхом додавання спеціального пояса; активне застосування броньованого скла для захисту як цивільних, так і військових осіб; використання титанових сплавів для броні; винахід гетерогенних титанових сплавів для зменшення крихкого руйнування пластин броні; широке застосування керамокомпозитної броні; використання гнучких балістичних пакетів з арамідних волокон та НВМПЕ в поєднанні з жорсткими бронепанелями для створення диференційованого захисту; чітке розмежування в бронежилетах прихованого та відкритого носіння.

Підсумовуючи викладене вище можна констатувати, що засоби індивідуального бронезахисту пройшли тривалий час розроблення. З розвитком людства змінювалися і вимоги до засобів індивідуального бронезахисту.

Загарбницькі війни та порушення громадського порядку спонукали науковців та виробників до розроблення дієвих засобів індивідуального бронезахисту. Розвиток військової промисловості активізував вдосконалення засобів індивідуального бронезахисту. Величезний досвід людства доводить, що кожний із цих засобів індивідуального бронезахисту має використовуватися залежно від природних умов, особливостей місцевості та класифікування зброї, для захисту від якої вони використовуються. На сьогодні поки не винайдено засобу індивідуального бронезахисту, який захищатиме від усіх видів зброї одночасно. Універсального засобу не існує. Науковці і виробники мають постійно працювати над вдосконаленням засобів індивідуального бронезахисту задля збереження людського життя, яке є найвищою цінністю не лише в Україні, а й у всьому світі. Громадяни України, особливо нині, ризикуючи своїм життям, захищають незалежність та суверенітет країни, і держава найменше, що може зробити у відповідь – вдосконалювати ці засоби для захисту життя і здоров'я своїх громадян.

1.2. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням

Військові дії на території нашої країни стали каталізатором для проведення дієвої оборонної реформи, яка передбачає створення ефективної системи адміністративно-правового забезпечення оборони та безпеки держави загалом та адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Зокрема своєю чергою, це спонукає державу до розроблення адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту як військових, так і цивільних осіб.

Для всебічного та ґрунтовного дослідження поняття «адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням» доцільно з'ясувати та дослідити сутність поняття, його елементи та структуру.

Загалом адміністративно-правове забезпечення – це сукупність норм та правил, які використовуються у певній галузі органами виконавчої влади для регулювання відносин. Інше кажучи, адміністративно-правове забезпечення – це порядок діяльності суб'єктів управління у відповідній галузі публічного адміністрування, в тому числі й у галузі національної безпеки.

З метою ґрунтовного аналізу адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням потрібно дослідити такі правові категорії як «правове забезпечення», «адміністративно-правове забезпечення» та «адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням».

Так, «правове забезпечення» вчені розкривають як реалізацію, захист і охорону прав і свобод, або як закріплення прав і свобод [71, с. 14]. Деякі представники юридичної науки повністю ототожнюють досліджуване поняття з категорією «охорона». Так, С. Булавіна, Т. Давидова у своєму дослідженні зазначають, що захист і охорона права є синонімами, які передбачають застосування санкцій, а відмінності між категоріями трактуються як суто термінологічні [18, с. 28]. З цією позицією автора недоцільно погоджуватися, оскільки, це різні за значенням та сутністю категорії.

В. А. Ліпкан під «правовим забезпеченням» розуміє утворення і підтримування в необхідних межах конструктивних організаційно-функціональних характеристик систем управління за допомогою впливу та упорядкування всього арсеналу юридичних засобів (норм права, правовідносин, прав і обов'язків, актів тощо) [166, с. 520]. В окремих працях зміст досліджуваної категорії обґрунтовано через сутнісну характеристику понять «право» та «забезпечувати» [184, с. 35–36; 62, с. 50–51]. Так, говорячи про правовий елемент у цій смисловій конструкції, автори мали на увазі об'єктивне право у всій багатогранності його проявів [184, с. 35–36]. Натомість термін «забезпечувати» розуміли як надання (постачання) чогось кимось у достатній кількості; створення повного і достатнього комплексу умов, необхідних для здійснення чогось; надання гарантій [40, с. 124].

Викладене вище дає можливість стверджувати, що категорія «правове забезпечення» є складною юридичною категорією. Складність у тлумаченні згаданої категорії надає саме термін «забезпечення», адже він має декілька визначень відповідно до тлумачень вітчизняних словників. А саме, термін «забезпечити» словникові джерела тлумачать як «створити надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки» [21, с. 281]; «задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах» [45]; «створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось» [44].

К. В. Барсуков розглядає поняття «забезпечення» у двох значеннях: як діяльність уповноважених державою органів щодо здійснення своїх функцій; як результат цієї діяльності, що виражається у фактичній реалізації правових приписів, прав і свобод громадян [11, с. 7; 166, с. 520; 187, с. 142]. Як видно із проведеного наукового аналізу поглядів науковців, поняття «адміністративно-правове забезпечення» є вузкою категорією за «забезпечення» та «правове забезпечення».

Отже, категорію «забезпечення» можемо трактувати у декількох аспектах: закріплення, гарантія та охорона. Щодо юридичного значення категорії «забезпечення», то науковці схиляються до необхідності розглядати її у двох значеннях. По-перше, як діяльність уповноважених державою органів щодо здійснення своїх функцій. По-друге, як результат цієї діяльності, що виражається у фактичній реалізації правових приписів, прав і свобод громадян [11].

Ці твердження дають змогу використовувати у пропонованому дисертаційному дослідженні категорію «забезпечення» як процес діяльності органів виконавчої влади щодо створення умов для реалізації прав та свобод громадян та гарантій щодо їх захисту.

Тобто необхідно розглянути статичний та динамічний аспекти поняття «правове забезпечення». Зокрема, встановлені державою гарантії є статичною компонентою, а відповідна процесуальна діяльність органів державної влади – динамічною [52, с. 37]. Як слушно зазначив К. В. Степаненко, загальновизнано,

що здійснюване в радянський та період Новітньої історії та до сьогодення дослідження цієї правової категорії привело до: 1) виокремлення двох самостійних блоків цього процесу – гарантування прав і свобод та створення умов щодо їх реалізації; 2) введення до складу забезпечення таких елементів, як компетенція, охорона та захист [148, с. 8].

Проаналізувавши викладені вище твердження, пропонуємо власне визначення категорії «правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту» – це врегульована нормами діяльність органів державної влади щодо реалізації та гарантування громадянам їх прав та законних інтересів на використання засобів індивідуального бронезахисту задля збереження власного здоров'я та життя.

Досліджуючи поняття «адміністративно-правове забезпечення» доречно зробити акцент саме на діяльності органів виконавчої влади, їх управлінських та правоохоронних функціях. Органи виконавчої влади забезпечують реалізацію норм права в суспільстві у всіх галузях, а отже, й у сфері адміністративно-правового забезпечення, як безпосередньої реалізації їх повноважень та функцій.

Так, В. І. Марчук під «адміністративно-правовим забезпеченням встановленого порядку управління» розуміє створення й підтримування умов для виконання вимог встановленого порядку управління за допомогою адміністративно-правових засобів у правовій галузі [5, с. 83; 83].

На комплексний і багатоаспектний характер адміністративно-правового забезпечення вказує П. І. Шаганенко. На його думку, «адміністративно-правове забезпечення діяльності державних органів» – це комплексний, багатоаспектний процес чи діяльність, урегульована нормами адміністративного законодавства, що здійснюється відповідним державним органом та спрямована на утвердження всіх необхідних і належних умов для функціонування відповідного органу чи галузі, а також передбачає надання відповідних гарантій для ефективної діяльності [181].

Як вважає І. Я. Хитра, «адміністративно-правове забезпечення діяльності державних органів» – це вжиття органами влади правових, організаційно-

технічних та інших комплексних заходів, спрямованих на регулювання відносин під час встановлення структури, функцій відповідних органів за допомогою юридичних норм [171].

На думку Г. С. Римарчук, «адміністративно-правове забезпечення» – це здійснення державою за допомогою правових норм, приписів і сукупності засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона, реалізація та розвиток [133].

С. Яра «адміністративно-правове забезпечення» трактує як систему засад, інструментів та процедур, які здійснюються суб'єктами публічної адміністрації на підставі норм адміністративного права [194, с. 81].

Висловлення зазначених науковців лише підтверджує авторську позицію, що адміністративно-правове забезпечення потрібно розглядати у розрізі повноважень органів публічної влади, як їх взаємодію з іншими суб'єктами публічно-правових відносин у суспільстві в будь-якій галузі та врегулювання цих відносин нормами адміністративного права.

Із приводу сутності й змісту адміністративно-правового забезпечення О. М. Гумін та Є. В. Пряхін доходять теоретичного висновку про виділення в межах цього поняття вузького та широкого аспектів його розуміння. У широкому розумінні вчені розглядають адміністративно-правове забезпечення як упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорону, реалізацію та розвиток. Вузьке ж розуміння визначення адміністративно-правового забезпечення, на думку науковців, змінюватиметься залежно від галузі суспільних відносин, які розглядаються в конкретному випадку, і правового явища, що досліджується [34, с. 47].

Інші сучасні представники юридичної науки зміст «адміністративно-правового забезпечення» розкривають через призму процедури регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають для та під час реалізації прав і свобод людини та громадянина [54, с. 83]; сукупності адміністративно-правових заходів і засобів, спрямованих на створення відповідних умов для ефективної реалізації, охорони, захисту й

відновлення порушених прав і свобод [69, с. 45], або розглядають як здійснення державою за допомогою правових норм, приписів і сукупності засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону, реалізацію та розвиток [133, с. 8].

Ми погоджуємося з думками вищезгаданих учених стосовно тлумачення правової категорії «адміністративно-правове забезпечення», як діяльності державних органів щодо врегулювання суспільних відносин, у певній галузі шляхом їх юридичного закріплення в адміністративному законодавстві, їх реалізації та охорони.

Здійснивши ґрунтовний аналіз правової категорії «адміністративно-правове забезпечення», пропонуємо власне визначення адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням як сукупність адміністративно-правових норм, гарантій, засобів та методів публічного адміністрування органами державної влади для забезпечення та підтримання стану захищеності життя і здоров'я людини, особистої недоторканості, за якого гарантується право кожної людини на здорову та безпечну життєдіяльність у суспільстві та існують необхідні умови для забезпечення та гарантування індивідуального захисту.

Тобто, адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням полягає у створенні стабільної основи підтримання стану захищеності здоров'я та життя людини та громадянина через систему нормативного адміністративно-правового забезпечення, організаційно-правових та процедурних гарантій особистої безпеки кожної особи.

Визначено, що адміністративно-правове забезпечення передбачає діяльність органів державної влади, їх засоби, методи та форми, а отже, має свою власну структуру та елементи. Щодо структури адміністративно-правового забезпечення існують доволі різні погляди науковців.

Так, до основних складників системи правового забезпечення О. А. Баранов відносить такі елементи: теоретичну базу, джерела права, правотворчу, правозастосовну, правоохоронну діяльність, підготовку кадрів

тощо [10].

Аналізуючи бачення змісту адміністративно-правового забезпечення, запропоноване І. Ієрусалімовою, Р. Ігонін указує, зокрема, на таке: «І. О. Ієрусалімова включає до поняття «адміністративно-правове забезпечення» три компоненти: адміністративно-правове регулювання, реалізацію адміністративно-правових норм та встановлені нормами адміністративного права гарантії реалізації прав людини і громадянина. Дослідниці вдалося визначити загальні контури цього поняття та окремі основні його елементи, більш чітко встановити його можливе співвідношення з такими суттєвими для адміністративно-правової науки термінами, як «адміністративно-правове регулювання» і «реалізація адміністративно-правових норм», а також, включивши у його зміст такі складові, як «реалізація адміністративно-правових норм» та «гарантії реалізації прав людини і громадянина», вказати на його особливість, що пов'язана з акцентом саме на реальності «забезпечення» [53, с. 40–41]. Водночас Р. Ігонін, на відміну від І. Ієрусалімової, цілком слушно зауважує, що зміст поняття «адміністративно-правове забезпечення» має відображати і діяльність суб'єктів державно-владних повноважень, які реалізують (застосовують) норми адміністративного права у своїй діяльності [53, с. 41; 179].

Проте, як зазначає Р. В. Ігонін, недоліком такого підходу до розуміння змісту й структури адміністративно-правового забезпечення є «упущення з виду» такого елемента, як суб'єкти владних повноважень (публічного управління), які реалізують (застосовують) норми адміністративного права у своїй діяльності [52].

Тобто, незалежно від галузі застосування, більшість науковців дотримуються однієї думки, що складовою адміністративно-правового забезпечення є норми права, які регулюють правовідносини у відповідній сфері. Адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням належить до царини національної безпеки. Гарантування кожній особі індивідуальної безпеки веде до забезпечення безпеки суспільства, а отже, національної безпеки. Тому варто

розглянути дослідження науковців щодо адміністративно-правового забезпечення у галузі національної безпеки.

Так, В. А. Ліпкан зазначає, що гарантування національної безпеки, складниками якої є як воєнна безпека й оборона, так і цивільна, неможливе без її адміністративно-правового регулювання. Воно є регулятором суспільних відносин у царині національної безпеки, де актуалізується необхідність вжиття комплексу заходів, спрямованих як на формування системи нормативних актів, об'єднаних цілями й завданнями щодо ефективного регулювання національної безпеки, так і на розроблення відповідної системи гарантування національної безпеки з однозначним визначенням статусу кожного суб'єкта, що входить до неї [79].

Тобто, В. А. Ліпкан до елементів адміністративно-правового забезпечення національної безпеки відносить адміністративно-правове регулювання національної безпеки, систему нормативних актів, суб'єктів гарантування національної безпеки з визначенням статусу і повноважень [79]. Отже, до складових елементів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням обов'язково мають належати суб'єкти гарантування національної безпеки та обороноздатності.

На нашу думку, найбільш вичерпне визначення структури адміністративно-правового забезпечення надали О. М. Гумін та Є. В. Пряхін. Вони виокремлюють такі структурні елементи адміністративно-правового забезпечення: об'єкт адміністративно-правового забезпечення; суб'єкт (суб'єкти) адміністративно-правового забезпечення; норми права (норми адміністративного права); адміністративно-правові відносини та їх зміст; гарантії, заходи, засоби, форми й методи адміністративно-правового забезпечення [34, с. 46–50].

Ми погоджуємось із визначенням О.М. Гуміна та Є. В. Пряхіна, адже адміністративно-правове забезпечення врегульовує взаємовідносини у певній галузі тому обов'язково її елементами повинні бути і суб'єкти взаємовідносин, і об'єкт, відносно якого виникають ці взаємовідносини.

Пропонуємо власну позицію щодо структурних елементів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, а саме: адміністративно-правові норми; суб'єкти взаємовідносин (суб'єкти владних повноважень та суб'єкти використання засобів індивідуального бронезахисту); акти застосування норм права, об'єкт правовідносин; способи, форми, методи та засоби реалізації адміністративно-правового забезпечення.

Особливістю адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням є об'єкт правовідносин. Об'єктом виступають широке коло відносин у галузі використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, яка безпосередньо стосується і є дотичною з цариною оборони і галуззю охорони здоров'я та життя. Зазначені сфери потребують обов'язкового управління з боку держави шляхом прийняття та реалізації адміністративно-правових норм. Кожна із зазначених сфер впливає на життя людини та її життєдіяльність. Шляхом вдалого управління держава гарантує найважливішу норму Конституції України щодо визнання людини, її життя і здоров'я найвищою цінністю у державі. Використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням гарантує додатковий захист щодо життя і здоров'я людини особливо в теперішній час, у зв'язку з реальними військовими діями та веденням «гібридної війни», в умовах якої, крім безпосередньо військового складника, зростає роль невійськових чинників. Основним інструментом «гібридної війни» є створення державою-агресором на території держави, обраної для агресії, внутрішніх суперечностей і конфліктів шляхом проведення спеціальних операцій (інформаційних, диверсійних, терористичних, кібератак) з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які зазвичай досягаються звичайною війною [102]. Це підвищує рівень небезпеки не лише для військових та правоохоронних органів, а й для кожного громадянина країни. «Гібридна війна» створює небезпеку суспільству загалом, посягаючи на незалежність та суверенітет країн зокрема.

Створення державою-агресором суперечностей та конфліктів наражає на

безпеку цивільне населення. Політичні, інформаційні та психологічні конфлікти часто переростають у збройні конфлікти, що призводить до необхідності використання засобів індивідуального бронезахисту як військовими, так і цивільними особами. Зауважимо, що в умовах «гібридної війни» коло суспільних відносин, які вона зачіпає, значно розширюється. Окрім галузі використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, сфери оборони і охорони здоров'я та життя вони поширюються на економічну, інформаційну галузі та ін. Сьогодні доведено, що втручання країни-агресора може стосуватися екологічної та ядерної галузей, унаслідок чого діяльність держави має бути спрямовано на забезпечення захисту життя та здоров'я не лише військових осіб, а й усього цивільного населення.

Суб'єктами адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням є суб'єкти адміністративного права й адміністративних правовідносин, наділені владними повноваженнями, правами та обов'язками у сферах використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, оборони, здоров'я населення. Суб'єкт адміністративного права зазвичай визначається як учасник суспільних відносин, який має суб'єктивні права та виконує суб'єктивні обов'язки, встановлені адміністративно-правовими нормами [5]. У межах пропонованого дисертаційного дослідження суб'єктами адміністративного права можуть бути громадяни, іноземці, особи без громадянства, державні та недержавні органи, які вступають у відносини щодо використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

З-поміж суб'єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням насамперед, варто розглядати саму державу та уповноважені державою органи, їх посадові та службові особи, які наділені владними повноваженнями щодо правового регулювання, реалізації, охорони, розвитку, гарантування й захисту суспільних відносин у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Будь-які правовідносини передбачають щонайменше дві сторони, тому з

іншого боку, виступають громадяни, іноземці, особи без громадянства тобто суб'єкти, які використовують засоби індивідуального бронезахисту.

Управління в будь-якій сфері здійснюється за допомогою норм права. Державне управління завжди розпочинається із прийняттям норм права, які врегульовують суспільні відносини. Адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням не є винятком. За допомогою адміністративно-правових норм здійснюється державно-вольовий вплив на відносини у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. Адміністративно-правова норма права є загальнообов'язковим правилом поведінки для всіх учасників правовідносин, за невиконання якої передбачена відповідальність.

Водночас адміністративно-правові норми виконують регулятивну функцію у сфері забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, тобто вони спрямовані на впорядкування, організацію й удосконалення суспільних відносин, які складаються у сфері адміністративно-правового забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення. Адміністративно-правові норми визначають статус суб'єктів, їх права та обов'язки, підстави для притягнення до відповідальності.

Такі елементи адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, як форми, методи, засоби та способи, на нашу думку, є складовими елементами гарантій від держави на належне управління у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. Саме завдяки використанню способів, форм та методів державна здійснює управління у різноманітних сферах. Держава є гарантом дотримання всіх норм, приписів та застосування примусу в разі невиконання своїх прав чи обов'язків суб'єктами правовідносин.

У сучасній юридичній літературі під гарантіями розуміють умови, засоби й способи, які забезпечують реалізацію, всебічну охорону та захист прав особи, законних прав та інтересів суб'єктів правовідносин [190]. За таких умов

гарантії розглядають як складову частину, елемент адміністративно-правового забезпечення, що гарантує здійснення в повному обсязі всебічну охорону прав і свобод [54]. У найбільш широкому розумінні гарантії містять існуючі об'єктивні й суб'єктивні чинники, які створюють необхідні умови та сприяють реалізації прав і законних інтересів, усунення можливих перешкод їх повного чи належного здійснення. На підтвердження цього юридична енциклопедія визначає, що правові (юридичні) гарантії (фр. *garantie* – за порука, умова, забезпечувати що-небудь) – це встановлені законом засоби забезпечення, використання, дотримання, виконання та застосування норм права, які поділяються на два види – нормативно-правові та організаційно-правові гарантії [190].

Викладене вище лише підтверджує нашу думку про те, що елементи адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням у вигляді засобів, способів, методів та форм є складовими елементами державних гарантій для всіх учасників правовідносин.

Зауважимо, що гарантії як елемент адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням обов'язковий на всіх стадіях і етапах взаємовідносин. Тобто гарантування дотримання прав і свобод має бути і на стадії прийняття нормативно-правових актів, і на стадії застосування нормативно-правових актів (реалізація нормотворної та правозастосовної діяльності владними суб'єктами) і на стадії безпосередніх правовідносин, наприклад, у разі поновлення порушених прав.

Отже, гарантії як елемент адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням за допомогою правових засобів, способів, форм і методів адміністративно-правового впливу реалізують на практиці державну політику в сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, регулюють дотримання суб'єктами своїх повноважень, а в підсумку – задовольняють суспільний інтерес у сфері використання засобів

індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Зробивши ґрунтовний аналіз елементів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, можна констатувати, що всі вони за допомогою адміністративно-правових норм спрямовані на реалізацію державної політики та державного управління сферою використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. Ефективна реалізація адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням досягається шляхом чіткого розмежування повноважень між владними суб'єктами, неухильного дотримання адміністративно-правових норм у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням та гарантіями дотримання прав і свобод всіх учасників правовідносин.

Отже, адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням – врегульована адміністративно-правовими нормами діяльність владних суб'єктів, спрямована на забезпечення та підтримання стану захищеності життя і здоров'я людини та її особистої недоторканності. Належне управління досягається шляхом нормотворної та правозастосовної діяльності державних органів та гарантіями додержання прав і свобод всіх учасників правовідносин у сфері індивідуального бронезахисту цивільного населення та сфері охорони здоров'я.

Тобто складовими елементами адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням є:

- адміністративно-правові норми, які регулюють суспільні відносини у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту;
- суб'єкти адміністративно-правових відносин у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту (громадяни України, іноземці, особи без громадянства, державні органи та їх посадові особи);
- об'єкт адміністративно-правових відносин (суспільні відносини, які стосуються майже всіх сфер життя, а саме, охорони життя і здоров'я, використання засобів індивідуального бронезахисту, оборони);

– гарантії адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, які виражаються у формах, засобах, методах державного управління у відповідній сфері.

1.3. Принципи адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням

Як і як будь-яка діяльність так і адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням має здійснюватися на основі принципів, які є вихідним положенням та першоосновою будь якої діяльності.

Принципи адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, на нашу думку, нерозривно пов'язані з гарантіями від держави на дотримання та виконання Конституції та законів України, адже Конституція України визначає життя і здоров'я людини найвищою цінністю у державі. В свою чергу, держава має обов'язок створювати всі умови для дотримання зазначеної норми.

Принцип (лат. *prīncipium* — «начало, первень, основа») [109, с. 271] — першопочаток, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки. Визначальне положення, вихідний пункт, передумова певної концепції або теорії. Це засадниче, фундаментальне твердження, вихідний пункт, засновок будь-якої теорії, концепції [20, с. 1125].

Термін «принцип» походить від латин. *prīncipium*, що означає начало, основу. Під принципом розуміють те, що лежить в основі певної теорії науки, внутрішнє переконання людини, основне правило поведінки [143, с. 547]. У науці цей термін зазвичай використовується в розумінні основоположного, наскрізного правила, еталону сприйняття, оцінки діяльності. Як зазначає О. М. Бандурка, принципи – це вихідні, основні правила, керівні настанови, норми діяльності для упровадження системи, управління загальними процесами [9, с. 32].

Зауважимо, що дослідження принципів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, враховуючи його склад, потребує детального аналізу. Необхідно відзначити те, що за галузевою приналежністю сутність категорії «принципи» є характерною для публічної сфери, а категорія «адміністративно-правове забезпечення» є похідною категорією щодо поняття «використання засобів індивідуального бронезахисту» як системного явища, що узагальнено позначає процес захисту життя і здоров'я людини та населення.

У науці принципи — це загальні вимоги до побудови теорії, сформульовані як те первинне, що лежить в основі певної сукупності фактів. При характеристиці різноманітних систем принципи відображають ті суттєві характеристики, що відповідають за правильне функціонування системи, без яких вона не виконувала б свого призначення [20, с. 1125].

Тобто під принципами слід розуміти основоположні засади на яких базується діяльність певної системи та/або регулювання відносин у певній сфері.

Тлумачний словник української мови дає такі визначення слова принцип:

- 1) основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і таке інше; засада, основний закон якої-небудь точної науки; 2) особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства і т. ін.; 3) переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці; канон [92, с. 927].

У загальному вигляді, принципи є проміжною ланкою від права до норм етики і моралі в діяльності державних органів, проміжною ланкою, яка поєднує суспільні здобутки цивілізації з практичною реалізацією норми права [131]. Тобто, використання категорії «принципи» в праві пов'язується із наявним суспільним ладом та правом, забезпеченням однотипного формулювання норм права та їх впливу на суспільні відносини шляхом правового регулювання та інших видів правового впливу [140].

В нашому випадку, принципи — це основоположні ідеї, твердження та

основа на яких базується діяльність органів державної влади та інших суб'єктів правовідносин у сфері забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. У підрозділі 1.2. нами було визначено, що адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням здійснюється за допомогою елементів адміністративно-правового регулювання одним із яких є суб'єкт владних повноважень. Сфера використання засобів індивідуального бронезахисту важлива щодо питань збереження життя і здоров'я населення і тому потребує державного управління та регулювання. Отже принципи державного управління напряду стосуються і адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Щоб ґрунтовно охарактеризувати принципи адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, на наш погляд, потрібно дослідити такі категорії як: «принципи діяльності», «принципи управління», «принципи забезпечення», «принципи адміністративно-правового забезпечення» та «принципи адміністративно-правового забезпечення використання засобами індивідуального бронезахисту».

В. В. Сокурєнко вважає, що «принципи діяльності» виступають керівними початками, тобто скеровують суб'єктів за певною матрицею, алгоритмом, блоки яких змістовно можуть бути найбільш різноманітними, виражати спрямованість на виконання неоднорідних завдань [146, с. 16].

Як зазначає О. Бандурка, принципи державного управління – це об'єктивно зумовлені нормативні засади, що є своєрідним відображенням законів і закономірностей суспільного розвитку, соціальних потреб, цінностей, законів і закономірностей управління, закріплені в Основному Законі, в юридичних актах у вигляді керівних правил і норм поведінки, що відповідають цілям діяльності системи управління і визначають вимоги до системи, структури, організації та процесу управління [6, с. 39-40].

Якщо говорити про діяльність суб'єктів владних повноважень, які здійснюють державне управління у сфері використання засобів

індивідуального бронезахисту цивільним населенням, то зрозуміло, що вона має ґрунтуватися на певних принципах. До прикладу, І. Коліушко та В. Тимошук виділяють такі принципи діяльності суб'єктів владних повноважень та/або публічної адміністрації у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням: 1) верховенства права як пріоритету прав та свобод людини і громадянина, гуманізму та справедливості в діяльності публічної адміністрації; 2) законності як діяльності публічної адміністрації відповідно до повноважень і в порядку, визначених законом; 3) відкритості як оприлюднення та доступності для громадян інформації про діяльність та рішення публічної адміністрації, а також надання публічної інформації на вимогу громадян;

4) пропорційності як вимоги щодо обмеження рішень публічної адміністрації метою, якої необхідно досягти, умовами її досягнення, а також обов'язку публічної адміністрації зважати на наслідки своїх рішень, дій та бездіяльності; 5) ефективності як обов'язку публічної адміністрації забезпечувати досягнення необхідних результатів у вирішенні покладених на неї завдань при оптимальному використанні публічних ресурсів; 6) підконтрольності як обов'язкового внутрішнього та зовнішнього контролю за діяльністю публічної адміністрації; 7) відповідальності як обов'язку публічної адміністрації нести юридичну відповідальність за прийняті рішення, дії та бездіяльність [66, с. 26–27; 73, с. 524]. Підтримуємо авторську позицію у частині того що будь-яка діяльність реалізовується суб'єктами адміністрування на основі певних принципів такого роду діяльності.

Принципи є провідною категорією в адміністративному праві більшості європейських країн. Юридичну природу принципів адміністративного права розкриває Ю. Битяк: це вихідні, об'єктивно зумовлені основоположні засади, відповідно до яких формується й функціонує система та зміст цієї галузі права. На його погляд, за межами соціальної активності і практичної діяльності суб'єктів принципи адміністративного права не можуть бути сформовані й закріплені, а тим більше реалізовані [3, с. 29].

Враховуючи це, виникає потреба дослідження принципів

адміністративного права, як базових у галузі адміністративного права, а отже для всіх сфер регулювання та державного управління.

На думку В. В. Галунька, до характерних рис принципів адміністративного права належать такі положення: 1) вони формуються з метою забезпечення прав і свобод людини та громадянина і нормального функціонування громадянського суспільства та держави; 2) установлюють керівні засади-настанови, що визначають найважливіші правила, за якими здійснюється та організовується діяльність суб'єктів адміністративного права; 3) принципи адміністративного права характеризуються прогресивністю, засвідчують ідеальні для умов сучасності основоположні засади поведінки суб'єктів адміністративного права, але які є реально досяжними [2, с. 62-68].

Спираючись на ці твердження визначимо, що під принципами адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, слід розуміти основоположні ідеї та первинні засади, на яких базується діяльність суб'єктів владних повноважень щодо забезпечення права громадян на використання засобів індивідуального бронезахисту для збереження здоров'я і життя як окремої людини так і всього суспільства в цілому. Існують організаційні та функціональні принципи діяльності суб'єктів владних повноважень у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Тобто, якщо зазначати основні організаційні принципи діяльності суб'єктів владних повноважень у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, на нашу думку, до них слід віднести: 1) незалежності, що полягає у автономності прийняття рішень, відсутності суб'єктивного зацікавлення, яка забезпечується достатнім матеріально-фінансовим забезпеченням з боку держави; 2) взаємодії з іншими органами державної влади з метою належного управління; 3) вичерпне нормативне врегулювання прав і обов'язків всіх суб'єктів правовідносин; 4) належне матеріально-технічне, інформаційне та фінансове забезпечення з боку держави; 5) притягнення до відповідальності за

порушення прав та обов'язків, невідворотність покарання; 6) відкритість та гласність під час виконання своїх повноважень.

Щодо функціональних принципів діяльності суб'єктів владних повноважень, які реалізують адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, то потрібно відзначити, що вони полягають у встановленні правил та вимог для функціонування всієї системи.

Як приклад, систему принципів дозвільної системи у сфері господарської діяльності становлять:

- принцип надання адміністративних послуг у сфері господарської діяльності спеціальною публічною адміністрацією – представниками дозвільних органів;

- принцип ініціативності заявника у разі вступу до відносин, які виникають між дозвільними органами, державними адміністраторами та суб'єктами господарювання у зв'язку з видачою документів дозвільного характеру, переоформленням, видачою дублікатів, анулюванням документів дозвільного характеру;

- принцип провадження господарської діяльності тільки за наявності дозвільних документів;

- принцип організаційної єдності, згідно з яким видача документів дозвільного характеру (переоформлення, видача дублікатів, анулювання) суб'єктам господарювання здійснюється у встановленому законодавством порядку у дозвільному центрі державним адміністратором шляхом взаємодії з представниками місцевих дозвільних органів;

- принцип законодавчого визначення об'єкта, на який видається документ дозвільного характеру;

- принцип понесення відповідальності за провадження господарської діяльності без наявності дозвільних документів чи у разі їх недійсності, та ін. [112].

Надалі проаналізуємо термін «адміністративно-правове забезпечення», як складову досліджуваних принципів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Сучасні дослідники по різному трактують термін «адміністративно-правового забезпечення». Так, М. В. Вишневський зазначає, що адміністративно-правове забезпечення це сукупність задекларованих та визнаних нормативних правил, що визначають процедурні аспекти управління та встановлюють модель поведінки як суб'єктів публічної адміністрації, так і інших суб'єктів, в тому числі, встановлюючи міру її протиправності [23, с. 103]

Н. Ю. Цибульник, визначає як, основоположні та керівні засади добросовісного виконання суб'єктами публічної влади покладених на них завдань [174, с. 184].

На думку О. Ш. Чомахашвілі, адміністративно-правового забезпечення це правила або основоположні, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, імперативністю, об'єктивним характером, на підставі яких виникають взаємовідносини між суб'єктами адміністративно-правового регулювання [180, с. 13].

Н. І. Дідик характеризує як основоположні загальноприйняті норми, що виражають властивості права і володіють вищою імперативною юридичною силою, тобто виступають як незаперечні вимоги, що пред'являються до учасників суспільних відносин у цілях встановлення соціального компромісу [37, с. 94].

Г. О. Горбова у своїх працях адміністративно-правове забезпечення визначає, як основні вихідні положення, керівні ідеї, на яких будується діяльність органів публічної адміністрації у визначеній сфері суспільних відносин [31, с. 95].

Кількість думок та досліджень сучасних науковців лише підтверджує актуальність дослідження дефініції «адміністративно-правового забезпечення». Ми неодноразово наголошували на важливості вивчення та дослідження визначеної категорії у зв'язку з тим, що воно нерозривно пов'язано із діяльністю державних органів. Деякі науковці стверджують, що

адміністративно-правове забезпечення так само, як адміністративно-правове регулювання це об'єктивно зумовлені та стабільні підстави, згідно з якими сформована вся система адміністративного права [4, с. 10].

Є. К. Єряшов адміністративно-правове забезпечення розглядає як елемент вихідних засад розвитку і функціонування взагалі історично визначених правових систем, що мають спрямовуюче значення для галузі, становлять своєрідну систему координат та напрями щодо позитивних закономірностей її розвитку, визначають характер та природу механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, які виникають у процесі діяльності фізичних та юридичних осіб [43, с. 48].

На думку, Ю. М. Якущенко, це основні вихідні положення, що визначають характер та напрями адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, які виникають у певній сфері діяльності та спрямовані на забезпечення їх відповідності інтересам держави, суспільства та окремої людини [193, с. 420].

Є прибічники визначення того, що адміністративно-правове забезпечення це вихідні, фундаментальні ідеї, що концентрують у собі досягнення науки та практики, втілюють інтереси суспільства та громадянина, виконують функцію загально-нормативного орієнтиру під час здійснення цілеспрямованого впливу норм адміністративного права на суспільні відносини, з метою забезпечення правових та організаційних умов реалізації прав, свобод і виконання обов'язків учасниками відповідних правовідносин [81, с. 4].

Отже, принципи адміністративно-правового забезпечення - це основоположні ідеї та засади діяльності суб'єктів владних повноважень щодо регулювання правовідносин у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, які полягають у прийнятті нормативних актів та впровадженні механізмів їх реалізації для забезпечення прав і свобод людини та громадянина, задоволення їх потреб під час використання засобів індивідуального бронезахисту, а також для функціонування умов безпеки для громадянського суспільства та держави.

Останнім складником аналізованого концепту є термін «використання засобів індивідуального бронезахисту». Відповідно до Інструкції про порядок категорювання засобів індивідуального бронезахисту і активної оборони в Національній гвардії України, на сьогоднішній день, до засобів індивідуального бронезахисту належать бронешилети, протикулеві та протиударні щити, комплекти захисту для рук та ніг, шоломи (протикулеві, бойові, композиційні, протиударні, сталеві армійські тощо) та модульні костюми (системи) [113].

Коли мова йде про використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, то мається на увазі діяльність суб'єктів правовідносин, які мають на меті використання засобів індивідуального бронезахисту для особистого захисту, з одного боку та діяльність суб'єктів владних повноважень щодо контролю використання цих засобів для безпеки суспільства з іншого боку. Тобто безпечне використання засобів індивідуального бронезахисту, як для однієї людини так і для безпеки всього суспільства та держави. Саме тому, має реалізовуватися відповідне використання засобів індивідуального бронезахисту за цільовим призначенням (збереження особистого життя та здоров'я), а не протиправне їх використання для злочинних цілей.

Зауважимо, що контрольоване з боку держави використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням обумовлено перевагою використання безпосередньо адміністративно-запобіжних заходів, які полягають у ефективності застосування превентивних механізмів, котрі підвищують правову свідомість громадян та знижують ризик щодо порушення прав та свобод громадян у їх життєдіяльності, і, водночас формують у населення обізнанність та належне ставлення до використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Особа, яка використовує засоби індивідуального бронезахисту має бути обізнана щодо характеристик та призначення кожного із засобів. Підвищення рівня правової обізнаності громадян щодо засобів індивідуального бронезахисту не лише зумовлено зменшенням ризику порушення їхніх основних прав і свобод у повсякденному житті, а й збереженням їхнього життя

та здоров'я. Особа має дотримуватися нормативно-встановлених умов придбання, збереження, використання, терміни придатності для використання за призначенням і для збереження свого життя засобів індивідуального бронезахисту.

Наша держава стикнулася з тим, що повинна була захищати свою незалежність та суверенітет. З військовою агресією з боку сусідньої країни багато цивільних осіб стало на захист нашої держави та використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням стало буденним явищем, принаймні на сьогоднішній день. Тому, саме держава повинна сприяти обізнаності населенню щодо безпечного та ефективного використання засобів індивідуального бронезахисту. Людина та її життя та здоров'я є найвищою цінністю в нашій державі і тому державні органи зобов'язані застосовувати усі можливі заходи та використовувати інструменти власної діяльності щодо збереження життя та здоров'я кожної окремої людини так і всього суспільства в цілому. Вільний продаж засобів індивідуального бронезахисту має бути нерозривно пов'язаний із ознайомленням особи із технічними характеристиками засобу який він купує.

Грунтовний аналіз дозволяє надати власне визначення принципів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням як основоположних ідей та засад діяльності суб'єктів владних повноважень щодо забезпечення права громадян на придбання, застосування та зберігання засобів індивідуального бронезахисту для збереження здоров'я і життя як окремої людини так і всього суспільства в цілому.

Сучасне адміністративне право виділяє загальні та галузеві принципи. Ми вважаємо, що кожна сфера адміністративно-правового регулювання має свої власні принципи, характерні виключно відповідній сфері і залежать від природи суспільних відносин, які вони регулюють. Тобто кожна адміністративно-правова сфера має загальні та характерологічні, притаманні лише певній сфері, принципи.

Фундаментальне значення у адміністративно-правовій доктрині мають

загальні принципи адміністративно-правового забезпечення. Усі вони формуються, класифікуються та характеризуються у галузевих принципах адміністративно-правових наук. Класифікуються вони на такі види принципів як: основні, принципи формування та принципи функціонування відповідних інституцій. Необхідно відзначити, що у Основному законі держави закріплено саме загальні принципи адміністративного права, а уже у інших законодавчих та нормативно-правових актах вони уже більш детально конкретизуються. Саме тому до загальних принципів слід віднести: 1) принцип пріоритету прав та свобод людини і громадянина; 2) принцип верховенства права; 3) принцип законності; 4) принцип рівності громадян перед законом; 5) принцип демократизму правотворчості й реалізації права; 6) принцип взаємної відповідальності держави і людини; 7) принцип гуманізму й справедливості у взаємовідносинах між державою та людиною [68].

Потрібно зауважити й на тому, що особиста безпека є складовою національної безпеки суспільства, саме тому необхідно до загальних принципів віднести й принципи, які визначає Закон України «Про національну безпеку», саме ті на яких формується державна політика у сфері безпеки, зокрема: верховенство права; підзвітність; законність; прозорість [120].

У процесі здійснення ґрунтовного аналізу принципів адміністративно-правового забезпечення вважаємо за доцільне сформулювати наступні класифікаційні групи принципів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, зокрема:

– **принципи наукового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням** (принцип відповідності між теорією та практикою; принцип об'єктивності; принцип всебічності наукового забезпечення; принцип детермінізму й діалектичного розвитку; принцип реальності та економічності);

– **адмініструвальні принципи забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням** (принцип пріоритету прав та свобод людини і громадянина; верховенства права; принцип рівності;

принципу демократизму правотворчості й реалізації права тощо);

– **характерологічні принципи забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням** (принцип пріоритету захисту життя та здоров'я; принцип доступності; принцип відповідності стандартам якості; принцип простоти використання; принцип оперативного постачання; принцип цільового розподілення; принцип інформування та навчання щодо використання; принцип психологічної підтримки; принцип економічної ефективності; принцип ефективної співпраці з міжнародними організаціями; принцип безпеки; принцип безперервного контролю та нагляду з боку державних органів і принцип мілітаризму.

Вважаємо за доцільне здійснити ґрунтовну характеристику принципів забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Так, розглянемо **принципи наукового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням**.

Так, принцип відповідності між теорією та практикою передбачає два моменти: а) орієнтацію наукових досліджень на потреби правоохоронних органів та інших практичних секторів сектору публічної безпеки; б) впровадження результатів наукових досліджень (у тому числі провідних досліджень) у практику забезпечення публічної безпеки в цілому та запобігання злочинності зокрема.

Реалізація цього принципу полягає у впровадженні результатів наукових досліджень (у тому числі провідних) у практику забезпечення публічної безпеки в цілому та запобігання злочинності зокрема. У нашій країні останній аспект реалізації цього принципу стоїть особливо гостро. Існує великий розрив між науковими результатами і практикою, більшість якої не враховує рекомендації наукового співтовариства. Причин цього багато. Це і управлінська заангажованість, і надзвичайно високий рівень корупції, і кримінальна комерціалізація цілих сфер державного управління, і невідповідність результатів наукових досліджень можливостям їх впровадження за певних соціально-економічних та політичних умов. Однак

очевидно, що ці проблеми є одними з найважливіших чинників, що перешкоджають інтеграції науки і практики та їх синхронному функціонуванню;

2. принцип об'єктивності є необхідною умовою репрезентативності та достовірності результатів наукових досліджень. Дослідники зобов'язані бути неупередженими на всіх етапах свого дослідження - від формулювання гіпотез, формування емпіричної бази та відбору вибірки дослідження до інтерпретації отриманої інформації та наряду, рівня і характеру її впровадження. Цей принцип особливо важливий в умовах інформаційних війн, коли «наука» ризикує бути підпорядкованою політичним чи іншим вузькокорпоративним інтересам, неправильно інтерпретувати отриману інформацію або сприймати дезінформацію як істину.

Сьогодні, в умовах різноманітних загроз суспільній безпеці, найжорсткіші вимоги висуваються до емпіричної бази досліджень, їх інформаційно-аналітичного підґрунтя, підґрунтя, яке має унеможливити суб'єктивізм і недбалість у поводженні з інформацією, особливо щодо впровадження хибних результатів досліджень у практику органів державної влади. Це створює додаткові фактори ризику, в тому числі для національної безпеки, громадської безпеки та інших охоронюваних законом суспільних відносин.

3. принцип всебічності наукового забезпечення доповнює попередній принцип і відображає вимогу до кількості, а не змісту науково обґрунтованої інформації. Останнє в кінцевому підсумку визначає форму організації діяльності спеціалізованих суб'єктів забезпечення публічної безпеки, у тому числі правоохоронних органів. Зокрема, визначає, чи дотримується система забезпечення публічної безпеки стратегії наздоганяючого або випереджаючого реагування, чи охоплює вона своїм впливом максимальну кількість факторів ризику і, зрештою, чи є вона основою для реалізації сервісних функцій державних органів та втілення в життя декларативних положень щодо їх соціальної природи. Детермінізм.

4. принципи детермінізму та діалектичного розвитку відіграють

виняткову методологічну роль у дослідженні виникнення загроз публічній безпеці в цілому та криміногенних факторів, що детермінують злочинність зокрема.

Цей принцип упорядковує дослідницьку діяльність загалом і робить наукові знання більш доступними для інтерпретації та застосування у правоохоронній практиці та інших видах діяльності із забезпечення публічної безпеки, роблячи видимим зв'язок між її предметом і структурними елементами. Застосування цього принципу проявляється через генетично пов'язані базові положення, такі як принцип системності та принцип історизму. Їх сутність є загальновідомою і позбавляє необхідності додаткового пояснення в цій роботі.

6. принципи практичності та економічної ефективності пов'язують наукові дослідження з питань публічної безпеки та формулювання відповідних рекомендацій із соціальним контекстом їх впровадження.

Потенціал наукових міркувань не обов'язково означає, що їх результати повністю сумісні з можливостями (фінансовими, людськими, політичними, інфраструктурними тощо) їх суб'єктів. Таким чином, коефіцієнт ефективності, тобто реальна цінність рекомендацій, які не можуть бути виконані з об'єктивних причин, «наближається до нуля».

Коефіцієнт корисної дії, тобто реальна цінність рекомендацій, які не можуть бути виконані з об'єктивних причин, «прагне до нуля».

Тому наукове забезпечення публічної безпеки «на виході» має бути максимально приземленим, сумісним з можливістю інтеграції з практикою.

Саме тому, вважаємо за доцільне охарактеризувати характерологічні принципи адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільного населення.

Забезпечення цивільного населення засобами індивідуального бронезахисту (ЗІБ) в умовах війни чи інших надзвичайних ситуацій ґрунтується на певних принципах, що спрямовані на максимальну ефективність та безпеку. Основні принципи забезпечення індивідуальним бронезахистом цивільних осіб включають:

1. Принцип пріоритету захисту життя та здоров'я. Найважливішим завданням є збереження життя та здоров'я цивільних громадян, особливо тих, хто перебуває в зонах бойових дій чи під загрозою обстрілів. ЗІБ (бронежилети, шоломи) повинні бути доступними для найбільш вразливих категорій населення, включаючи жінок, дітей, людей похилого віку, а також тих, хто виконує важливі функції, наприклад, медиків чи рятувальників.

2. Принцип доступності. Засоби індивідуального бронезахисту повинні бути доступними за ціною та в достатній кількості для населення. Це означає необхідність державної підтримки та участі благодійних організацій у постачанні таких засобів для тих, хто не може самостійно придбати їх. Держава повинна забезпечувати певні субсидії або безкоштовне розповсюдження ЗІБ серед найвразливіших категорій громадян.

3. Принцип відповідності стандартам якості. Засоби бронезахисту, які надаються цивільному населенню, повинні відповідати встановленим стандартам якості та забезпечувати ефективний захист. Для цього важливо, щоб засоби пройшли сертифікацію відповідно до міжнародних або національних стандартів безпеки. Недотримання цих стандартів може призвести до неефективного захисту та створення додаткових ризиків.

4. Принцип простоти використання. Засоби індивідуального бронезахисту повинні бути легкими у використанні та не вимагати спеціальної підготовки. Для цивільних осіб важливо, щоб бронежилети та інші засоби були інтуїтивно зрозумілими, легко одягалися та не створювали дискомфорту, що дозволить знизити ризик неправильного використання у стресових ситуаціях.

5. Принцип оперативності постачання. В умовах війни чи надзвичайної ситуації важливо, щоб засоби бронезахисту оперативно доставлялися до зон підвищеної небезпеки. Це вимагає добре налагодженої логістики з боку державних органів та волонтерських організацій. Своєчасне постачання засобів бронезахисту може значно підвищити шанси на збереження життя людей в небезпечних районах.

6. Принцип цільового розподілення. Забезпечення ЗІБ має бути добре організованим, з урахуванням реальних потреб. Перевага повинна надаватися

тим, хто перебуває в зонах найбільшої небезпеки (наприклад, міста, які піддаються обстрілам), а також тим, хто виконує важливі соціальні функції (медики, рятувальники, журналісти). Це допомагає забезпечити ефективне використання обмежених ресурсів.

7. Принцип інформування та навчання. Одним із ключових елементів ефективного використання засобів бронезахисту є навчання цивільного населення. Люди повинні знати, як правильно використовувати бронежилет чи шолом, як його одягати та знімати, що потрібно робити під час обстрілу. Це може бути реалізовано через державні освітні програми, тренінги та інформаційні кампанії.

8. Принцип психологічної підтримки. Важливо враховувати, що використання ЗІБ, особливо в мирному житті, може викликати стрес або психологічний тиск на цивільних. Тому поряд із забезпеченням засобами бронезахисту необхідно надавати психологічну підтримку, роз'яснювати важливість таких засобів і працювати над зниженням рівня тривожності серед населення.

9. Принцип реалізації прав людини. Забезпечення засобами індивідуального бронезахисту не повинно порушувати прав та свобод людини. Добровільність використання таких засобів є важливою складовою поваги до особистих прав громадян, оскільки змусити людей носити бронежилети або шоломи в мирний час може бути надмірним втручанням в їхнє життя.

10. Принцип економічної ефективності. Використання засобів індивідуального бронезахисту має бути економічно виправданим, особливо з огляду на обмежені ресурси. Для цього слід оптимізувати закупівлю, налагоджувати співпрацю з вітчизняними виробниками та міжнародними донорами, забезпечувати прозорість процесу розподілу та використання фінансових ресурсів.

11. Принцип активної співпраці з міжнародними організаціями. Співпраця з міжнародними організаціями, такими як ООН, Червоний Хрест чи Європейський Союз, може суттєво покращити доступ до якісних засобів бронезахисту та навчальних матеріалів для цивільного населення. Такі

організації можуть надати не тільки технічну допомогу, а й фінансування та підтримку в кризових ситуаціях.

Отож, забезпечення цивільного населення засобами індивідуального бронезахисту в умовах сучасних викликів є надзвичайно важливим для збереження життя та здоров'я людей. Дотримання вищезазначених принципів допоможе ефективніше організувати процес надання засобів індивідуального бронезахисту, знизити ризики та зберегти життєво важливі ресурси в кризових ситуаціях.

Наступною кваліфікаційною категорією принципів є адмініструвальні принципи забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, зокрема: принцип пріоритету прав та свобод людини і громадянина; принцип законності; верховенства права; принцип рівності; принципу демократизму правотворчості й реалізації права тощо.

Характеризуючи адмініструвальні принципи адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням зазначимо, що принцип пріоритету прав та свобод людини і громадянина впливає з положень ст. 3 Конституції України. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність [68].

Принцип верховенства права є фундаментальним принципом для будь-якої сфери державного управління. Принцип визначає права людини найвищою цінністю в державі.

Принцип законності передбачає неухильне дотримання нормативно-правових та законодавчих актів всіма учасниками правовідносин, за недотримання як передбачена відповідальність.

Принцип рівності громадян перед законом характеризується відсутністю будь-яких привілеїв чи пріоритетів. Всі суб'єкти правовідносин мають однакові права та обов'язки встановлені законодавством не зважаючи на соціальний статус, матеріальне становище тощо.

Щодо принципу демократизму правотворчості й реалізації права, то він зазначає, що правотворча діяльність повинна формулювати та захищати загальнолюдські цінності, природні права людини, створювати гарантії, умови й механізми їх втілення в життя [99]. Ми неодноразово зазначали, що регулювання відносин починається із прийняттям нормативно-правових актів, тому правотворча діяльність суб'єктів владних повноважень має ґрунтуватися на забезпеченні прав людини і громадянина та гарантувати їх реалізацію.

Принцип взаємної відповідальності держави і людини передбачає настання невідворотної юридичної відповідальності за порушення своїх обов'язків. У цьому дістає вияв відповідальність громадянина перед державою. У правовій державі і сама держава несе відповідальність перед громадянином.

Щодо принципу гуманізму й справедливості у взаємовідносинах між державою та людиною, ми погоджуємось із визначенням В.Б. Авер'янова - це «дух» законів і всієї системи адміністративного законодавства, яким мають бути пройняті норми адміністративного права, що закріплюють відносини між суспільством, державою і людиною. Він виявляється передусім у вимозі шанобливого ставлення представників держави до людської гідності. Цей світоглядний принцип можна вважати своєрідним «мотором» всієї складної системи взаємозв'язків держави й особи, який «рухає» суспільство до досягнення найвищого рівня розвитку [5, с. 100].

Реалізація зазначених принципів має здійснюється на підставі системності та комплексності застосування державними органами для забезпечення особистої безпеки цивільного населення.

Окрім загальних принципів існують характерологічні, які притаманні кожній сфері державного управління, в тому числі й сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільного населення, до яких слід віднести наступні принципи: безперервний контроль та нагляд з боку державних органів; принцип безпеки; принцип доступності, принципи інформування та навчання і принцип мілітаризму.

Принцип контролю та нагляду є базовим для визначеної сфери і складається із декількох аспектів, а саме пріоритетність безпеки у питаннях

життя і здоров'я людини, функціонування і розвитку суспільства, середовища проживання і життєдіяльності перед будь-якими іншими інтересами і цілями у сфері господарської діяльності; підконтрольності і підзвітності органу державного нагляду (контролю) відповідним органам державної влади; рівності прав і законних інтересів усіх суб'єктів господарювання; гарантування прав та законних інтересів кожного суб'єкта господарювання [124].

З метою забезпечення дотримання законодавчих норм, держава повинна здійснювати контроль за використанням засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. Це включає ліцензування, сертифікацію, а також перевірки і санкції у випадках порушень.

Особливістю сфери використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням є її нерозривний зв'язок зі сферою охорони здоров'я та сферою безпеки, тому вкрай важливим є здійснення безперервного контролю з боку держави за використанням засобів індивідуального бронезахисту. Використання зазначених засобів здійснюється у особливих та надзвичайних умовах, коли життя особи знаходиться у небезпеці і вона не завжди має змогу адекватно реагувати на навколишні обставини і може спричинити шкоду як собі так і суспільству, тому здійснення контролю з боку державних органів стає гарантією для особистої безпеки особи і суспільства взагалі.

З відси впливає наступний принцип безпеки. Використання засобів індивідуального бронезахисту має здійснюватися з урахуванням норм і стандартів безпеки. Це включає перевірку якості та відповідності засобів встановленим вимогам. Кожен військовий знає, що всі засоби індивідуального бронезахисту мають свої технічні характеристики та відповідають встановленим стандартам, що не завжди відомо цивільним особам. Для забезпечення безпеки цивільним особам державні органи зобов'язані перевіряти засоби індивідуального захисту, які потрапляють для продажу цивільному населенню для того, щоб у використання потрапляли виключно перевірені та працюючі засоби індивідуального бронезахисту. Так відповідно до Інструкції про порядок категорювання засобів індивідуального бронезахисту і активної оборони в Національній гвардії України, за технічним станом,

гарантійними термінами зберігання та експлуатації, призначеними термінами зберігання та служби, а також за необхідністю проведення ремонту засоби індивідуального бронезахисту поділяються на такі категорії:

1 категорія - нові, а також такі, що не були в експлуатації, придатні до використання за призначенням, що не вичерпали гарантійних термінів зберігання та експлуатації;

2 категорія - такі, що знаходяться чи були на зберіганні або в експлуатації, призначених термінів зберігання чи служби яких не вичерпано, придатні до використання за призначенням;

3 категорія - такі, що потребують середнього ремонту, але не вичерпали призначених термінів зберігання чи служби (для окремих видів ЗІБ і ЗАО не встановлюється);

4 категорія - не встановлюється;

5 категорія - такі, призначені терміни зберігання та служби яких вичерпано, непридатні до використання за призначенням, відновлення яких неможливе чи економічно недоцільне [113].

Категорювання засобів індивідуального бронезахисту здійснюється відповідно до встановлених гарантійних термінів зберігання та експлуатації, призначених термінів зберігання та служби, зазначених в технічній документації (паспортах), переліку несправностей і пошкоджень [113].

Зазначимо, що засоби індивідуального бронезахисту, які належать до 5 категорії заборонено у використанні. Цивільне населення не зможе визначати відповідність категорії засобів бронезахисту відповідно це покладається на державу для забезпечення та гарантування безпеки цивільного населення.

Зазначена Інструкція передбачає умови, коли необхідно проводити категорювання засобів індивідуального бронезахисту, коли вони потрапляють до військових частин. Ми вважаємо, що необхідно прийняти Інструкцію, яка встановить вимоги щодо необхідності категорювання засобів індивідуального бронезахисту, які потрапляють у продаж для цивільного населення. Це підвищить рівень безпеки для особи під час використанні засобів індивідуального бронезахисту.

На сьогоднішній день, де-факто наша держава перебуває у стані війни. Багато цивільних осіб стали на захист незалежності та суверенітету нашої держави. У таких умовах особливого значення набуває принцип доступності. Засоби індивідуального бронезахисту повинні бути доступними для цивільного населення у випадках, коли це необхідно для захисту життя і здоров'я. Держава повинна забезпечити наявність необхідних засобів на ринку, а також їх доступність для населення. Економічна криза та нестача грошей у бюджеті України спонукала громадян купувати засоби індивідуального бронезахисту за свій рахунок, особливо в перші дні збройної агресії, коли цивільне населення активно розпочало створювати центри територіальної оборони у своїх населених пунктах для відсічі військової агресії. Отже, доступність засобів індивідуального бронезахисту для цивільного населення є обов'язковим для збереження їх життя і здоров'я.

Враховуючи той факт, що використовувати засоби індивідуального бронезахисту доводиться особам, які не перебували у військових формуваннях та не проходили навчання щодо правил використання зазначених засобів, держава повинна сприяти у їх належному навчанні щодо використання засобів індивідуального бронезахисту. Цим обумовлений наш наступний принцип щодо інформування та навчання населення. Держава зобов'язана забезпечити належне інформування населення про правила використання засобів індивідуального бронезахисту, а також організувати навчання щодо їх правильного використання. Для цього доречно створювати навчальні центри при військових підрозділах, в яких кожен бажаючий зможе пройти курси щодо використання засобів індивідуального бронезахисту. Особливо щодо їх технічних характеристик, приви використання та гарантійного терміну придатності. Обізнаність цивільного населення щодо вимог та правил використання засобів індивідуального населення дозволить ефективніше використання та робити це за призначенням.

Принцип навчання є вкрай важливим враховуючи те, що засоби індивідуального бронезахисту не лише захищають, а й спричиняють шкоду здоров'ю людини, яка їх використовує. Розуміючи негативні чинники, які

спричиняє носіння засобів бронезахисту, особа зможе їх враховувати під час використання, чим підвищить особистий захист та ефективність при використанні.

Так, під час використанні засобів індивідуального бронезахисту необхідно враховувати наступні негативні чинники: зниження працездатності та боєздатності в залежності від часу носіння; ознаки демаскування; зниження мобільності особи, амплітуди його рухів; не зручність при використанні зброї та спецзасобів; не зручність при посадці, висадці та перебуванні у транспортного засобу; не зручність під час рукопашного бою; вплив інерційної складової під час динамічних рухів.

По ергономіці (зручності використання) бронежилета слід зазначити три основні чинники: маса і центр ваги, лінійні розміри і теплозахист. Маса бронежилета безпосередньо впливає на ергономіку: чим більша маса, тим важче і незручно носити. Але, крім власне маси, має значення її розподіл по тілу, знаходження центру ваги щодо людини, а також наявність спеціальних розвантажувальних пристосувань, раціонально розподіляють навантаження на тіло [25]. Саме для цього до бронежилета свого часу додали спеціальні ремені, які розвантажують масу бронежилета по всьому тулубу. Нехтування носінням якого спричиняє більший ризик для здоров'я особи.

Водночас, вважаємо за доцільне зменшити розхитування бронежилету на тілі особи, так як у процесі тертя виникають інерційні сили, які підвищують втомленість людини, створюють травмування м'яких частин тулуба, розтягнення м'язів та зв'язків плечового поясу, спини та шийного відділу хребта, здійснюють напруженість та здавлювання міжхребцевих дисків тощо. Рух з додатковою вагою необхідно дуже щільно пригнати до тіла все «навісне обладнання», а також прагнути якомога менше рухати центр ваги - плавно вставати і опускатися, а при бігу не стрибати, вести таз на одній висоті від землі, не забуваючи про амортизацію напівзігнутими ногами - не друкувати крок і не стукати п'ятою. Якщо не дотримуватися цих правил, то суглоби можуть дивно швидко вийти з ладу і після коротенької пробіжки в повному

викладенні або спуску з крутої горочки через болі в колінах і спині охоронець може втратити боєздатність [25].

Отже, особа, яка використовує засоби індивідуального бронезахисту має знати про всі негативні наслідки, які спричиняє їх носіння. Якщо особа заздалегідь буде навчена всім особливостям використання засобів індивідуального бронезахисту, це дозволить зменшити їх вплив на здоров'я та зробити використання максимально ефективним.

Треба зазначити що саме засоби індивідуального бронезахисту застосовуються з метою збереження життя та здоров'я громадян, які його використовують, а ні у якому разі не мають завдавати йому шкоду. Задля забезпечення цієї мети створюються відповідні стандарти, які врегульовують час перебування у засобах індивідуального бронезахисту саме для збереження життя та здоров'я людини. Особливо важливо дотримуватися принципу навчання та інформування щодо ефективного застосування засобів індивідуального бронезахисту. Неприпустимо нехтувати зазначеним принципом і саме держава повинна гарантувати його дотримання.

Наступний принцип, який ми віднесли до характерологічного принципу сфери використання засобів індивідуального бронезахисту, принцип мілітаризму. Треба зауважити, що на сьогоднішній день існує безліч суперечок щодо доцільності використання зазначеного принципу. Науковці та практики досі сперечаються щодо доцільності його впровадження та застосування. Це пов'язано з неоднозначним тлумаченням правової категорії «мілітаризму».

Мілітаризмом (від лат. *Militaris* – військовий) прийнято вважати переважання воєнних ціннісних уявлень, способів мислення та поведінки у невоєнних сферах політики і суспільства. Виник в середині XIX століття для позначення режиму правління і політики Наполеона III у Франції. Ознаками мілітаризму є домінування мілітарної сфери порівняно з іншими сферами політики, позитивна оцінка війни (досягнення поставленої мети засобами збройного насильства), засвоєння командної ієрархії, подібної до армійської, в економічному житті та соціальних відносинах, привілейоване становище військових [103, с. 488].

Дефініція «мілітаризація» має подвійне трактування і значення. По-перше, в традиційному розумінні мілітаризація - це процес підпорядкування суспільного життя потребам ведення збройної боротьби, здатний в результаті призвести до перебудови всього суспільства на військовий лад. По-друге, доцільно вказати на можливість мілітаризації політики, під якою слід розуміти процес цілеспрямованого або стихійного поширення принципів військового мистецтва, засобів, методів і технологій військового походження в сферу зовнішньо- і внутрішньополітичних відносин [38].

Тобто, мілітаризація це підпорядкування всіх сфер життя військовим потребам та запровадження такої державної політики, яка трансформує свідомість суспільства з урахуванням військових інтересів. Трансформація відбувається за рахунок популяризації військової справи. Відповідно, й мілітаризація суспільства характеризується акцентом на військову силу як основний засіб забезпечення національної безпеки та впливу держави на міжнародній арені і складається з наступних аспектів: 1) Превалювання військової сили: мілітаризм передбачає використання військової сили як головного інструменту для досягнення політичних і стратегічних цілей, як внутрішніх, так і зовнішніх. 2) Домінування військових інтересів: у суспільстві, де панує принцип мілітаризму, інтереси військових структур і потреби армії часто переважають над іншими сферами, такими як економіка, освіта, або культура. 3) Ідеалізація військової служби: у мілітаризованих суспільствах військова служба часто вважається однією з найвищих форм служіння державі, і культ військової доблесті займає важливе місце в культурі і вихованні громадян. 4) Централізоване управління і контроль: принцип мілітаризму передбачає сильну централізацію влади, з особливим акцентом на контроль над військовими і силовими структурами. 5) Пріоритет оборонного бюджету: в умовах мілітаризму значна частина державного бюджету спрямовується на оборону і розвиток військової інфраструктури, часто на шкоду іншим суспільним потребам.

Доречно зауважити, що на сьогоднішній день існують застереження багатьох науковців та правників про те, що державна політика мілітаризації

може призводити до посилення авторитаризму, оскільки концентрація влади у військових структурах може знижувати роль демократичних інститутів і громадянського суспільства. Але запровадження деяких аспектів принципу мілітаризму вкрай важлива для трансформації свідомості суспільства з урахуванням військових інтересів. Головна мета сьогодення, це перемога та завершення військових дій на території нашої країни, тому вкрай важливо дотримуватися принципу мілітаризму у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, адже велика кількість цивільних осіб, тих які раніше не стикалися із військовою справою, стоять на захисті нашої країни. Принцип мілітаризму змінює суспільство, дає розуміння кожному, що для завершення військових дій треба зміни у суспільстві. Не лише особи, які знаходяться на передовій або як кажуть військові «на нулі», а й ті які знаходяться у тилу мають всі свої сили та ресурси спрямовувати на військові потреби. В умовах сьогодення не повинно бути розподілу на тих ,хто воює та тих, хто вважає, що війна десь далеко. Всі захищають одну країну і в тилу і на лінії зіткнення із ворогом, тому всі мають керуватися принципом мілітаризму, хоча б до закінчення військових дій.

Отже, принцип мілітаризму передбачає популяризацію військової справи у суспільстві. Популяризація досягається шляхом підвищення авторитету військових та якісного навчання військовій справі цивільного населення. Принцип мілітаризму характеризується акцентом на військову силу як основний засіб забезпечення національної безпеки та впливу держави на міжнародній арені. Враховуючи те, що сфера використання засобів індивідуального бронезахисту нерозривно пов'язана зі сферою оборони та національної безпеки, то адміністративно-правове регулювання сфери використання засобів індивідуального бронезахисту не можливо без дотримання принципу мілітаризму.

Дотримання всіх принципів адміністративно-правове регулювання сфери використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням створює правову основу та гарантії безпеки для використання засобів

індивідуального бронезахисту цивільним населенням, сприяючи захисту життя і здоров'я громадян.

Попри те що принцип мілітаризму спрямовується на військову діяльність він також має неопосередковане відношення у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Так, принцип мілітаризму при застосуванні засобів бронезахисту цивільним населенням має свої особливості та характеризується кількома важливими аспектами, що виникають в умовах посиленої мілітаризації суспільства і воєнних конфліктів, це зокрема: 1) посилення воєнного впливу на повсякденне життя, яке пов'язане із процесом мілітаризації суспільства результатом якого є те, що цивільне населення опиняється під загрозою ураження під час військових дій. У таких умовах зростає потреба у засобах бронезахисту для цивільних — це може бути обумовлено загрозою обстрілів, бомбардувань або інших форм нападу на мирні території. У відповідь на це принцип мілітаризму передбачає поширення військових технологій захисту серед цивільного населення. 2) Адаптація військових технологій до цивільних потреб, так як через збільшення ризиків для цивільних осіб під час конфліктів веде до адаптації засобів військового бронезахисту для цивільних. Бронежилети, каски, бомбосховища та інші захисні засоби, спочатку призначені для військових, стають частиною повсякденного життя цивільного населення у зонах підвищеної загрози. Мілітаризм вимагає підвищеної уваги до безпеки не лише військових, а й цивільних, оскільки вони також стають об'єктами агресії. 3) Мілітаризація свідомості цивільного населення. Принцип мілітаризму передбачає не лише фізичний захист, але й формування певної ментальності серед населення. Поширення бронезахисних засобів для цивільних є частиною цього процесу, оскільки люди починають більше зосереджуватися на особистій безпеці, усвідомлюючи небезпеки військових дій. Це впливає на повсякденну культуру і формує нові соціальні норми: наприклад, люди носять бронежилети під час обстрілів або в ризикованих зонах, що раніше було винятковим для військових. 4) Масове виробництво та

комерціалізація бронезахисту. Принцип мілітаризм стимулює розвиток і масове виробництво засобів бронезахисту для цивільних, що особливо помітно в регіонах, які постійно перебувають під загрозою воєнних дій або терактів. Компанії, які займаються виробництвом військових засобів захисту, адаптують свої продукти для широкого цивільного ринку. Зокрема, бронежилети для журналістів, медичних працівників, волонтерів та мирних жителів стають доступними для загального використання. 5) Підвищення ролі держави у забезпеченні безпеки цивільних. Мілітаризація змушує держави брати активну участь у захисті цивільного населення під час військових конфліктів. Уряди можуть забезпечувати постачання засобів бронезахисту для цивільних, організовувати укриття та розробляти стратегії захисту населення під час бойових дій. Водночас держава стимулює підвищену готовність цивільних до екстремальних ситуацій, що відображає ідею мілітаризації суспільства. 6) Етичні та соціальні виклики. Широке використання бронезахисту серед цивільного населення також створює низку етичних та соціальних питань. Мілітаризація цивільного життя може призвести до "звикання" до воєнних умов і навіть підвищеної агресії у суспільстві. Водночас використання бронежилетів чи касок може створювати у людей ілюзію безпеки, тоді як реальна загроза залишається високою, що може бути додатковим стресовим фактором. 7) Символічний аспект. Засоби бронезахисту для цивільного населення також несуть символічний зміст, який відображає принципи мілітаризму. Носіння бронежилета або каски стає символом протистояння загрозам, демонструючи готовність до захисту навіть у мирному житті. Водночас це може підкреслювати глибокі соціальні та політичні конфлікти, що лежать в основі мілітаризації суспільства.

Отож, принцип мілітаризму, що застосовується до забезпечення засобами бронезахисту цивільного населення, передбачає адаптацію військових технологій для забезпечення безпеки людей у зонах конфлікту. Це впливає на повсякденне життя цивільних, змінюючи їхню свідомість та поведінку, а також створюючи нові виклики для суспільства. Засоби бронезахисту для цивільних

стають не лише фізичним бар'єром від загроз, але й символом мілітаризованої культури, де безпека стає пріоритетом у будь-яких умовах.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Здійснивши ґрунтовну характеристику теоретико-правових засад використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням ми прийшли до наступних висновків:

Сформовано історичні періоди становлення та розвитку адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, зокрема: 1) період Стародавнього світу (пр. 4 млн. років тому - V ст. н.е.); 2) період Середньовіччя (V ст. н.е.- XV ст. н.е.); 3) період Нової історії (XV ст. н.е. – кінець XIX ст. н.е.); 4) період Новітньої історії (XXст. н.е до сьогодення).

Разом з тим, виокремлено характерні ознаки кожного сформульованого періоду.

Обґрунтовано, що правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту є врегульована нормами діяльність органів державної влади щодо реалізації та гарантування громадянам їх прав та законних інтересів на використання засобів індивідуального бронезахисту для збереження свого здоров'я та життя. Відповідно, під адміністративно-правовим забезпеченням використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням автор розуміє як сукупність адміністративно-правових норм, гарантій, засобів та методів публічного адміністрування органами державної влади для забезпечення та підтримання стану захищеності життя і здоров'я людини, особистої недоторканості, за якого гарантується право кожної людини на здорову та безпечну життєдіяльність у суспільстві та існують необхідні умови для забезпечення та гарантування індивідуального захисту.

Визначено, що адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням полягає у створенні стабільної основи підтримання стану захищеності здоров'я та життя

людини та громадянина через систему нормативного адміністративно-правового забезпечення, організаційно-правових та процедурних гарантій особистої безпеки кожної особи.

Сформульовано, що адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням належить до сфери національної безпеки, яка гарантує кожній особі індивідуальну безпеку та веде до забезпечення національної безпеки суспільства.

Доведено, що адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням здійснюється на основі державних гарантій як за допомогою правових засобів, способів, форм і методів адміністративно-правового впливу, що реалізують у практичній площині державну політику у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, регулюють дотримання суб'єктами своїх повноважень, а в підсумку – задовольняють суспільний інтерес у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Встановлено, що адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням є врегульована адміністративно-правовими нормами діяльність владних суб'єктів спрямована на забезпечення та підтримання стану захищеності життя і здоров'я людини та її особистої недоторканості.

Тобто складовими елементами адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням є: адміністративно-правові норми, які регулюють суспільні відносини у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту; суб'єкти адміністративно-правових відносин у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту (громадяни України, іноземці, особи без громадянства, державні органи та їх посадові особи); об'єкт адміністративно-правових відносин (суспільні відносини, які стосуються майже всіх сфер життя, а саме, сфери охорони життя і здоров'я, сфери використання засобів індивідуального бронезахисту, сфери оборони тощо); гарантії адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, які виражаються

у формах, засобах, методах державного управління у відповідній сфері.

Визначено, що принципами адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням – є основоположні ідеї та засади на яких базується діяльність суб'єктів владних повноважень щодо забезпечення права громадян на придбання, застосування та зберігання засобів індивідуального бронезахисту для збереження здоров'я і життя як окремої людини так і всього суспільства в цілому.

У процесі здійснення ґрунтовного аналізу принципів адміністративно-правового забезпечення вважаємо за доцільне сформулювати наступні класифікаційні групи принципів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, зокрема: принципи наукового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням (принцип відповідності між теорією та практикою; принцип об'єктивності; принцип всебічності наукового забезпечення; принцип детермінізму й діалектичного розвитку; принцип реальності та економічності); адмініструвальні принципи забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням (принцип пріоритету прав та свобод людини і громадянина; верховенства права; принцип рівності; принципу демократизму правотворчості й реалізації права тощо); характерологічні принципи забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням (принцип пріоритету захисту життя та здоров'я; принцип доступності; принцип відповідності стандартам якості; принцип простоти використання; принцип оперативного постачання; принцип цільового розподілення; принцип інформування та навчання щодо використання; принцип психологічної підтримки; принцип економічної ефективності; принцип ефективної співпраці з міжнародними організаціями; принцип безпеки; принцип безперервного контролю та нагляду з боку державних органів і принцип мілітаризму.

РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО БРОНЕЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИМ НАСЕЛЕННЯМ

2.1. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням

У умовах бойових дій, що розпочалися на сході України у 2014 р. , переросли у повномасштабну війну після вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року Російська Федерація вторглася в країну. Сотні міст і селищ майже в усіх регіонах країни зазнали ракетних і артилерійських обстрілів при цьому використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням є вкрай актуальним. Відповідно, воно потребує застосування належного механізму адміністративно-правового використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Система цивільного захисту України повинна була працювати у нових реаліях. Адже рятувальники за своїм покликанням завжди поруч із тими, хто потребує допомоги, та надавати порятунок людям незважаючи на оточуючі обставини. Місто Харків з перших годин вторгнення опинилось у зоні активних бойових дій, і співробітники Національного університету цивільного захисту України, як і всі рятувальники країни, прийняли виклик та почали активно перелаштовувати свою роботу в умовах постійних обстрілів [96, с. 11].

Небезпечні умови роботи рятувальників вимагали нових, особливих підходів до вирішення проблем по забезпеченню цивільного захисту в період воєнного стану. Головне завдання - безпека самих рятувальників при виїзді на виклики, під час гасіння пожеж на об'єктах критичної інфраструктури. В зону воєнних дій потрапили хімічно небезпечні об'єкти та об'єкти, де знаходяться радіоактивні речовини. Крім того, суттєво підвищилась потенційна загроза використання хімічної або ядерної зброї. Звичайно, вся територія бойових дій, а

це - сотні тисяч квадратних кілометрів, піддалась забрудненню різноманітними вибухонебезпечними предметами. І основною роботою на звільнених територіях є саме розмінування та видалення вибухонебезпечних предметів. Потужні удари ворога по об'єктах енергетики призвели до масштабних блекаутів по всій території країни, з наслідками від яких постійно доводиться боротися. На щастя, в таких важких умовах широкого розвитку набули волонтерські організації, які допомагають забезпечувати всі верстви населення - від військових на фронті до немовлят у лікарнях. Перенесені мільйонами людей нещастя – 12 – не могли не залишити відбитку на їх психологічному здоров'ї, яке ще довгі роки буде потребуватиме довготривалої реабілітації. Звичайно робота в таких важких умовах негативно відображається і на морально-психологічному стані самих рятувальників; і професійна робота з кожним індивідуально дозволяє знизити негативні наслідки та знайти внутрішні резерви [96, с. 11].

Однак в Україні досі не створено ефективного, комплексного та цілісного механізму адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. Для практичного формування такого механізму необхідно визначити та теоретично охарактеризувати його поняття, елементи та умови ефективності.

Щоб сформулювати сутність та правову природу адміністративно-правового механізму забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням потрібно з'ясувати сутність такого механізму та його структуру.

Дослідженню механізму як загальнонаукової категорії присвячені праці В. Ав'янова, Т. Альберди, О. Белкіної, В. Гур'єва, В. Заславської, М. Козюбури, О. Кузьменко, В. Колпакова, Л. Летнянчина, Л. Нарівайко, О. Петришина, В. Погорілка, В. Лечицького, Ю. Решетов, Р. Лівкіна, С. Рудницький, О. Стрельченко, М. Ставнічук, Ю. Тодика, К. Шундіков та інші. Результати наукових розвідок цих учених створюють емпіричне підґрунтя для використання епістемологічного потенціалу поняття "механізм" у соціально-наукових дослідженнях.

У зв'язку з цим, з метою приведення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням у відповідність до міжнародних стандартів та більш ефективної їх реалізації, необхідно дати загальну характеристику механізму адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням шляхом з'ясування їх поняття, ознак та структури.

Правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням в сучасних правових державах має ґрунтуватися на ефективному законодавстві, яке об'єктивує принципи справедливості, гідності та рівності. Водночас, при формуванні національного законодавства у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням обов'язковим є врахування міжнародних стандартів. Однак навіть досконале законодавство не може бути ефективним без механізмів його практичної реалізації.

Якщо чинне законодавство, яке гарантує принципи належного використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, не впроваджуються в реальне життя суспільства, вони втрачають своє соціальне призначення або стають «недієвими», не виконуючи його.

Відсутність переліку його ознак, основних принципів та функцій, а особливо неузгодженість його структури, негативно впливає на формування теоретичної концепції механізму адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. У зв'язку з об'єктивною необхідністю наукового визначення поняття механізму адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням в науковій літературі виникла низка питань, пов'язаних з цією проблематикою. Для розуміння сутності механізму адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням необхідно здійснити характерологічну характеристику таких понять як «механізм», «механізм забезпечення», «правове забезпечення», «механізм адміністративно-правового забезпечення» та звернутися до етимології цих термінів.

Трактування категорії «механізм» має особливе значення. Саме ця категорія використовується в різних сферах державного управління і трактується різними дослідниками з різними підходами.

Механізм (від грецької μηχανή, *mechane* — «машина»; з англійської *mechanism* та німецької *mechanismus* — «механізм») визначається як пристрій, що передає або перетворює рух; внутрішня будова, система чого-небудь; сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та ін. явище [145, с. 695].

С. С. Ожегов визначає термін «механізм» як внутрішню будову машин, приладів і апаратів, що змушують їх діяти (системи зв'язків), системи і пристрої, що визначають послідовність певних дій, сукупність станів і процесів, що викликають певні дії і явища; Ф. Брокгауз та І. Ефрон визначають термін «механізм» як сукупність механізм» визначається як сукупність предметів, що обмежують свободу руху один одного взаємним опором. У словниковій літературі «механізм» визначається насамперед як технічний пристрій або інструмент.

Вагомою є думка М.П. Орзіха про те, що механізм є самостійною системою, на вході якої є імпульс правового регулювання – нормативно-правовий матеріал, зумовлений суспільними потребами, а на виході – суспільні відносини, що організовані згідно з потребами розвитку і функціонування суспільства [95, с. 68–69].

Пізніше, характеристика сутності «механізму» поширилася і на суспільні науки, де також використовувався багатовимірно, причому В. Фуряєв зазначав, що поняття фізичного світу не можна беззастережно застосовувати до світу соціального, але й суто механістичне розуміння механізмів не слід заперечувати [33, с. 57]. Саме ґносеологічна можливість поняття «механізмів» дає змогу пояснити, як у реальності реалізуються задекларовані права та наявні інтереси суб'єктів суспільно-політичного життя [32, с. 7; 135]. Категорія «механізм» використовується в таких суспільних науках, як право, економіка, соціологія, психологія, філософія та публічне адміністрування тощо.

Механізм як категорія має важливий пізнавальний потенціал для опису явищ і процесів суспільно-політичного життя. Її використання ускладнює неоднозначні інтерпретації в соціально-орієнтованих науках [136]. Саме така категорія як «механізм» застосовується при формуванні різних соціальних явищ та трактується як відповідна сукупність систем, процесів, їх структуризованих логічних способів, засобів та методів.

У соціологічних науках також не існує єдиної позиції щодо формування категорії «механізм», під яким розуміють або сукупність елементів, або їхні дії (взаємодії), процеси чи зв'язки, при цьому є спроби поєднати предметне розуміння механізмів із діяльнісним [135]. Попри це треба відзначити, що поняття механізму визначається як складні, змістовні, та динамічні явища.

У політичній науці політичні механізми – це, в принципі, засоби реалізації державної політики [101, с. 5]. За допомогою певних механізмів здійснюється регулювання політичного процесу, який є стійким способом впливу на волю учасників політичних подій [29, с. 45]. М. Фарукшин відзначає, що політична система будь-якого суспільства характеризується сукупністю певних механізмів, які гарантують йому стійкість і життєздатність [170]. Ми відмітимо, що із проведеного дослідження наукових позицій у різних сферах не існує однозначного підходу щодо його розуміння.

Стосовно сутності поняття «механізму» у сфері економіки треба відзначити, що погляди дослідників у цій площині розуміються як сукупність економічних структур, інститутів, форм і методів, за допомогою яких реалізується вплив на економічні відносини і процеси [55, с. 292; 61]. Економічний механізм має специфічні економічні методи впливу суб'єкта управління на об'єкт управління [138, с. 188]. Також його утворюють різні економічні заходи [57]. Потрібно відмітити те, що трактування механізму у сфері економіки дещо схоже із трактуваннями у різноманітних сферах державного управління.

У соціології механізми використовуються для позначення способу переходу суб'єкта з одного стану в інший, зокрема через вплив соціальних інститутів, потрапляючи у сферу впливу яких індивід чи соціальна група мають

суттєві можливості підвищення власного соціального статусу [74, с. 208]. Досліджуючи шляхи взаємодії особистості із суспільством, соціологи визначили дві групи механізмів такої взаємодії: до першої групи віднесли механізми соціалізації особистості (соціальна адаптація, індивідуалізація, соціальний контроль); до другої – механізми саморозвитку, зміни соціальної системи (індивідуальна цілеспрямованість, міжособистісне спілкування, різноманітні способи зв'язку індивідів із суспільством) [80, с. 102]. Відзначимо, що дослідники-соціологи мають дещо персоналізовані позиції щодо трактування детермінанти «механізму», котрі наділені характерологічними рисами, що відрізняються від політико-економічних механізмів.

Потрібно відзначити те, що серед трактувань вчених-соціологів щодо поняття «механізму» формуються різні позиції, які відрізняються від політичних, економічних і правових механізмів, але при цьому мають деякі характерні риси.

Якщо розглядати первинне походження поняття «механізм», то ця абстрактна категорія має декілька необхідних і визначальних властивостей, зокрема: 1) динаміка об'єктів, 2) взаємодія частин механізму, 3) взаємозалежність частин механізму, 4) системна організація частин механізму, 5) структура механізму. Наявність простих і складних частин, які визначають [91, с. 486]. Потрібно зауважити на тому, що зазначені ознаки характерні також і для державно-правових механізмів.

Характеристика явища чи процесу як механізму (у широкому розумінні цього поняття) передбачає, по-перше, складність його структурної будови; по-друге, системність, узгодженість організації його елементів; по-третє, динамічність, активність з певною метою; по-четверте, схильність до самоуправління чи зовнішнього управління. Очевидно, що поняття «механізм» як загальнонаукова абстракція може бути використане для характеристики досить широкого кола явищ і процесів [7; 189, с. 13]. Отож, загальноутворююче поняття «механізму» поєднує значну кількість елементів із суміжним змістом.

Зазначимо, що семантично категорія «механізм» означає внутрішню будову, систему чого-небудь; сукупність станів і процесів, з яких складається певне явище [145, с. 695]. У контексті юридичної науки під терміном «механізм» розуміють сукупність методів, форм, прийомів, способів, завдяки правильному використанню яких можливо буде досягти оптимальної організації всіх елементів системи, їх ефективного функціонування, що в результаті повинно привести до отримання бажаного результату [12, с. 37-38].

Із проаналізованих наукових позицій у межах нашого дослідження під механізмом потрібно розуміти системно-структурну та комплексно-інтегровану категорію, що містить своєрідні елементи, які пов'язані з реалізацією адміністративно-правового забезпечення застосування засобів індивідуального бронезахисту цивільних осіб.

Узагальнюючи викладене, вважаємо за доцільне виокремити основні характеристики механізмів як загальної категорії: 1) системність, логічність і функціональність; 2) динамічність і стабільність; 3) цілеспрямованість; 4) тривалість і результативність. Ці характеристики притаманні правовим механізмам, а отже, і механізмам, які забезпечують використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. Однак правові механізми характеризуються насамперед правовим регулюванням та гарантіями.

Усі механізми взаємопов'язують системні елементи забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням у структурно-функціональні поєднання, які наділені динамічним змістом.

У правовій науці поняття «механізм» широко використовується для позначення таких категорій, як «державні механізми», «правові механізми», «механізми правового регулювання», «механізми забезпечення», «механізми адміністративного забезпечення», «механізми гарантування», «адміністративні механізми» та «механізми реалізації» тощо. Таким чином, розмаїття визначень поняття «механізм» в юриспруденції вказує не лише на його універсальність, але й про неоднозначність розуміння того навантаження, яке він несе.

У рамках нашого дослідження необхідно дослідити поняття «правового забезпечення» як юридичної категорії. В науці адміністративного права на

сьогодні домінує думка, що «правове забезпечення» – це цілеспрямований вплив на поведінку людей і суспільні відносини за допомогою правових (юридичних) засобів [46, с. 327].

А. Ю. Олійник формулює «правове забезпечення» як вплив на права і свободи громадян за допомогою певних юридичних засобів, насамперед норм права [94, с. 160]. Ми вважаємо, що відповідне правове забезпечення реалізовується компетентними органами публічної адміністрації за допомогою формування загальнообов'язкових адміністративно-правових норм та правил. З огляду на це, під правовим забезпеченням використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням необхідно розуміти компетентну діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, яка полягає у видачі правових норм та приписів, обов'язкових до виконання, спрямовану на проведення заходів щодо використання засобів індивідуального захисту цивільним населенням у процесі реалізації наданих їм повноважень. Ця діяльність переважно проявляється у заходах по забезпеченні використання засобів індивідуального захисту цивільним населенням, по виявленню гендерних у процесі використання засобів індивідуального захисту цивільним населенням і недопущення повторного вчинення таких порушень.

Крім того, слід зазначити, що правове забезпечення прав і свобод громадян у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального захисту має комплексний та міжгалузевий характер, оскільки суспільні відносини, як правило, регулюються нормами з різних сферами публічного адміністрування. Адміністративно-правові механізми забезпечення прав і свобод громадян у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального захисту є складовою частиною загальних правових механізмів забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Водночас, за наявності необхідних правових та економічних передумов, найбільш ефективним способом забезпечення використання засобів індивідуального захисту має стати адміністративно-правовий механізм з притаманною йому гнучкістю щодо запровадження нових правил поведінки та

управління їх виконанням. Це пов'язано з тим, що поточна ситуація в країні не підтверджує тезу про те, що адміністративно-правові механізми є найефективнішими. На нашу думку, проблема полягає не лише в тому, що такі механізми недостатньо закріплені в українському законодавстві, а й у тому, що протягом багатьох років після здобуття незалежності деякі посадові особи просто не вважають, що ефективні адміністративно-правові механізми забезпечення прав і свобод громадян у сфері засобів індивідуального бронезахисту є вигідними. Частково це пов'язано і з тим, що деяким чиновникам це просто не корисно.

Як зазначено у ст. 3 Конституції України, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю в державі [68]. Реалізація цих норм Основного Закону є головною ціллю державної політики у сфері національної безпеки. Суб'єкти, які реалізують службові повноваження та виконують службові обов'язки, на тлі сьогоденних подій, які розпочалися в нашій країні у лютому 2022 року, особливо пов'язане із значним ризиком для життя та здоров'я під час виконання службових обов'язків. Забезпечення особистої безпеки усіх громадян як тих хто працює у правоохоронних органах та цивільного населення є першопочатковим завданням держави та її органів влади.

Національні інтереси України зобов'язують вирішувати проблеми безпеки працівників правоохоронних органів та цивільного населення на професійній основі. Українська держава закріпила в своїй Конституції (ст.1) положення про те, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Для ефективної реалізації цього положення необхідно нарощувати людський потенціал у державі, який у достатньому обсязі мав би необхідні знання в галузі особистої безпеки їх з умовою належного застосовування засобів індивідуального бронезахисту у практичній діяльності. На особливу увагу заслуговують проблеми забезпечення особистої безпеки працівників правоохоронних органів та цивільного населення. Співробітники цих органів виконують важливі функції держави щодо охорони прав і свобод людини і громадянина. В загальному розумінні, особиста безпека

та її значення у службовій діяльності працівників, правове забезпечення та правові гарантії співробітників, елементи їх професійної та психологічної підготовки – розглядаються як важливий фактор безпечної професійної діяльності [67].

Створення безпечного середовища для власних громадян є головним обов'язком держави. Органічно та міцно побудована система національної безпеки, ефективна взаємодія всіх її елементів, справедливі процедури відбору професійних кадрів для роботи у сфері національної безпеки, які мають глибокі знання та стратегічне бачення шляхів вирішення накопичених за роки незалежності безпекових проблем - є запорукою захищеності та економічного добробуту Українського народу і уникнення міждержавних збройних конфліктів у майбутньому [169].

Застосування засобів індивідуального бронезахисту цивільного населення є складовим елементом національної, воєнної та громадської безпеки в суспільстві. Саме, Закон України «Про національну безпеку України» містить визначення лише таких елементів національної безпеки як «воєнна безпека», «державна безпека» та «громадська безпека і порядок». Водночас, визначення термінів «безпека людини», «екологічна безпека», «економічна безпека» та «інформаційна безпека» чинна редакція Закону України «Про національну безпеку України» не містить [169].

Також, у Законі України «Про національну безпеку України» (далі іноді – Закон про нацбезпеку або Закон) зазначено, що документами довгострокового планування щодо адміністративно-правового забезпечення застосування заходів індивідуального бронезахисту є Стратегія національної безпеки України [127], Стратегія воєнної безпеки України [129], Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України [150], Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України [128], Стратегія кібербезпеки України [151], Національна розвідувальна програма (абзац другий частини третьої статті 25 Закону) [169].

Наше дослідження щодо забезпечення застосування заходів індивідуального бронезахисту в загальному вигляді поєднує такі різновиди

безпек як державна безпека та безпека людей, що включають у себе такі субелементи як воєнна безпека, безпека здоров'я нації, продовольча безпека, громадська безпека.

Треба відзначити те, що будь-яка цивілізована держава, перш за все, фокусується на захищеності людини, власного громадянина. Саме тому, в умовах воєнного стану, потрібно активізувати забезпечення застосування заходами індивідуального бронезахисту цивільне населення. На підтвердження цієї позиції слід відзначити що стаття 27 Конституції України встановлює основний обов'язок держави це здійснювати захист життя та здоров'я людини. Але цей обов'язок не є одностороннім, він не скасовує конституційних обов'язків громадян України, передбачених статтею 65 Конституції України, а саме: захищати свою Батьківщину, її незалежність та територіальну цілісність, відбувати військову службу відповідно до закону [169].

Відповідно, на наш погляд, доцільним було б внести зміни до чинного законодавства, зокрема до Закону України «Про національну безпеку України» з метою приведення його до вимог Конституції України, шляхом закріплення необхідності забезпечення безпеки людини, яка має полягати й у забезпеченні застосування заходів індивідуального бронезахисту цивільного населення.

Необхідно звернути особливу увагу й на елементи, з яких складається система національної безпеки України. Визначення таких елементів, або сфер, має не лише теоретичне, а й суто практичне значення, оскільки за планування і реалізацію державної політики у кожному з елементів національної безпеки повинні відповідати конкретні державні органи, підрозділи та їх керівники [169].

Реалізуючи зазначену пропозицію в публічне адміністрування необхідно дослідити механізм адміністративно-правового забезпечення застосування заходів індивідуального бронезахисту.

Перш ніж перейти до дослідження власне зазначеної категорії потрібно вивчити поняття механізм адміністративно-правового регулювання, яке опереджає механізм адміністративно-правового забезпечення застосування заходів індивідуального бронезахисту.

Серед останніх досліджень і публікацій, в яких розглядаються поняття «адміністративно-правове забезпечення» та «механізми адміністративно-правового забезпечення», найбільший інтерес становлять статті О. Гуміна та Є. Пряхіна [34] та Р. Ігоніна [53].

На думку авторів О. Гуміна та Є. Пряхіна [34], адміністративно-правове забезпечення можна розглядати в широкому та вузькому розумінні. На їхню думку, адміністративно-правове забезпечення в широкому розумінні - це «регулювання суспільних відносин уповноваженими державою органами, їх правове закріплення, охорона, реалізація та розвиток за допомогою правових норм» [34, с. 48], тоді як адміністративно-правове забезпечення у вузькому розумінні «визначається по-різному залежно від того, про які саме суспільні відносини йдеться» [34, с. 48]. Автори роботи Гумін О. М., Пряхін Є. В. також описують структуру адміністративно-правове забезпечення та виділяють такі складові: 1) об'єкт адміністративно-правове забезпечення; 2) предмет адміністративно-правове забезпечення; 3) норми права (норми адміністративного права); 4) адміністративно-правові відносини та їх зміст; 5) гарантії, заходи, засоби, форми та методи адміністративно-правове забезпечення [34, с. 48].

Якщо Р. Ігонін розглядає виключно питання тлумачення адміністративно-правової допомоги, то Гумін О. М., Пряхін Є. В. [34] певну увагу приділяють її механізмам. При цьому, їх бачення полягає у тому, поняття «механізм адміністративно-правового забезпечення» та поняття «адміністративно-правовий механізм забезпечення державного впливу на суспільні відносини» є синонімічними категоріями. В якійсь мірі позицію авторів можна підтримати.

У працях Р. Ігоніна, О. Гуміна та Є. Пряхіна [53; 34] та низці інших наукових досліджень зроблено певні кроки до з'ясування пов'язаних із вивченням цієї тематики аспектів, однак слід визнати, що вони потребують подальшого наукового опрацювання.

У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне, дослідити сутність поняття «механізм адміністративно-правового забезпечення». Запропоноване дослідниками поняття адміністративно-правового забезпечення вимагає більш

чіткого трактування та вказівки на наявність інституційних елементів відповідних механізмів. Із проведеного аналізу щодо формулювання даного поняття ми помітили, що не всі науковці, хто використовує поняття «механізм адміністративно-правового забезпечення» як загальне поняття, розуміють доцільність дотримання цієї вимоги.

Таким чином, поняття «механізм», що асоціюється зі словосполученням «правове регулювання», яке є досить поширеним в правовій літературі. Проаналізувавши думки різних науковців щодо тлумачення поняття «механізмів правового регулювання», Т. Тарахонич стверджує, що ця правова категорія не має єдиного розуміння її змісту, але виходить з того, що вона формулюється як сукупність правових засобів, методів і форм, які забезпечують упорядкування суспільних відносин, задоволення інтересів суб'єктів права, встановлення правопорядку в суспільстві, вирішення спорів, досягнення соціального компромісу в правовій сфері. Підкреслюється, що воно ґрунтується на тому, що це сукупність (система) правових засобів, методів і форм, які гарантують досягнення соціального компромісу у правовій сфері. Аналіз механізмів правового регулювання здійснюється з використанням різних методологічних підходів, таких як інструментальний, діяльнісний та системний. Ці підходи не є ізольованими, а доповнюють один одного і таким чином дозволяють глибше зрозуміти категорію «механізми правового регулювання» [164, с. 14].

О. Ф. Скакун пропонує механізм правового регулювання визначати як узяту в єдності систему правових засобів, способів і форм, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, установлюється й забезпечується правопорядок. Механізм правового регулювання становлять елементи, обов'язкові на окремих його стадіях: 1) принципи права, норми права, нетипові правові розпорядження (спеціалізовані норми права), об'єктивовані в нормативно-правових актах; 2) правовідносини, суб'єктивні юридичні права й обов'язки в їх індивідуалізації (конкретизації); 3) акти безпосередньої

реалізації прав та обов'язків; 4) акти застосування норм права [142, с. 498–499; 22, с. 57].

О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко з приводу механізму правового регулювання зазначають, що він являє собою певну, взятую у єдності, сукупність правових засобів, способів та форм, за допомогою яких нормативність права забезпечує впорядкування суспільних відносин, відповідає інтересам суб'єктів права, вирішує конфлікти, сприяє досягненню соціального компромісу в правовій сфері [165, с. 127; 100, с. 114–115]. Потрібно зауважити, що О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко мають на меті зневілювання такого механізму лише у вигляді діяльності нормотворця, що створює правову норму, з наділенням її уповноважуючого, зобов'язуючого чи забороняючого характеру, а також як формування адміністративно-правового припису, підпорядкування забороні суб'єктами, щодо яких відповідний припис створюється. Однобічний підхід щодо розуміння механізму правового регулювання нівелює цілі та завдання правового регулювання і не враховує різноманітні фактори, що впливають на процес такого регулювання. Відзначимо, що О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко вважають, що механізм правового регулювання обґрунтовує необхідність правового регулювання в суспільстві, раціоналізує явища правової дійсності, забезпечує їх єдність, взаємозалежність і взаємодію, зумовлює процес перетворення правових норм на реальну поведінку суб'єктів права.

С. І. Хомяченко під «механізмом адміністративно-правового регулювання» розуміє систему правових засобів, які забезпечують ефективний правовий вплив на суспільні відносини, і це поняття дає змогу не тільки звести воедино явища правової дійсності (норми, правовідносини, правові акти тощо) та окреслити їх узгодженість, а й функціонувати і подавати їх у спосіб, що має системний вплив [172, с. 11]. Необхідно зауважити, що детермінанти «механізм правового регулювання» та «механізм адміністративно-правового забезпечення» вужчі за категорію «механізм», але вони є складовими елементами, власне, всього механізму. Саме тому необхідно розглянути правову категорію «механізм адміністративно-правового забезпечення».

Л. Ю. Веселова зазначає, що «механізм адміністративно-правового забезпечення...» – це сукупність правових інструментів, заходів та методів забезпечення функціонування та розвитку взаємодії суб'єктів національної системи ... Дослідниця пропонує включити до механізму адміністративно-правового забезпечення ... такі елементи як норми адміністративного права, що регулюють права та обов'язки суб'єктів державної системи ...; адміністративно-правові відносини, що складаються в процесі взаємодії суб'єктів державної системи; акти реалізації прав та обов'язків суб'єктів національної системи [22, с. 56–59].

С. В. Сірко «механізм адміністративно-правового забезпечення ...» тлумачить його як процес упорядкування суспільних відносин, що формуються у відповідній сфері, і як систему певних правових засобів, за допомогою яких держава визначає поведінку суб'єктів цих відносин, таким способом виконуючи регулятивну та охоронну функції для гарантування їхніх прав, свобод і законних інтересів [139].

Із сформованого поняття «механізм адміністративно-правового забезпечення ...» дослідниця узагальнила такі висновки: механізм адміністративно-правового забезпечення відповідної діяльності можливо розглядати крізь призму механізму правового регулювання, оскільки він є однією з провідних категорій адміністративного права, за допомогою якої здійснюється ефективний вплив на поведінку суб'єктів права та має суміжні до виконання завдання поряд із категорією правового забезпечення; механізм адміністративно-правового забезпечення відповідної діяльності регулює всі суспільні відносини, що виникають у сфері волонтерської діяльності, а його основне завдання – упорядкування всіх можливих суспільних відносин у цій сфері; механізм адміністративно-правового забезпечення будь-якої діяльності – це певний процес, тобто спрямований рух задля досягнення визначеної цілі, а його особливостями є коло учасників, на яке поширюється його вплив, і спосіб їхньої поведінки; механізм адміністративно-правового забезпечення відповідної діяльності спочатку встановлює поведінку певних учасників відносин у ній, прописуючи їх у правових нормах, тільки після цього

починається їхня дія та безпосередня реалізація; основною його метою є встановлення певних правових засад, які забезпечують законні права та інтереси суб'єктів цих відносин і виступають гарантом публічних суспільних інтересів у досліджуваній сфері [139].

Із проаналізованих праць, які різнобічно висвітлюють поняття «механізм адміністративно-правове забезпечення», з метою приведення їх до загального розуміння, вважаємо за доцільне зробити спробу сформулювати авторське визначення цього поняття, під яким слід розуміти взаємопов'язану сукупність правових інструментів, заходів, способів та методів, які використовуються з метою забезпечення функціонування та розвитку суспільних відносин у відповідній сфері публічного адміністрування. Водночас, «механізм адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту» слід розуміти як взаємопов'язану сукупність організаційно-правових та фінансово-економічних інструментів, правових заходів, способів та методів, які використовуються державою задля забезпечення належного функціонування та розвитку суспільних відносин у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту з метою захисту життя та здоров'я громадян та забезпечення законності і правопорядку в суспільстві.

Необхідно зазначити, що досліджуваний механізм має доволі складний характер, який зумовлює формування відповідної структури, яка репрезентує загальнонаукову категорію, котра свідчить про те, що світобудова являє собою окремі предмети, наділені деякими властивостями та взаємовідносинами. Усі ці складові разом утворюють цілісний механізм адміністративно-правового забезпечення застосування заходів індивідуального бронезахисту, який сприяє належному захисту життя і здоров'я осіб, що перебувають у небезпечних умовах.

Відповідно, необхідно визначити зміст поняття «структура».

О. В. Кустовська сутність та зміст поняття «структура» подає як множинну частину або форму (елементів), які знаходяться у взаємодії та специфічному порядку, необхідному для реалізації певних функцій. Структура

системи – одна з основних категорій системного аналізу, що характеризує стійку впорядкованість у просторі і часі елементів системи та їх зв'язків. З погляду методології наукових досліджень, підкреслює ця авторка, часто під структурою розуміють малюнок, певне зовнішнє зображення явища чи об'єкта дослідження. Зрозуміло, що таке зображення об'єкта допомагає лише так чи інакше описати його, але не дає його пояснення. У зображенні явища чи об'єкта дослідження від самого початку передбачається певна цілісність [76, с. 31]. Як бачимо, дослідниця резюмує, що структура як відповідна категорія є чітким відображенням взаємопов'язаних елементів єдиного об'єкта. Первинними категоріями у будь-якій структурі є поняття форми і змісту.

З сучасного погляду, підсумовує О. В. Кустовська, поняття «структура» пов'язане з поняттям «система»; останнє стосовно першого є першопочатковим і достатньо загальним. Коли відома система, то структура розглядається як деякий аспект системи, зокрема, як єдність її інваріантних властивостей. У процесі дослідження об'єкт спочатку подається як певна система, а потім виявляється закономірна картина стійких відношень елементів у ній. Важливими для описування систем є її структура та ієрархія. Під структурою системи розуміють її стійку впорядкованість і зв'язки між елементами та підсистемами. Структура відтворює найсуттєвіші зв'язки між елементами та підсистемами, що мало змінюються при змінах у системі та забезпечують існування як системи, так і найважливіших її властивостей [76, с. 31–32].

Дослідник Є. Б. Кубко зазначає, що під структурою системи слід розуміти організацію системи з окремих елементів з їх взаємозв'язками, які визначаються через розподіл функцій та цілей, що виконуються системою. Автор продовжує, що існує два принципово несумісних філософських її трактування. Згідно з першим структура містить зміст і, так звані, структурні зв'язки та компоненти, елементи системи, а згідно з другим вона є лише видом упорядкованості, типом взаємозв'язку елементів системи, існує поза самими цими елементами. Друга точка зору, зважаючи на низку причин, видається недостатньо обґрунтованою. По-перше, розглядаючи конкретну систему, завжди треба мати на увазі, що властивістю структурності володіють усі її

сторони і немає окремих, самостійних інтересів, цілей, завдань, функцій [19, с. 44; 192].

По-друге, взаємозв'язок передбачає лише можливість взаємодії, тобто є умовою, яка не визначає необхідність і невідворотність такої взаємодії. З огляду на це, сукупність елементів та їхні взаємозв'язки, на нашу думку, і є структурою динамічної системи або цією системою в потенції [19, с. 44; 192]. Саме тому, під структурою доцільно розуміти певну сукупність елементів і зв'язків між ними, яка утворює певну цілісність і визначає організацію, функціонування та розвиток відповідної системи. Структура характеризує спосіб упорядкування компонентів системи та їх взаємодію.

О. О. Свідерський цілком справедливо зауважує, що, власне, елемент є первинним утворенням системи, її мінімальним показником або ж окремою мінімальною якістю. Водночас таке розуміння відповідного елемента доречно тільки в межах системи, у якій він перебуває. Тобто сам елемент може також бути розглянутий як система із притаманними їй складовими. У такому разі ця система вже набуватиме якостей підсистеми первинної системи, до складу якої входить такий елемент. А тому під елементами адміністративно-правового статусу суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності вчений пропонує розуміти первинні складові компоненти, які перебуваючи між собою в структурних зв'язках характеризують такий статус як цілісне юридичне утворення [137].

Отже, **структура механізму адміністративно-правового забезпечення** – це сукупність взаємопов'язаних та взаємозалежних адміністративно-правових елементів, яка утворює певну цілісність і визначає організацію, функціонування та розвиток відповідної системи. З огляду на це, під структурою механізму адміністративно-правового забезпечення застосування заходів індивідуального бронезахисту доцільно розуміти сукупність взаємопов'язаних та взаємозалежних адміністративно-правових елементів, яка утворює певну цілісність і визначає організацію, функціонування та розвиток системи забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення.

Як підсумок, аналізуючи склад та перелік елементів, що входять до механізму адміністративно-правового забезпечення застосування заходів індивідуального бронезахисту, слід зосередити увагу на одноманітності науково-теоретичних підходів щодо досліджуваного питання.

І. П. Голосніченко до структурних елементів механізму адміністративно-правового забезпечення відносить такі: норми адміністративного права, адміністративно-правові відносини, акти тлумачення норм адміністративного права й акти реалізації адміністративно-правових норм і відносин [30, с. 14; 139].

О. І. Остапенко до елементів такого механізму також включає: 1) норми адміністративного права; 2) акти тлумачення норм адміністративного права; 3) акти застосування норм адміністративного права; 4) адміністративно-правові відносини, що виникають, реалізуються та припиняються під час застосування норм адміністративного права; 5) державно-владні повноваження суб'єктів адміністративно-правового регулювання. Так крім того, автором вказується, що цей перелік елементів як складових частин механізму адміністративно-правового регулювання не є остаточним. Він може змінюватися, доповнюватися залежно від напрямів наукових досліджень і проблем, що вирішуються дослідниками [97, с. 148; 139].

Проте, на наш погляд, запропонований підхід є дещо обмеженим. Зважаючи на це, необхідно зазначити, що елементи адміністративно-правового забезпечення застосування заходів індивідуального бронезахисту характеризуються багатогранною та різноманітною за своєю природною сутністю, які доцільно було б класифікувати за такими групами: 1) нормативно-правові; 2) інституційно-правові; 3) діяльнісно-правові; 4) організаційно-правові.

Перша класифікаційна група нормативно-правових елементів за своєю природою у відповідній сукупності утворює правове поле для забезпечення життя та здоров'я громадян, національної безпеки та оборони країни, а також правові рамки та підстави для ефективної та результативної діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового

забезпечення застосування заходів індивідуального бронезахисту. Саме до цієї групи треба віднести адміністративно-правові норми, які мають властиві їм ознаки. Так, норму права трактують по-різному: 1) як правило поведінки, що регулює найважливіші суспільні відносини, на відміну від інших соціальних норм; 2) як формально визначене правило поведінки, яке зафіксоване в нормативно-правовому акті за законами формальної логіки і граматики; 3) як правило поведінки, встановлене або санкціоноване державою чи її окремими органами і має офіційний характер на відміну від інших правил поведінки; 4) як загальнообов'язкова для виконання населенням і посадовими особами державних органів; 5) як правило поведінки, яке формулюється у вигляді юридичних прав і обов'язків суб'єктів суспільних відносин; 6) як правило поведінки, яке охороняється державною владою від порушень, а у разі порушень держава застосовує юридичні санкції; 7) як правила поведінки, що можуть змінюватись або відмінюватись тими державними органами, які їх ухвалювали або вищестоящими органами публічної адміністрації [72, с. 44–45; 51].

В. О. Котюк визначає поняття «норма права» як офіційне, формально визначене, загальнообов'язкове правило поведінки, яке встановлюється або санкціонується державою, охороняється нею від порушень, спрямоване на регулювання найважливіших суспільних відносин і охорону соціальних цінностей шляхом встановлення юридичних прав і обов'язків суб'єктів права [72, с. 44–45; 51].

Автори Курсу адміністративного права визначають, що адміністративно-правова норма – це вид правової норми, за допомогою якої формуються, охороняються і захищаються публічні правовідносини, організовується і забезпечується функціонування публічної адміністрації. Вони визначають, що адміністративно-правовим нормам притаманні такі ознаки [75, с. 130]: 1) вид правової норми, а отже, їй притаманні всі ознаки останньої (загальнообов'язковість, формальна визначеність, забезпечення її виконання державним примусом та ін.); 2) спрямовані на реалізацію не приватного, а публічного інтересу; 3) за їх допомогою забезпечується функціонування

публічної адміністрації; 4) предмет їх регулювання становить широке коло суспільних відносин, що складаються в процесі публічного управління, надання адміністративних послуг, вжиття заходів адміністративного примусу до фізичних та юридичних осіб, оскарження дій та рішень суб'єктів владних повноважень; 5) забезпечують реалізацію регулятивної та охоронної функцій адміністративної та інших галузей права в багатьох сферах суспільного життя (економіка, освіта, будівництво, охорона здоров'я, внутрішні справи та ін.); 6) є головним інструментом реалізації методу адміністративного права, тобто в них закріплюються приписи, заборони та дозволи, що використовуються публічною адміністрацією для регулювання суспільних відносин; 7) не систематизовані, а містяться в різних за юридичною силою нормативно-правових актах: законах, підзаконних нормативно-правових актах публічної адміністрації, в тому числі органів місцевого самоврядування; 8) серед джерел адміністративно-правових норм домінують акти одностороннього волевиявлення (укази, розпорядження, накази) [75, с. 130].

Саме норми адміністративного права складають основу адміністративно-правових засад забезпечення застосування засобів індивідуального бронезахисту.

До цієї класифікаційної групи треба віднести й такі елементи, як юридичні факти. Останні являють собою конкретні обставини реальної дійсності (явища, події, стани, відносини), з наявністю або відсутністю яких норми права пов'язують можливість виникнення, зміни, припинення правовідносин та інші юридичні наслідки [42, с. 6].

Також до цієї групи елементів механізму адміністративно-правового забезпечення засобів індивідуального бронезахисту належать принципи та гарантії забезпечення національної безпеки засобів індивідуального бронезахисту.

Наступну класифікаційну групу механізму адміністративно-правового забезпечення застосування засобів індивідуального бронезахисту формують інституційно-правові елементи, до яких віднесено суб'єкт та об'єкт забезпечення засобів індивідуального бронезахисту в Україні.

Іншу класифікаційну групу механізму адміністративно-правового забезпечення застосування засобів індивідуального бронезахисту становлять діяльнісно-правові елементи, до яких треба віднести усі правовідносини, які виникають у процесі реалізації повноважень органів публічної адміністрації, виконання адміністративних процедур і застосування адміністративних санкцій у процесі забезпечення застосування засобів індивідуального бронезахисту.

Ці суспільні відносини охоплюють різні аспекти взаємодії між суб'єктами публічної адміністрації у процесі забезпечення застосування засобів індивідуального бронезахисту, зокрема, до них віднесено: управлінські відносини, контрольні відносини, наглядові правовідносини, дозвільно-реєстраційні відносини, захисні правовідносини (захист прав та свобод людини та громадянина та захист життя та здоров'я громадян).

Наступну класифікаційну групу механізму адміністративно-правового забезпечення застосування засобів індивідуального бронезахисту становлять організаційно-функціональні елементи, серед яких слід виокремити такі: а) адміністративно-правові форми та методи забезпечення засобів індивідуального бронезахисту; б) матеріально-технічне, фінансове, кадрове, інформаційне забезпечення діяльності суб'єктів публічного адміністрування у сфері адміністративно-правового забезпечення засобів індивідуального бронезахисту.

Підсумовуючи результати підрозділу наукового дослідження, можна зробити такий висновок: ефективне функціонування механізму адміністративно-правового забезпечення засобів індивідуального захисту практично неможливе без належного функціонування кожного з визначених елементів. Тому важливим напрямом діяльності законодавця та науковців є забезпечення належного функціонування цього механізму.

Ці складові разом утворюють комплексну систему адміністративно-правового забезпечення, яка сприяє належному функціонуванню державного управління, захисту прав громадян та забезпеченню законності й правопорядку в суспільстві.

2.2. Нормативно-правове регулювання адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням

Як і будь-який механізм, так і механізм адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням потребує відповідного нормативно-правового врегулювання. Саме таке врегулювання здійснюється нормативно-правовими актами, які є офіційними актами волевиявлення (рішення) уповноважених суб'єктів права, що встановлює (змінює, скасовує) правові норми з метою регулювання суспільних відносин, або інакше: акт правотворчості, який містить юридичні норми [13, с. 12; 108].

Відповідно, ознаками нормативно-правового акту є:

- а) ухвалюється або санкціонується уповноваженими органами держави (правотворчими органами) або народом (через референдум);
- б) завжди містить нові норми права або змінює (скасовує) чинні, чітко формулює зміст юридичних прав та обов'язків;
- в) ухвалюється з дотриманням певної процедури;
- г) має форму письмового акту-документа й точно визначені реквізити: вид акту (закон, указ, постанова); найменування органу, який ухвалив акт (парламент, президент, уряд, місцевий орган влади); заголовок (деякі акти, наприклад, розпорядження Кабінету Міністрів України ухвалюється без заголовка); дата ухвалення акту; номер акту; дані про посадову особу, яка підписала акт;
- д) публікується в офіційних спеціальних виданнях з обов'язковою відповідністю автентичності тексту офіційного зразка (в Україні закони публікуються у «Відомостях Верховної Ради України», газетах «Голос України» та «Юридичний вісник України»; постанови Кабінету Міністрів – у збірниках постанов уряду України та газеті «Урядовий кур'єр»; закони й підзаконні акти – у часописі «Офіційний вісник України») [108].

Нормативно-правовий акт виконує дві рівнозначні функції: функцію юридичного джерела права й функцію форми права, тобто виступає як спосіб існування та вираження норм права [49, с. 147].

Наявна система нормативно-правових актів, які врегульовують відносини у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням в Україні, не є досконалою, тож постійний пошук найефективніших засобів правового регулювання діяльності тих чи тих органів публічного адміністрування, запровадження ефективних методів регулювання цілком виправдані. Окрім недосконалості нормативно-правової бази, що здебільшого виявляється у відсутності регулювального впливу або його неефективності, існує також проблема колізії нормативних актів, суть якої – наявність суперечностей у законодавстві стосовно того самого питання. Колізія виникає за наявності двох і більше правових актів, які регулюють аналогічні відносини [77].

Відповідно, необхідно здійснити ґрунтовний аналіз нормативно-правових актів у досліджуваній сфері та виявити прогалини, колізії та інші недоліки у правовому забезпеченні сфери адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням та запропонувати сучасні підходи щодо побудови її правової регламентації.

Саме тому, доцільно нормативно-правове регулювання забезпечення засобами індивідуального захисту розподілити за відповідними рівнями: I – конституційний; II – законодавчий; III – нормативний; IV – відомчий.

Відповідно, до нормативно-правового регулювання забезпечення засобами індивідуального бронезахисту доцільно віднести цілу низку правових актів, що врегульовують досліджувану проблематику, зокрема:

Закони України: «Про національний спротив», «Про Національну гвардію України»; «Про Збройні Сили України»; «Про національну безпеку України»; «Про Цивільну оборону України»; «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру»; «Про правові засади цивільного захисту»; «Про аварійно-рятувальні служби»; «Про пожежну безпеку»; «Про війська Цивільної оборони України»; «Про загальну

структуру і чисельність військ Цивільної оборони»; «Про військовий обов'язок і військову службу»; «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України»; «Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України»; «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України»; «Про Стройовий статут Збройних Сил України»; «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання»; «Про правовий режим надзвичайного стану»; «Про правовий режим воєнного стану»; «Про оборону України»; «Про Національну поліцію»; «Про боротьбу з тероризмом»; «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях»; «Про правовий режим майна у Збройних Силах України»; «Про господарську діяльність у Збройних Силах України»; «Основи законодавства України про охорону здоров'я»; «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»; «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»; «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»; «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі».

Укази Президента України: від 10 грудня 2008 року № 1153 «Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України»; від 28 березня 2014 року № 346 «Питання головного органу військового управління Національної гвардії України»; від 10 серпня 2012 року № 470 «Про Положення про проходження громадянами України служби у військовому резерві Національної гвардії України»; від 18 березня 2015 року № 150 «Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції»; від 5 травня 2020 року № 166 «Про переліки посад, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського (начальницького) складу, та граничних військових і спеціальних звань за цими посадами».

Постанови Кабінету Міністрів України: від 4 серпня 2000 р. № 1225 «Про затвердження Положення про порядок обліку, зберігання, списання та

використання військового майна у Збройних Силах»; від 12 березня 2024 р. № 287 «Про внесення змін до Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах»; від 2 грудня 2015 р. № 1000 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва та ремонту вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництва спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продажу»; від 12 жовтня

1992 року № 575 «Про затвердження Положення про порядок застосування вогнепальної зброї»; від 16 жовтня 1995 року № 819 «Про взаємодію медичних служб Збройних Сил та інших військових формувань із державною системою охорони здоров'я і про створення загальнодержавної системи екстремальної медицини»; від 01 серпня 2012 року № 702 «Про затвердження переліку місцевостей з особливими природними, географічними, геологічними, кліматичними, екологічними умовами та переліків військових посад, виконання обов'язків військової служби за якими пов'язано з підвищеним нервово-емоційним та інтелектуальним навантаженням, ризиком для життя і здоров'я, а також Порядку надання та визначення тривалості щорічної додаткової відпустки залежно від часу проходження служби в зазначених умовах»; від 13 серпня 2014 року № 338 «Про затвердження переліку спеціальних вантажів, які підлягають охороні та обороні Національною гвардією України»; від 12 листопада 2014 року № 628 «Про затвердження переліку ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, що підлягають охороні Національною гвардією»; від 19 серпня 2015 року № 611 «Про затвердження Порядку відшкодування витрат та збитків, пов'язаних з

використанням військовослужбовцями Національної гвардії транспортних і плавучих засобів фізичних або юридичних осіб»; від 25 листопада 2015 року № 971 «Про затвердження переліку органів державної влади, що підлягають безоплатній охороні Національною гвардією»; від 20 грудня 2017 року № 1024 «Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань».

Розпорядження Кабінету Міністрів України: від 01 лютого 2017 року № 100-р «Про схвалення Концепції розвитку Національної гвардії на період до 2020 року».

Накази МВС: від 09 квітня 2014 року № 300 «Про затвердження Інструкції з організації оповіщення резервістів щодо їх виклику до військових частин Національної гвардії України для проходження підготовки, зборів», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 06 травня 2014 року за № 471/25248; від 16 червня 2014 року № 567 «Про затвердження Положення про військові частини і підрозділи з охорони громадського порядку Національної гвардії України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 03 липня 2014 року за № 729/25506; від 16 червня 2014 року № 566 «Про затвердження Положення про військові частини оперативного призначення Національної гвардії України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 03 липня 2014 року за № 730/25507; від 03 липня 2014 року № 625 «Про затвердження Положення про військові частини і підрозділи з охорони важливих державних об'єктів та спеціальних вантажів Національної гвардії України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 17 липня 2014 року за № 830/25607; від 16 липня 2014 року № 681 «Про затвердження Положення про орган військового управління оперативно-територіального об'єднання Національної гвардії України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 31 липня 2014 року за № 890/25667; від 22 липня 2014 року № 713 «Про затвердження Положення про військові частини і підрозділи з охорони дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні Національної гвардії

України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 06 серпня 2014 року за № 934/25711; від 05 серпня 2014 року № 772 «Про затвердження Інструкції з організації службової кінології в Національній гвардії України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 08 жовтня 2014 року за № 1213/25990; від 30 вересня 2014 року № 1008 «Про затвердження Положення про авіаційні військові частини Національної гвардії України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 16 жовтня 2014 року за № 1274/26051; від 13 жовтня 2014 року № 1067 «Про затвердження Інструкції з організації фізичної підготовки в Національній гвардії України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 31 жовтня 2014 року за № 1375/26152; від 03 червня 2015 року № 643 «Про затвердження Положення про службу озброєння Національної гвардії України зареєстровано в Міністерстві юстиції України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 19 червня 2015 року за № 733/27178; від 02 лютого 2016 р року № 74 «Про затвердження Положення про організацію та несення служби з охорони дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні військовими частинами і підрозділами Національної гвардії України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 01 березня 2016 року за № 320/28450; від 07 квітня 2014 року № 289 «Про затвердження Інструкції про порядок комплектування військових частин резервістами в особливий період», зареєстрований у Міністерстві юстиції України від 25 квітня 2014 року № 449/25226; від 30 червня 2016 року № 565 «Про затвердження Інструкції з висотної підготовки підрозділів Національної гвардії України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27 липня 2016 року за № 1043/29173; від 10 серпня 2016 року № 773 «Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 07 вересня 2016 року за № 1223/29353; від 22 серпня 2016 року № 859 «Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері

запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 14 вересня 2016 року за № 1254/29384; від 02 грудня 2016 року № 1282 «Про затвердження Інструкції з організації водолазних спусків та робіт у Національній гвардії України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 16 січня 2017 року за № 38/29906; від 17 січня 2017 року № 25 «Про затвердження Порядку списання військового майна в Національній гвардії України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 15 лютого 2017 року за № 214/30082; від 07 червня 2017 року № 475 «Про речове забезпечення Національної гвардії України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 29 червня 2017 року за

№ 797/30665; від 01 жовтня 2018 року № 802 «Про затвердження Порядку організації взаємодії Державної прикордонної служби України та Національної гвардії України під час забезпечення захисту державного кордону України в мирний час», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 22 жовтня 2018 року за № 1188/32640; від 20 грудня 2018 року № 1036 «Про затвердження Положення про загони спеціального призначення Національної гвардії України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 11 січня 2019 року за № 21/32992; від 31 липня 2019 року № 639 «Про участь національного персоналу в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 08 жовтня 2019 року за № 1088/34059; від 19.09.2019 № 789 «Про затвердження Інструкції про порядок категорювання засобів індивідуального бронезахисту і активної оборони в Національній гвардії України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 08 жовтня 2019 року за № 1094/34065; від 24 грудня 2019 року № 1089 «Про затвердження Інструкції про організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 20 лютого 2020 року за № 195/34478.

Накази Міністерства оборони України: від 07 лютого 2018 року № 50 «Про затвердження зразків спеціального одягу, взуття, спорядження та інших

предметів речового майна військовослужбовців Національної гвардії України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 22 лютого 2018 року за № 217/31669; від 24 жовтня 2023 року № 659, яким затверджено «Концепцію військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року».

Із перелічених законодавчих, нормативно-правових та відомчих актів ми розглянемо найголовніші з них через обмежений обсяг дисертаційного дослідження.

Головним нормативним актом демократичної держави у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням є Конституція України, у якій реалізовується основне право людини на життя та здоров'я.

Конституція України є основним законом держави та має вищу юридичну силу, і всі нормативно-правові акти повинні ґрунтуватися на її положеннях і не заперечувати їм. Для адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням важливого значення набувають ті статті Конституції України, які встановлюють права, свободи та обов'язки людини та громадянина, а також норми, які регламентують створення та функціонування правоохоронних органів, до складу яких входять оперативні підрозділи [88]. Стаття 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Закріплено, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29), їй гарантується недоторканність житла (ст. 30), таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), свобода пересування і вільний вибір місця проживання (ст. 33) тощо [88].

Як показують дослідження, на законодавчому рівні основні положення реалізації конституційного права громадян на охорону їхнього життя і здоров'я в процесі життєдіяльності та виконання фахових компетенцій визначає Кодекс цивільного захисту [64], згідно з яким кожен має право на захист свого життя та здоров'я від наслідків аварій, катастроф, пожеж, стихійного лиха та у

процесі воєнних дій і на вимогу гарантій забезпечення реалізації цього права від Кабінету Міністрів України, міністерств і інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, керівництва підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і підпорядкування. Держава, як гарант цього права, створює систему цивільного захисту, яка має на меті захист населення від небезпечних наслідків аварій і катастроф техногенного, екологічного, природного і військового характеру, забезпечуючи громадян засобами індивідуального бронезахисту. Прийнятий кодекс містить низка положень і норм, які є новими та уточненими зважаючи на дослідження, досвід роботи суб'єктів забезпечення цивільного захисту з виконання основних завдань цивільного захисту щодо забезпечення засобами індивідуального бронезахисту в разі потреби.

Відповідно до ст. 107 Конституції України Закон України «Про Раду Національної безпеки та оборони України» зазначає, що Рада національної безпеки та оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України та координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, частиною якої є сфера забезпечення засобами індивідуального бронезахисту.

Закон України «Про охоронну діяльність» зазначає, що суб'єкт охоронної діяльності має право: для забезпечення охоронної діяльності придбавати, зберігати та використовувати в установленому законодавством порядку спеціальні засоби, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України [125], зокрема: бронежилети, захисні каски, газові балончики з аерозолями сльозоточивої та дратівної дії; газові пістолети і револьвери та патрони до них калібру 6, 8 і 9 міліметрів, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії, гумові кийки, наручники пластикові (текстильні) одноразового використання, електрошокові пристрої, пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначені патрони [115].

У Законі України «Про Національну гвардію України» зазначено, що Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними

функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначена для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадської безпеки і порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій [121]. Вона бере участь відповідно до закону у взаємодії зі Збройними Силами України у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони [121].

Вона наділена цілою низкою функцій, задля яких необхідне належне забезпечення заходами індивідуального бронезахисту, а саме для: 1) захисту конституційного ладу України, цілісності її території від спроб зміни їх насильницьким шляхом; 2) охорони громадської безпеки і порядку, забезпечення захисту та охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян; 3) участі у забезпеченні громадської безпеки та охороні громадської безпеки і порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів, що створюють небезпеку для життя та здоров'я громадян; 4) забезпеченні охорони органів державної влади, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, участь у вжитті заходів державної охорони органів державної влади та посадових осіб; 5) охорони ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; а) охорони об'єктів критичної інфраструктури, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; участь у ліквідації наслідків кризових ситуацій на об'єктах критичної інфраструктури, що нею охороняються; б) охорони спеціальних вантажів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; 7) охорони дипломатичних представництв, консульських установ іноземних

держав, представництв міжнародних організацій в Україні; 8) охорони центральних баз матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України, охорони і оборони військових об'єктів, баз (закладів, установ) Національної гвардії України; а) охорони підприємств, установ і організацій, що належать до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що реалізовує державну політику у сфері державних резервів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; 9) участі у вжитті заходів, пов'язаних із припиненням збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні, а також заходів щодо недопущення масового переходу державного кордону з території суміжних держав; 10) участі у спеціальних операціях знешкодження озброєних злочинців, у боротьбі з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника), припиненні діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій на території України, а також у заходах, пов'язаних із припиненням терористичної діяльності; 11) участі у припиненні масових заворушень; 12) участі у відновленні правопорядку у разі виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, розблокуванні або припиненні протиправних дій у разі захоплення важливих державних об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування; 13) участі у підтриманні або відновленні правопорядку в районах виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю та здоров'ю населення; 14) участі у відновленні конституційного правопорядку в разі здійснення спроб захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, у відновленні діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування; 15) участі у ліквідації наслідків надзвичайних або кризових ситуацій на об'єктах, що нею охороняються; 16) участі у вжитті заходів правового режиму воєнного стану; 17) участі у виконанні завдань територіальної оборони; 18) обороні важливих

державних об'єктів, спеціальних вантажів, переліки яких визначаються Президентом України, Кабінетом Міністрів України, центральних баз матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України; 19) участі у припиненні групових протиправних дій осіб, узятих під варту, засуджених, а також ліквідації наслідків таких дій в установах попереднього ув'язнення, виконання покарань тощо [121].

Відповідно, працівники Національної гвардії України під час виконання власних повноважень, реалізації наданих їм функцій мають бути належним чином забезпечені якісними засобами індивідуального захисту.

Закон України «Про Збройні Сили України» визначає їх як військове формування, на котре відповідно до Конституції України покладені завдання з оборони України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності [116]. Збройні сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору в межах територіального моря України, а також беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом [116].

З'єднання, військові частини та підрозділи Збройних сил України є складовими Сил оборони України та відповідно до закону можуть залучати до вжиття заходів правового режиму воєнного й надзвичайного стану, боротьби з тероризмом і піратством, посилення охорони державного кордону, суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні й континентального шельфу України та їхнього правового оформлення, протидії незаконним перевезенням зброї, наркотичних засобів і психотропних речовин, ліквідації надзвичайних ситуацій природного й техногенного характеру, надання військової допомоги іншим державам, а також брати участь у міжнародному військовому співробітництві, міжнародних антитерористичних, антипіратських та інших міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України [116]. З метою виконання покладених завдань на ЗСУ

усі військовослужбовці потребують також якісних та безпечних засобів індивідуального бронезахисту.

Закон України «Про основи національного спротиву» визначає правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки і ведення, завдання й повноваження сил безпеки та сил оборони, а також інших визначених цим законом суб'єктів з питань підготовки і ведення національного спротиву. Територіальна оборона складається з військової, цивільної та військово-цивільної складових. Відповідно, до військової складової територіальної оборони входять органи військового управління, військові частини Сил територіальної оборони Збройних Сил України, інші сили і засоби сил безпеки та сил оборони, які залучаються до виконання завдань територіальної оборони. До цивільної складової – входять державні органи, органи місцевого самоврядування, які залучаються до територіальної оборони. Разом з тим, військово-цивільна складова територіальної оборони включає штаби зон (районів) територіальної оборони та добровольчі формування територіальних громад, які залучаються до територіальної оборони [110; 123].

Перед добровольчим формуванням територіальної громади як воєнізованим підрозділом, сформованим на добровільній основі з громадян України, які проживають у межах території відповідної територіальної громади сформовано такі завдання, зокрема: 1) своєчасне реагування та вжиття необхідних заходів щодо оборони території та захисту населення на визначеній місцевості; 2) участь у посиленні охорони та захисті державного кордону; 3) участь у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, ліквідації наслідків ведення воєнних (бойових) дій; 4) участь у підготовці громадян України до національного спротиву; 5) участь у забезпеченні умов для безпечного функціонування органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування та органів військового управління; 6) участь в охороні та обороні важливих об'єктів і комунікацій, інших критично важливих об'єктів інфраструктури, визначених Кабінетом Міністрів України, та об'єктів обласного, районного, сільського, селищного, міського значення, районного у

містах рад, сільських, селищних, порушення функціонування та виведення з ладу яких становлять загрозу для життєдіяльності населення; 7) забезпечення умов для стратегічного (оперативного) розгортання військ (сил) або їх перегрупування; 8) участь у вжитті заходів щодо тимчасової заборони або обмеження руху транспортних засобів і пішоходів поблизу та в межах зон/районів надзвичайних ситуацій та/або ведення воєнних (бойових) дій; 9) участь у забезпеченні заходів громадської безпеки і порядку в населених пунктах; 10) участь у запровадженні та вжитті заходів правового режиму воєнного стану в разі його введення на всій території України або в окремих її місцевостях; 11) участь у боротьбі з диверсійно-розвідувальними силами, іншими збройними формуваннями агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями; 12) участь в інформаційних заходах, спрямованих на підвищення рівня обороноздатності держави та на протидію інформаційним операціям агресора (противника); 13) участь у наданні населенню правничих послуг у порядку, передбаченому Законом України «Про безоплатну правничу допомогу» [110; 123].

Як бачимо з норм законодавства, що врегульовує діяльність добровольчого формування територіальної громади, постала низка завдань, виконання котрих потребує належного матеріально-технічного забезпечення, у тому числі й засобами індивідуального бронезахисту, з метою захисту здоров'я та збереження життя. Законом України «Про основи національного спротиву» не врегульоване обов'язкове забезпечення добровольчих формувань територіальної громади засобами індивідуального бронезахисту, що, вкрай, необхідно під час виконання покладених на них завдань.

Саме тому, доцільно запропонувати Розділ VI «Фінансування та матеріально-технічне забезпечення національного спротиву» Закону України «Про основи національного спротиву» доповнити п. 3.1 такого змісту: «Забезпечення добровольчих формувань територіальних громад засобами індивідуального бронезахисту».

Вагомими нормативно-правовими актами у сфері адміністративно-правового регулювання забезпечення засобами індивідуального бронезахисту є Укази Президента України.

Так, Указом Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008 затверджено «Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України», яке визначає порядок проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України та регулюється питання, пов'язані з виконанням громадянами військового обов'язку в запасі. Дія зазначеного Положення застосовується також до стосунків, що виникають у зв'язку із проходженням у Збройних Силах України кадрової військової служби особами офіцерського складу до їх переходу в установленому порядку на військову службу за контрактом або звільнення з військової служби. Він визначає, що громадяни проходять військову службу у Збройних Силах України в добровільному порядку або за призовом.

Не менш вагомим нормативним актом є також Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, яким затверджено «Стратегію національної безпеки України «Безпека людини – Безпека країни», який формулює пріоритети національних інтересів України та гарантування національної безпеки, цілі та основні напрями державної політики у сфері національної безпеки та визначає її як інтегральне явище, що охоплює політичну, економічну, державну, соціальну, інформаційну, економічну, гуманітарну, військову, цивільну, пожежну, екологічну та інші види безпеки. Нормативно-правова основа функціонування системи національної безпеки України та її підсистем побудована на підставі чинного законодавства. Саме національна безпека України формує державну політику щодо забезпечення засобами індивідуального бронезахисту й цивільного населення.

Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 затверджено Стратегію воєнної безпеки України «Воєнна безпека – Всеохоплююча оборона» визначено, що саме воєнна безпека України є однією із засадничих умов реалізації права українського народу на самовизначення, збереження держави України та забезпечення її сталого розвитку на основі

найвищих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання громадян усіх національностей [129; 149].

Захист суверенітету і територіальної цілісності України – найважливіша функція держави, справа всього українського народу. Реалізація цієї норми Конституції України в умовах екзистенційної воєнної загрози національній безпеці, зростання дефіциту фінансових ресурсів та дисбалансу воєнних потенціалів України та російської федерації зумовлює необхідність розроблення нової стратегії воєнної безпеки, яка ґрунтується на всеохсяжній обороні України, яка має базуватися на ефективному забезпеченні засобами індивідуального бронезахисту як військовослужбовців, так і цивільного населення [149].

Основними засобами воєнної безпеки та всеохопної оборони України є комплекс заходів, основний зміст яких полягає у: превентивних діях та стійкому опорі агресору на суші, на морі та в повітряному просторі України, протидії в кіберпросторі та нав'язуванні своєї волі в інформаційному просторі; використанні для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства (воєнного, політичного, економічного, міжнародно-правового (дипломатичного), духовного, культурного тощо); застосуванні всіх форм і способів збройної боротьби з агресором, зокрема асиметричних та інших дій для оборони України, з дотриманням принципів і норм міжнародного права [149].

Головною метою Стратегії воєнної безпеки України є завчасно підготовлена та всебічно забезпечена всеохопна оборона України на засадах стримування, стійкості та взаємодії, що забезпечує воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави відповідно до Конституції України та в межах державного кордону України, сприяє інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір та набуттю членства в НАТО, передбачає активну участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки [149].

Стимування в контексті всеохопної оборони України передбачає готовність сил оборони України, національної економіки, населення та всієї держави до надання відсічі збройній агресії проти України, нарощування

спроможностей системи протиповітряної оборони, створення цілісної системи територіальної оборони, вжиття превентивних заходів щодо протидії воєнним загрозам, досягнення та підтримання спроможностей завдати противнику неприйнятних політичних, економічних, воєнних та інших втрат, з огляду на які він буде змушений відмовитися від ескалації або припинити збройну агресію проти України, але водночас дотримуватися якісного застосування засобів індивідуального бронезахисту.

Стійкість у ході всеохопної оборони України досягається здатністю системи управління державою, сил оборони, національної економіки, інфраструктури та суспільства швидко відновлюватися та адаптуватися до змін у безпековому середовищі й до тривалого протистояння в наданні відсічі і стримування збройної агресії проти України, підтриманням спроможностей до здійснення стратегічного розгортання, територіальної оборони України, руху опору, ведення операцій (бойових, спеціальних, стабілізаційних дій), налагодженням надійних каналів комунікації з населенням та підтриманням його життєдіяльності [149].

З метою розвитку правового суспільства та розбудови правової демократичної держави компетентні суб'єкти публічної адміністрації зобов'язані створити правову основу для забезпечення громадської безпеки та цивільного захисту України. Оскільки протягом останніх десяти років громадська безпека та цивільний захист України регулярно зазнає впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, у сучасних умовах створення системи безпеки та цивільного захисту в Україні є першочерговим завданням. Саме тому теоретична та законодавча розробка комплексу заходів з протидії загрозам цілісності та безпеці держави є актуальною сферою дослідження.

Відповідно до пропозицій Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 2020-9-14 № 392 [127], Міністерство внутрішніх справ України розробило проєкт Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту в Україні [130], який визначає правові та організаційні засади гарантування громадської безпеки та цивільного захисту в Україні на всіх рівнях публічного адміністрування.

Проект був поданий на обговорення та й на сьогодні є на часі та не позбавлений можливості сформулювати пропозиції щодо його вдосконалення і в майбутньому сприятиме ефективній діяльності компетентних органів для досягнення цілей, поставлених стратегією, в тому числі й щодо адміністративно-правового забезпечення засобами індивідуального бронезахисту.

Проект Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України визначає напрями державної політики щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, інтересів суспільства та держави від загроз у сферах громадської безпеки та цивільного захисту, а також цілі, пріоритети й очікувані результати їх досягнення [130].

Зокрема, у змісті проєкту Стратегії визначені три стратегічні пріоритети: 1) підвищення спроможностей суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері громадської безпеки та цивільного захисту; 2) об'єднання зусиль державного, громадського та приватного сектору у зміцненні громадської безпеки та посиленні цивільного захисту; 3) утвердження у суспільстві культури безпеки [130]) і дев'ятнадцять стратегічних цілей із метою формування безпекового середовища в Україні [130].

Загалом Стратегія на передбачає різновидів загроз, які на сьогодні «нависли» над громадянами України у період дії воєнного стану. Саме ці загрози мають бути передбачені в розділі стратегії «Загрози», який потрібно доповнити запропоновану Стратегію таким змістом: «Типи загроз і ризиків національної безпеки» можна розділити за джерелами їх виникнення таким чином:

- природні загрози та ризики (наприклад, стихійні лиха, епідемії, пандемії, панзоотії, пожежі);
- антропогенні загрози та ризики (наприклад, катастрофи, застосування зброї);
- загрози та ризики соціального характеру (наприклад, масштабні терористичні акти, спалахи етнічних та релігійних конфліктів, блокада та окупація окремих об'єктів і територій, спалахи масових заворушень, спроби

захоплення державної влади шляхом насильства або зміни конституційного ладу України, масовий перетин кордону з території сусідніх країн, необхідність відновлення конституційного ладу, діяльності органів державної влади);

– загрози та ризики воєнного характеру (встановлення української влади на тимчасово окупованих територіях, відвернення збройного нападу з боку держави-агресора, подолання загроз з боку іноземних та вітчизняних організацій, що посягають на українську державність, інші загрози тощо).

Надзвичайні ситуації природного та техногенного характеру спричиняють стихійні лиха, аварії та катастрофи, що призводять до численних людських жертв та величезних матеріальних збитків. Наслідки надзвичайних ситуацій можуть бути механічними, термічними, хімічними, радіологічними, біологічними, психологічними тощо.

Протидія надзвичайним ситуаціям різного характеру шляхом створення сталої інфраструктури населених пунктів є першочерговим завданням усіх органів публічної адміністрації й актуальною проблемою сучасності, а майстерні дії щодо порятунку людей, надання їм необхідної допомоги під час проведення аварійно-рятувальних робіт у вогнищах поразки під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій покладаються насамперед на населення та спеціалізовану систему попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій, що дає змогу скоротити кількість загиблих, зберегти здоров'я потерпілим, зменшити матеріальні втрати [58, с. 177].

Також аналіз змісту проєкту Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України дозволяє зробити висновки про відсутність єдиної методології та методики проведення оцінювання загроз національній безпеці та виявлення вразливостей, стану відповідних спроможностей із метою підготовки, прийняття і впровадження стратегічних рішень. Зазначені питання, звичайно, мають бути детально визначені в окремому нормативно-правовому акті, наприклад, постанові Кабінету Міністрів України, проте цей вектор удосконалення діяльності державних органів у сфері громадської безпеки та цивільного захисту має бути визначений у проєкті Стратегії [58, с. 177].

З огляду на викладене пропонуємо доповнити аналізований проєкт Стратегії п. 18-1 такого змісту: «Рада національної безпеки і оборони України є уповноваженим суб'єктом оцінювання загроз національній безпеці. Єдина методологія і методика проведення оцінювання загроз національній безпеці та виявлення вразливостей, стану відповідних спроможностей із метою підготовки, прийняття й упровадження стратегічних рішень має бути вироблена та затверджена відповідною постановою Кабінету Міністрів України». Третім моментом, на якому варта зосередити увагу, є доповнення проєкту Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, крім напрямів, пріоритетів та інших елементів, ще й алгоритмами. Пропонуємо для досягнення мети проєкту Стратегії здійснити такий крок, як розроблення та впровадження алгоритмів дій суб'єктів національної стійкості за умов загрози чи виникнення порушень громадської безпеки та цивільного захисту. Вироблення таких алгоритмів у мирний час допоможе зорієнтуватися, заощадити час, діяти ефективно суб'єктам за умов настання конкретних видів ризиків і загроз громадській безпеці та цивільного захисту. Якщо такі алгоритми будуть затверджені нормативно-правовими документами, то матимуть імперативний характер, а відповідно, за їх невиконання наставатиме відповідальність. До таких органів можуть бути віднесені органи та підрозділи Національної гвардії, Національної поліції, СБУ, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та ін. [58, с. 177].

Наступними кроками управління мають стати: ухвалення відповідних підзаконних нормативно-правових актів з метою реалізації Стратегії та запровадження механізмів виконання визначених у документі пріоритетів і напрямів у сфері забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення [58, с. 177].

Акти Кабінету Міністрів України також визначають адміністративно-правове забезпечення засобами індивідуального бронезахисту.

Так, Постанова Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2000 р. № 1225 «Про затвердження Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах» визначає порядок ведення

обліку і зберігання військового майна, закріпленого за військовими частинами Збройних Сил, його списання та використання, у тому числі й засобів індивідуального бронезахисту.

Хоча зазначена Постанова Кабінету Міністрів України не містить формулювання засобів індивідуального бронезахисту, вважаємо за доцільне доповнити її п. 2 п.п. 12 поняттям засобів індивідуального бронезахисту як індивідуальних, специфічних засобів, які застосовуються особою для захисту органів людини від травмування, а також з метою відвернення чи зниження травматичної дії ушкоджувальних елементів. Ці засоби доцільно визначати як такі що мають подвійне призначення.

Одним із вагомих суб'єктів у сфері адміністративно-правового забезпечення засобами індивідуального бронезахисту є Національна гвардія України. З метою її належної діяльності, зокрема у такий складний час дії режиму воєнного стану, вона потребує належного нормативно-правового врегулювання. Потрібно зауважити, що діяльність такого вагомому органу під час активних бойових дій окрім його законодавчого врегулювання повинна мати визначену концептуальну складову, оскільки від прийняття Закону України «Про Національну гвардію України», який прийнято у 2014 р. відбулася значна кількість політичних дій, розв'язання яких потребує прийняття Концепції забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення (див. додаток В).

Необхідно зазначити й норми Постанови Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 р. № 267 «Деякі питання затвердження фінансових документів та казначейського обслуговування в умовах воєнного стану» [36], які спрямовані безпосередньо на тотальне фінансування Збройних сил України, Національної гвардії України та усіх озброєних формувань, курсом оснащення їх сучасною військовою технікою, продовольством, обмундируванням й екіпіруванням, у тому числі й засобами індивідуального бронезахисту.

Постанова Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2015 р. № 1000 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва та ремонту вогнепальної зброї невійськового призначення і

боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництва спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продажу» встановлює вичерпну процедуру здійснення господарської діяльності у зазначеному напрямку. Якщо суб'єкт господарювання провадить вид господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, не в повному обсязі, а частково, ці Ліцензійні умови поширюються на ліцензіата лише в частині, що встановлює вимоги до провадження цієї частини виду господарської діяльності [114].

Особливе значення у забезпеченні засобами індивідуального бронезахисту в системі публічної адміністрації мають центральні органи виконавчої влади.

Так, Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19 вересня 2019 р. № 789 затверджено Інструкцію про порядок категорювання засобів індивідуального бронезахисту і активної оборони в Національній гвардії України, яка визначає порядок категорювання засобів індивідуального бронезахисту і засобів активної оборони в територіальних управліннях, з'єднаннях, військових частинах (підрозділах), вищих військових навчальних закладах, навчальних військових частинах (центрах), на базах, у закладах та установах Національної гвардії України, перелік засобів індивідуального бронезахисту і засобів активної оборони, умови, за яких їх переводять до нижчої (вищої) категорії, критерії їх категорювання залежно від термінів зберігання, технічного стану, а також перелік посадових осіб, яким надано право на переведення їх до нижчої категорії [113].

Категорювання засобів індивідуального бронезахисту і засобів активної оборони здійснюється відповідно до встановлених гарантійних термінів зберігання та експлуатації, призначених термінів зберігання та служби, зазначених в технічній документації (паспортах), переліку несправностей і

пошкоджень, що визначають технічний стан засобів індивідуального бронезахисту і засобів активної оборони. Відсутність або несправність інструменту, приладдя, а також комплектувальних засобів індивідуального бронезахисту і засобів активної оборони (комірів, протекторів паху, елементів комплекту для захисту плечей, рук та ніг, поясів, ремінної системи, розвантажувальних кишень, сумок, чохлаів до шоломів тощо) не є підставою для їх переведення до нижчої категорії, а лише характеризує стан їх комплектності [113].

2.3. Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням

Ефективність системи адміністративно-правового забезпечення використання суб'єктів такого забезпечення. Саме тому необхідно розглянути такі поняття як «суб'єкт», «суб'єкт права», «суб'єкт правовідносин», «суб'єкт адміністративно-правового забезпечення», «суб'єкти адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту» та «суб'єкти адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням».

Суб'єкт (лат. *subjectum* – те, що лежить внизу, перебуває в основі) у загальному розумінні тлумачиться як істота, здатна до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсності й до цілеспрямованої діяльності; особа, група осіб, організація, яким належить активна роль у певному процесі, акті; особа або організація як носій певних прав і обов'язків [144, с. 814].

У юридичній науці категорія «суб'єкт» традиційно постає у двох аспектах: як суб'єкт права і як суб'єкт правовідносин. Суб'єкт права – це потенційний учасник правовідносин, розглянутий законодавцем у статичному стані, з погляду володіння ним правосуб'єктністю [93, с. 586], учасник суспільних відносин, який на підставі чинного законодавства визнається носієм суб'єктивних прав і відповідних обов'язків [176, с. 16], конструкція, що уособлює людське начало в системі права, є її первинним (вихідним)

елементом, що об'єднує (синтезує) індивідуально-особистісне з безособистісним, формально-юридичним у ній [47, с. 149]. Суб'єкт правовідносин визначається як суб'єкт права, який вступив у правовідносини для реалізації прав і обов'язків [47, с. 228], індивідуальний або колективний суб'єкт, який на підставі правових норм використовує свою правосуб'єктність у конкретних правовідносинах, тобто реалізовує суб'єктивні права і юридичні обов'язки, повноваження і юридичну відповідальність [141, с. 136]. Як помічаємо, різні науковці по-різному розуміють такі правові категорії, як «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин», одні їх визначають як одну правову категорію, інші ототожнюють, а деякі з дослідників вважають їх різними правовими категоріями. На наш погляд, ці категорії не доцільно ототожнювати. Відповідно, на користь цієї позиції висувуються такі аргументи: по-перше, якщо суб'єкт права і суб'єкт правовідносин – категорії ідентичні, із цього випливає, що вони є суб'єктами одного і того самого поняття, отже, цим ставиться знак рівності між правом і правовідносинами, що, врешті-решт, призводить до заперечення нормативної природи права; по-друге, якщо суб'єкт права тільки потенційно володіє правами й обов'язками, які в кінцевому підсумку можуть лишитися нереалізованими, то суб'єкт правовідносин – це завжди учасник реально існуючого процесу здійснення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків; по-третє, суб'єкт права визначається правовою нормою (сукупністю норм), а для суб'єкта правовідносин разом з правовими нормами необхідна наявність реалізованого вольового елемента; по-четверте, суб'єкт права виступає як щось абстрактне, не персоналізоване, а суб'єктові правовідносин завжди відводиться конкретна роль; по-п'яте, за обсягом коло суб'єктів правовідносин і права не збігається, оскільки окремі суб'єкти права через брак у них необхідних якостей не мають можливості взяти участь у деяких правовідносинах [8, с. 463]. Отож, ми довели, що не є доцільним ототожнювати дві різні правові категорії «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин». Звичайно, остання з наведених вище відмінностей не є унікальна для відносин у сфері публічного адміністрування, особливо в таких сферах публічного адміністрування, як національна безпека та оборона,

оскільки суб'єкти повинні мати широкий спектр правосуб'єктності відповідно до завдань і функцій, які на них покладаються, у тому числі й процесі забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту.

Коло суб'єктів адміністративно-правового забезпечення, якими виступають суб'єкти правовідносин, у кожному окремому випадку є різним і залежить від сфери публічного управління, діяльність у якій ці суб'єкти забезпечують. Це стосується і такої сфери публічного управління, як сфера оборона держави, що має своє визначене коло суб'єктів адміністративно-правового забезпечення. Особливістю суб'єктів адміністративно-правового забезпечення оборони є те, що ними можуть бути лише органи, наділені відповідними повноваженнями у сфері оборони. За своєю сутністю, діяльність суб'єктів адміністративно-правового забезпечення оборони охоплює не всі засоби, методи та процедури, які сприяють досягненню публічного інтересу в сфері оборони, а лише ті з них, які носять правовий характер і регулюються нормами права, передусім адміністративного. Окрім того, специфіка публічного інтересу у сфері національної безпеки та оборони до якої входить захист життя та здоров'я громадян (під публічним інтересом розуміються визнані державою інтереси, які конкретизовані в об'єктивному законодавстві або впливають з його загального змісту, об'єктом яких є інтереси, необхідні для нормального функціонування і розвитку суспільства загалом, а також соціальних груп та окремих осіб), визначає сферу адміністративно-правового правової допомоги інститутам, на які законом покладено функцію застосування адміністративно-правових засобів, методів тощо [16, с. 26], а також зумовлюють звуження кількості суб'єктів адміністративно-правового забезпечення до закладів, котрі уповноважені застосовувати адміністративно-правові способи, засоби, методи та процедури, пов'язані з підготовкою до оборони, захисту державного суверенітету, збройного захисту країни у процесі активних бойових дій та інших збройних конфліктів і не лише. Розглядаючи особливості компетенції суб'єктів адміністративно-правового забезпечення оборони України, слід підкреслити, що таке забезпечення завжди має загальний характер і стосується всіх суб'єктів правовідносин у сфері оборони держави.

Відповідно, виокремлюючи особливості повноважень суб'єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, треба зауважити, що такий вид адміністративно-правового забезпечення має універсальний характер і стосується усіх суб'єктів правовідносин у сфері національної безпеки та оборони держави, у тому числі й цивільної оборони.

Із визначеного вище, необхідно уважити, що відсутнє єдине тлумачення поняття «адміністративно-правове забезпечення». Саме тому прагнемо дослідити запропоновану категорію на науковому рівні.

О. Г. Стрельченко під адміністративно-правовим забезпеченням розуміє безперервну професійну діяльність суб'єктів публічної адміністрації, яка здійснюється за допомогою адміністративно-правових засобів та способів, спрямованих на створення належних умов для ефективної реалізації, охорони, захисту та відновлення прав і свобод громадян [162, с. 169; 161, с. 560].

Адміністративно-правове забезпечення розглядається як один із видів правового забезпечення, яке, на думку М. В. Цвіка, є цілеспрямованою дією на поведінку людей і суспільні відносини за допомогою правових (юридичних) засобів [46, с. 327].

М. П. Запорожець, аналізуючи «адміністративно-правове забезпечення», зосередив увагу на внутрішньоорганізаційній діяльності як предмета адміністративно-правового регулювання, окремих внутрішньоорганізаційних відносинах та їх адміністративно-правовому регулюванні, адміністративній відповідальності в системі адміністративно-правових засобів забезпечення [48, с. 8].

Наукові здобутки в галузі адміністративного права дають підставу стверджувати, що природа адміністративного права свідчить про неможливість розкриття поняття «адміністративно-правове забезпечення» без такої важливої ознаки, як діяльність державних органів у межах їх компетенції, спрямована на виконання основних функцій та поставлених завдань [90, с. 18].

І. О. Ієрусалімова визначає «адміністративно-правове забезпечення» як регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин,

що виникають для та в процесі реалізації прав і свобод людини та громадянина, вплив на них за допомогою передбачених у законодавстві елементів [54, с. 83].

О. М. Дручек під поняттям «адміністративно-правове забезпечення» розуміє здійснення державою за допомогою сукупності спеціального механізму упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону, реалізацію та розвиток [40, с. 126–127].

О. В. Надьон визначає «адміністративно-правове забезпечення» як безперервну діяльність суб'єктів права у сфері державного управління зі створення правових умов закріплення, реалізації, гарантування, охорони та захисту прав і свобод осіб та їх груп [90, с. 19].

У наведених працях увага науковців зосереджена на вирішенні проблеми, яка є предметом дослідження, що загалом призвело до визначення її основних ознак. Також запропоновані визначення доводять своєрідність поняття «адміністративно-правове забезпечення» та його самостійність в юридичній термінології [90, с. 18].

Також дослідники розглядають сутність адміністративно-правового забезпечення проходження служби у різних сферах публічного адміністрування.

Так, К. В. Барсуков розглядає поняття «забезпечення» у двох значеннях. По-перше, як діяльність уповноважених державою органів щодо здійснення своїх функцій. По-друге, як результат цієї діяльності, що виражається у фактичній реалізації правових приписів, прав і свобод громадян. На його думку, адміністративно-правове забезпечення проходження служби у складі миротворчих підрозділів – це складне, багатопланове, комплексне поняття, головним змістом якого є діяльність держави щодо створення належних правових умов відбору персоналу, підготовки кадрів, направлення до миротворчих місій та гарантування правового захисту, шляхом встановлення відповідного нормативно-правового забезпечення проходження служби. Адміністративно-правове забезпечення повинне відбуватися в основних трьох напрямках: нормативно-правовому, науковому та інформаційному [11, с. 7; 83; 175].

Водночас Є. Є. Колесников визначає «адміністративно-правове забезпечення» як здійснюване державою за допомогою спеціального механізму упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона, реалізація та розвиток. З цього він робить висновок, що адміністративно-правове забезпечення захисту справ споживачів є впливом держави на суспільні відносини з метою впорядкування, захисту та охорони відносин між органами влади, споживачами та суб'єктами господарювання, що здійснюється за допомогою норм права та через спеціальний механізм [65, с. 434]. Дещо схоже визначення поняття «адміністративно-правове забезпечення» права інтелектуальної власності, дає Г. С. Римарчук. Вона вважає, що адміністративно-правове забезпечення права інтелектуальної власності – це здійснення державою за допомогою правових норм, приписів і сукупності засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона, реалізація та розвиток [133, с. 8].

Відома вчена у сфері адміністративного права Т. Г. Корж-Ікаєва досліджуючи адміністративно-правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх, доходить висновку, що це сукупність адміністративно-правових заходів, спрямованих на створення відповідних умов для ефективної реалізації, охорони, захисту й відновлення порушених прав і свобод неповнолітніх [70, с. 7–8].

Безпосередньо у сфері управління В. І. Марчук під адміністративно-правовим забезпеченням розуміє створення та підтримування умов для виконання вимог встановленого порядку управління за допомогою адміністративно-правових засобів у правовій сфері [83, с. 9].

Відповідно до проаналізованих позицій дослідників з метою приведення до єдиної позиції щодо трактування поняття «адміністративно-правове забезпечення» необхідно сформулювати його власне трактування, під яким доцільно розуміти діяльність суб'єктів адміністрування, яка здійснюється з метою забезпечення прав, свобод та законних інтересів об'єктів правовідносин з використанням правових інструментів правового регулювання.

Отже, під суб'єктами адміністративно-правового забезпечення необхідно розуміти систему органів публічного адміністрування, які за допомогою правових інструментів здійснюють діяльність, скеровану на забезпечення прав, свобод та законних інтересів об'єктів правовідносин.

У межах дослідження поняття суб'єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням доцільно розуміти як систему органів публічної адміністрації, які за допомогою правових інструментів (способів, засобів, методів та процедур) формують та забезпечують реалізацію державної політики у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, котра спрямована на збереження життя та здоров'я людини у разі загрози.

Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням в Україні у своїй сукупності утворюють систему, яка відповідає ознакам соціальних систем, сформульованих Т. Парсонсом, зокрема: вона адаптована до сучасних умов розвитку української держави; має спільну мету – забезпечення високого рівня обороноздатності; усі її елементи скоординовані між собою за допомогою визначення їх правового статусу (зважаючи на ієрархічність) і окреслення ролі кожного з них під час визначення заходів державної політики у сфері забезпечення засобами бронезахисту цивільного населення; збереження ціннісних елементів забезпечується за допомогою стратегій та доктрин (стратегія національної безпеки, воєнна доктрина), у яких містяться погляди на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів [27], захищаючи водночас життя та здоров'я громадян.

Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням можуть бути

класифіковані за декількома критеріями, першим з-поміж яких є порядок формування:

а) виборні органи (організації) – ті, які обрані Українським народом, жителями певних адміністративно-територіальних одиниць, радами громадських організацій (Верховна Рада України, Президент України, органи місцевого самоврядування, громадські організації); б) органи, створені за порядком призначення (Рада національної безпеки і оборони України, вищі органи виконавчої влади – Кабінет Міністрів України, Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ, інші центральні органи виконавчої влади, Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до чинного законодавства України); в) органи, які створюються за виборчо-призначувальним порядком (відповідні суб'єкти громадянського суспільства, зокрема, Громадська рада при Міністерстві оборони України, члени якої обираються представниками громадянського суспільства та затверджуються Міністром оборони України).

Крім того, за предметною компетенцією та повноваженнями суб'єкти адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням класифікуються за такими критеріями: а) органи загальної компетенції (Рада національної безпеки України, Президент України, Кабінет Міністрів України, органи місцевого самоврядування); б) органи (організації) з особливими повноваженнями (Рада національної безпеки і оборони України, Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство охорони здоров'я України, Збройні Сили України, Національна гвардія України, інші військові формування, які утворені відповідно до чинного законодавства України, громадські об'єднання, правова мета яких обмежується діяльністю у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням).

Згідно з Воєнною доктриною Україною суб'єкти, на які безпосередньо покладається спеціальне завдання адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням,

складають Збройні Сили України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державна спеціальна служба транспорту, інші утворені відповідно до законів України формування, а також правоохоронні та розвідувальні органи, у частині залучення їх до виконання завдань з обороноздатності суспільства та захисту цивільного населення. За належністю до підсистем публічного управління суб'єкти адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням можуть розподілятися на: а) органи державної влади (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України), центральні органи виконавчої влади (Міністерство внутрішніх справ, Міністерство оборони України, Міністерство охорони здоров'я України тощо); б) органи місцевого самоврядування; в) консультативно-допоміжні органи (Рада національної безпеки і оборони України, Військовий Кабінет Ради національної безпеки і оборони України, Колегія Міністерства оборони України, громадські ради); г) інститути громадянського суспільства [63, с. 134].

Адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням являє собою різновид адміністративно-правового статусу, який у науці адміністративного права визначають як встановлену законом та іншими правовими актами сукупність прав і обов'язків, що гарантують участь в управлінні державними справами і задоволення публічних та особистих інтересів через діяльність державної влади й органів місцевого самоврядування [15, с. 21], встановлені адміністративно-правовими нормами права й обов'язки особи в сукупності з обсягом та характером її правосуб'єктності [27, с. 33], в аспекті діяльності публічних органів управління у сфері оборони – систему прав, обов'язків та заходів юридичної відповідальності, які встановлені нормами національного та міжнародного законодавства для виконання визначеної компетенції і повноважень [147, с. 258]. Стало помітним, що з'ясування сутності адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням визначається неоднозначно.

Безумовно, є й розлогіші за своїм змістом визначення: адміністративно-правовий статус як сукупність основних (невід’ємних) прав і свобод людини і громадянина, що закріплюються Конституцією України, нормами різних галузей права, зокрема адміністративно-правовими нормами; гарантії реалізації цих прав та обов’язків, а також механізм їх охорони державою [1, с. 58], мета та принципи діяльності суб’єкта, його завдання і функції – так званий «цільовий блок» правового статусу; правові приписи, що регламентують організаційні аспекти його діяльності (порядок утворення, реорганізацію, ліквідацію, структуру, підпорядкованість тощо); компетенція та повноваження [41, с. 147].

Попри різні підходи, вважаємо, що саме три елементи «права – обов’язки – відповідальність» найбільш ґрунтовно характеризують властивості адміністративно-правового статусу суб’єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням та визначають їх місце у системі публічно-правового забезпечення захисту цивільного населення.

Система суб’єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням складається із суб’єктів управління, які визначають та організовують реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту населення за допомогою адміністративно-правових засобів, способів, методів та відповідних процедур. Адміністративно-правовий статус суб’єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням можна визначити як сукупність установлених нормами адміністративного права повноважень, обов’язків та відповідальності, реалізація яких спрямована на досягнення високого рівня гарантування національної безпеки країни через ефективний цивільний захист населення.

Відповідно, система суб’єктів забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням є важливим елементом механізму гарантування національної безпеки держави загалом, оскільки саме ці суб’єкти реалізують своїми діями завдання та функції, зумовлені необхідністю їх досягнення.

Як справедливо підкреслює Н. Цибульник, важливу та головну роль у процесі здійснення адміністративно-правового регулювання сектору безпеки України відіграє діяльність суб'єктів щодо забезпечення належної ефективності безпекового сектору, до яких він відносить такі суб'єкти: Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державна спеціальна служба транспорту, координаційний орган із питань розвідувальної діяльності при Президентові України та розвідувальні органи України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізовує державну військово-промислову політику, інші складники, визначені законами України. До таких складників автор зараховує й органи місцевого самоврядування та органи виконавчої влади на місцях. Наприклад, законодавством визначено, що місцеві державні адміністрації забезпечують вжиття заходів щодо охорони громадської безпеки, громадського порядку, боротьби зі злочинністю тощо [173, с. 155]. Зазначимо, що сучасним законодавством дещо по-іншому аналізується система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Ключову роль у процесі здійснення адміністративно-правового регулювання сектора безпеки України відіграє діяльність суб'єктів щодо адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. Так, на підставі аналізу чинного законодавства розглянемо такі суб'єкти, які реалізують державну політику в сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням: Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство оборони України,

Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, Збройні Сили України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державна спеціальна служба транспорту, Координаційний орган із питань розвідувальної діяльності при Президентові України та розвідувальні органи України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізовує державну політику щодо забезпечення засобами індивідуального захисту цивільного населення, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування.

Потрібно зауважити, що сектор цивільного захисту населення засобами індивідуального бронезахисту поєднує в собі такі складові елементи, зокрема: сили національної безпеки та оборони, охорони життя та здоров'я цивільного населення, оборонно-промисловий комплекс, громадяни та громадські організації.

Основні завданням сектору національної безпеки та оборони такі: особиста безпека цивільних громадян, громадський порядок; національна безпека; військова безпека [120; 182, с. 42].

Крізь призму органів, які реалізують державну політику у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, та їх територіальну підпорядкованість науковці визначають сектор цивільного захисту населення як систему органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадськості, що на різних рівнях втілюють державну політику у сфері забезпечення цивільного захисту населення [182, с. 42]. Щодо адміністративно-правових засад діяльності сектору цивільного захисту населення визначимо спершу публічний інтерес, що безпосередньо пов'язаний із забезпеченням національних інтересів держави через захист життя та здоров'я населення країни. Досягненням

певного передбачуваного порядку в сфері такого регулювання і є те, що очікується державою, виконавчими органами від адміністративно-правового регулювання. Із цього випливає, що головним завданням адміністративно-правових структур у межах сектору, що нас цікавить, окрім захисту, територіальної цілісності та недоторканності кордонів, устрою держави є захист конституційних прав і свобод людини і громадянина в частині охорони їх життя та здоров'я, який здійснюється за допомогою забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення у разі його загрози. Також важливим є те, що досліджувані адміністративно-правові відносини охоплюються нормами, які регулюють суспільні відносини в окремих галузях: охорони здоров'я, охорони національної безпеки, охорони правопорядку, протидії незаконній міграції, захисту державних кордонів, державного управління тощо [182, с. 42; 120].

Доцільно охарактеризувати суб'єкти адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Основним суб'єктом у досліджуваній сфері є Президент України, який у межах своїх повноважень наділений такими повноваженнями щодо адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. Він є главою держави і виступає від її імені, а також гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина у тому числі, права на захист життя та здоров'я громадян, забезпечуючи засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення. Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Також вагомим повноваженням Президента у досліджуваній темі є те, що він забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави. Також до повноважень Президента України необхідно віднести те, що він на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, в тому числі й у сфері

адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту, які обов'язкові до виконання на території України [68].

Наступним суб'єктом адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільного населення є Рада національної безпеки і оборони України – координаційний орган з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. Рада національної безпеки і оборони України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони. Її Головою є Президент України. Основними функціями Ради національної безпеки і оборони України у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільного населення є: 1) внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони, складовою якої є захист життя та здоров'я громадян; 2) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час; 3) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, складовою якої є захист життя та здоров'я громадян, в умовах воєнного або надзвичайного стану та під час виникнення кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України [126].

До компетенції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до функцій, визначених Конституцією України та чинним законодавством, треба віднести такі: 1) розроблення та розгляд на своїх засіданнях питань, які відповідно до Конституції та законів України, Стратегії національної безпеки України, Воєнної доктрини України належать до сфери національної безпеки і оборони, та подання пропозиції Президентові України, прийняття рішення щодо: удосконалення системи забезпечення національної безпеки та організації оборони, утворення, реорганізації та ліквідації органів виконавчої влади, в тому числі й у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільного населення [126].

Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, в тому числі й у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільного населення.

Кабінет Міністрів України здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів, у тому числі й у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільного населення [117].

Стаття 116 Конституції України визначає, що Кабінет Міністрів України забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України; забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору; вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина; здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю; спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади; утворює, реорганізовує та ліквідовує відповідно до закону міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади, зокрема й у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільного населення [68].

Наступним блоком суб'єктів, які необхідно розглянути у процесі адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільного населення, є центральні органи виконавчої влади.

Міністерство внутрішніх справ України [105] – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Міністерство є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах: забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і

держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності, у тому числі й у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільного населення [105].

Міністерство оборони України – головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізовує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період, у тому числі й державну політику щодо адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільного населення. Міністерство оборони України є центральним органом виконавчої влади та військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні Сили України та Державна спеціалізована транспортна служба [106].

Основними завданнями Міноборони є: забезпечення формування та реалізація державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період щодо: організації в силах оборони заходів оборонного планування; визначення засад воєнної, військової кадрової та військово-технічної політики у сфері оборони; здійснення в установленому порядку координації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони, у тому числі підготовки засобів індивідуального бронезахисту [106].

Державна служба України з надзвичайних ситуацій є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ, який реалізовує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та

техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності [104].

Визначені положення чинного законодавства створюють уявлення про місце та роль розглянутих складових забезпечення засобами індивідуального бронезахисту в системі суб'єктів забезпечення цивільної безпеки. А саме суб'єкти, які входять до складу сектору безпеки і оборони, виконують функції щодо забезпечення захищеності певної сфери життєво важливих суспільних інтересів, життя та здоров'я цивільного населення, які входять до сфери національних інтересів усієї країни.

Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту функціонує в системі Державної служби України з надзвичайних ситуацій і складається з органів управління, аварійно-рятувальних формувань центрального підпорядкування, аварійно-рятувальних формувань спеціального призначення, спеціальних авіаційних, морських та інших формувань, державних пожежно-рятувальних підрозділів (частин), навчальних центрів, формувань та підрозділів забезпечення. Її основними завданнями є організація і вжиття заходів щодо запобігання надзвичайним ситуаціям, захисту населення і територій від них, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасіння пожеж, мінімізація та ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій, а також вжиття комплексу заходів з метою ліквідації небезпек, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами [107].

До формувань Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту належать: 1) формування центрального підпорядкування: Мобільний рятувальний центр швидкого реагування Державної служби України з надзвичайних ситуацій; Міжрегіональний центр швидкого реагування Державної служби України з надзвичайних ситуацій; Міжрегіональний центр гуманітарного розмінування та швидкого реагування Державної служби України з надзвичайних ситуацій; Спеціальний центр швидкого реагування Державної служби України з надзвичайних ситуацій; Державний воєнізований гірничорятувальний (аварійно-рятувальний) загін Державної служби України з надзвичайних ситуацій; Спеціальний авіаційний загін Оперативно-рятувальної

служби цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій; Спеціальний морський загін Державної служби України з надзвичайних ситуацій; Управління оперативного зв'язку та електронних комунікацій Державної служби України з надзвичайних ситуацій; Центр зв'язку та управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій; Управління забезпечення Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій; 2) формування, що підпорядковані територіальним органам ДСНС: аварійно-рятувальні загони спеціального призначення; спеціалізовані державні пожежно-рятувальні загони; державні пожежно-рятувальні загони; державні пожежно-рятувальні частини; державні пожежно-рятувальні пости; аварійно-рятувальні частини; загони (частини) технічної служби; державні пожежно-рятувальні загони (частини, пости), що забезпечують охорону від пожеж підприємств, установ, організацій та інших об'єктів на підставі договорів; воєнізовані гірничорятувальні (аварійно-рятувальні) загони; спеціалізовані медико-санітарні частини; центри забезпечення діяльності; інші підрозділи забезпечення [107].

Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадської безпеки і порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій. Національна гвардія України бере участь відповідно до закону у взаємодії зі Збройними Силами України у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони [121].

Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, який також наділений повноваженнями щодо забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення. Відповідно до ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» поліція відповідно до покладених на неї завдань вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення [122].

Державна прикордонна служба України – центральний орган виконавчої влади, що реалізовує державну політику у сфері охорони державного кордону, а також наділений відповідними повноваженнями щодо забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення у разі виникнення загроз їх життю та здоров'ю. На Державну прикордонну службу України відповідно до закону про цю службу покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні [111].

Стосовно центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням важливе значення має такий суб'єкт публічної адміністрації, як Антимонопольний комітет України, який є державним органом зі спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель, у тому числі й щодо забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту усіх верст населення.

Місцева державна адміністрація є місцевим органом виконавчої влади і входить до системи органів виконавчої влади, які також реалізують власні повноваження й у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізовує повноваження, делеговані їй відповідною радою [119].

Потрібно зазначити, що до сектору безпеки і оборони Законом України «Про національну безпеку України» не віднесено органи місцевого самоврядування, тоді як Закон України «Про місцеве самоврядування» у ст. 36 перелічує повноваження у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту та обороноздатності країни, зокрема: сприяння організації призову громадян на військову службу за призовом осіб офіцерського складу, строкову військову та альтернативну (невійськову) службу, а також їх мобілізації, підготовці молоді до служби в Збройних Силах України, організації навчальних (перевірочних) та спеціальних військових зборів; забезпечення доведення до підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, а також населення наказу військового комісара про оголошення мобілізації; організація та участь у вжитті заходів, пов'язаних з мобілізаційною підготовкою та цивільним захистом, підготовкою і виконанням завдань територіальної оборони, на відповідній території; сприяння Державній прикордонній службі України у підтриманні відповідного режиму на державному кордоні; здійснення заходів щодо підготовки населення України до участі в русі національного спротиву; підготовка і подання відповідним районним/обласним радам пропозицій до цільових місцевих програм підготовки територіальної оборони та підготовки населення України до участі в русі національного спротиву та участь в організації їх виконання тощо [118].

Як справедливо підкреслює В. Демиденко, формально-юридичний аналіз Конституції України та Закону України «Про місцеве самоврядування» у їх системному взаємозв'язку засвідчує, що забезпечення національної безпеки є завданням Українського народу, територіальних громад, відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб. Запорукою ефективного забезпечення мобілізаційної підготовки, своєчасного й організованого проведення мобілізації, задоволення потреб оборони держави та захисту її території від можливої агресії, забезпечення життєдіяльності населення в особливий період мобілізації є участь у цих процесах органів і посадових осіб місцевого самоврядування [35,

с. 243]. Неврахування в Законі України «Про національну безпеку України» органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб з-поміж суб'єктів сектору безпеки й оборони цілком унеможлиблює повноцінне її забезпечення. Ця теза нині актуалізується в контексті децентралізації публічної влади та подальшого розширення повноважень органів місцевого самоврядування, зміцнення їх матеріально-фінансової основи, формування ефективних територіальних громад. Адже повноваження органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб спрямовані, серед іншого, на забезпечення: законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян; мобілізаційної підготовки та своєчасного й організованого проведення мобілізації; виконання військового обов'язку громадянами України; оборонної роботи; захисту стратегічних національних інтересів України – прогресивного демократичного розвитку, а також створення безпечних умов життєдіяльності, добробуту людини та громадянина [35, с. 246].

Підбиваючи підсумок проведеного аналізу суб'єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, до таких суб'єктів доцільно віднести: органи публічної адміністрації, їх посадових та службових осіб, наділених компетенцією здійснювати цивільний захист населення, забезпечуючи їх засобами індивідуального бронезахисту у разі виникнення загрози, а також наділених повноваженнями щодо захисту національних інтересів держави від реальних та потенційних загроз.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Розглянувши механізм адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним, можна зробити такі висновки:

Доведено, що під правовим забезпеченням використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням необхідно розуміти компетентну діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, яка полягає у видаванні правових норм та приписів, обов'язкових до виконання, спрямовану на вжиття заходів щодо використання засобів індивідуального захисту цивільним населенням у процесі реалізації наданих їм повноважень.

Визначено, що механізм адміністративно-правового забезпечення – це взаємопов'язана сукупність правових інструментів, заходів, способів та методів, які використовуються з метою забезпечення функціонування та розвитку суспільних відносин у відповідній сфері публічного адміністрування. Водночас, механізм адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту – це взаємопов'язана сукупність організаційно-правових та фінансово-економічних інструментів, правових заходів, способів та методів, які використовуються державою задля забезпечення належного функціонування та розвитку суспільних відносин у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту з метою захисту життя та здоров'я громадян та забезпеченню законності і правопорядку в суспільстві.

Аргументовано, що структура механізму адміністративно-правового забезпечення – це сукупність взаємопов'язаних та взаємозалежних адміністративно-правових елементів, яка утворює певну цілісність і визначає організацію, функціонування та розвиток відповідної системи. Відповідно, під структурою механізму адміністративно-правового забезпечення застосування заходів індивідуального бронезахисту доцільно розуміти сукупність взаємопов'язаних та взаємозалежних адміністративно-правових елементів, яка утворює певну цілісність і визначає організацію, функціонування та розвиток

системи захисту цивільного населення засобами індивідуального бронезахисту з метою збереження їх життя та здоров'я населення.

Встановлено, що елементи адміністративно-правового забезпечення застосування заходів індивідуального бронезахисту характеризуються багатогранною та різноманітною за своєю природною сутністю, яку класифіковано за такими групами: 1) нормативно-правові; 2) інституційно-правові; 3) діяльнісно-правові та 4) організаційно-правові.

Сформульовано нормативно-правове регулювання забезпечення засобами індивідуального захисту за належними рівнями: I – конституційний; II – законодавчий; III – нормативний; IV – відомчий та здійснено його ґрунтовну характеристику.

Обґрунтовано, що адміністративно-правове забезпечення – це діяльність суб'єктів адміністрування, яка здійснюється з метою забезпечення прав, свобод та законних інтересів об'єктів правовідносин з використанням законодавчих інструментів правового регулювання.

Визначено, що суб'єкти адміністративно-правового забезпечення – це система органів публічного адміністрування, яка за допомогою правових інструментів здійснює діяльність, спрямовану на забезпечення прав, свобод та законних інтересів об'єктів правовідносин. Відповідно, суб'єкти адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням – це система органів публічної адміністрації, яка за допомогою правових інструментів (способів, засобів, методів та процедур) формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, а також спрямована на збереження життя та здоров'я людини у разі загрози.

Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням можна класифікувати за такими критеріями:

- 1) за порядком формування: а) виборні органи (організації) – ті, які обрані Українським народом, жителями певних адміністративно-

територіальних одиниць, радами громадських організацій (Верховна Рада України, Президент України, органи місцевого самоврядування, громадські організації); б) органи, створені за порядком призначення (Рада національної безпеки і оборони України, вищі органи виконавчої влади – Кабінет Міністрів України, Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ, інші центральні органи виконавчої влади, Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до чинного законодавства України); б) органи, які створюються за виборчо-призначувальним порядком (відповідні суб'єкти громадянського суспільства, зокрема, Громадська рада при Міністерстві оборони України, члени якої обираються представниками громадянського суспільства та затверджуються Міністром оборони України);

2) за предметною компетенцією та повноваженнями суб'єкти адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням класифікуються за такими критеріями: а) органи загальної компетенції (Рада національної безпеки України, Президент України, Кабінет Міністрів України, органи місцевого самоврядування); б) органи (організації) з особливими повноваженнями (Рада національної безпеки і оборони України, Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство охорони здоров'я України, Збройні Сили України, Національна гвардія України, інші військові формування, які сформовані відповідно до чинного законодавства України, громадські об'єднання, правова мета яких обмежується діяльністю у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням).

Означено, що система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням – це сукупність суб'єктів адміністрування, які визначають та організовують реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту населення за допомогою адміністративно-правових засобів, способів, методів та відповідних процедур.

Умотивовано, що адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням – це сукупність установлених нормами адміністративного права повноважень, обов'язків та відповідальності, реалізація яких спрямована на досягнення високого рівня забезпечення національної безпеки країни через ефективний цивільний захист населення.

Сформульовано, що сектор цивільного захисту населення засобами індивідуального бронезахисту містить такі елементи, зокрема: сили національної безпеки та оборони, охорони життя та здоров'я цивільного населення, оборонно-промисловий комплекс, громадяни та громадські організації.

Доведено необхідність внесення змін та доповнень до чинного законодавства України, зокрема:

- Розділ VI «Фінансування та матеріально-технічне забезпечення національного спротиву» Закону України «Про основи національного спротиву» доповнити п. 3.1 такого змісту: «Забезпечення добровольчих формувань територіальних громад засобами індивідуального бронезахисту».

- Статтю 1 Закону України «Про національну безпеку України» доповнити поняттям «забезпечення безпеки людини» як системи заходів, способів, методів та процедур, що застосовується суб'єктами публічної адміністрації та полягає у забезпеченні застосування заходів індивідуального бронезахисту цивільного населення з метою захисту життя та здоров'я у разі виникнення небезпеки.

- Постанову Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2000 р. № 1225 «Про затвердження Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах» доповнити п. 2 п.п. 12 поняттям «засоби індивідуального бронезахисту» як індивідуальні, специфічні засоби, які застосовуються особою для захисту органів людини від травмування, а також з метою відвернення чи зниження травматичної дії ушкоджувальних елементів;

Аргументовано необхідність на державному рівні розроблення та ухвалення Концепції діяльності та розвитку Національної гвардії в умовах дії режиму воєнного стану та у повоєнний період.

РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО БРОНЕЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИМ НАСЕЛЕННЯМ

3.1. Міжнародний досвід адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням

Адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням у кожній країні має відповідні особливості. Проблематика застосування засобів індивідуального бронезахисту досить популярна і, отже, обговорювана на міжнародному рівні.

Потрібно зауважити, що Поправка II від 1991 року до Конституції США передбачає право громадян на збереження та носіння зброї, а відповідно усвідомлюється й те, що громадяни наділені правом вільного зберігання та застосування засобів індивідуального бронезахисту.

У Новій історії словом міліція було прийнято позначати, і в цьому значенні воно використовується в більшості країн світу, збройні (нерегулярні) формування, які використовуються як для військових цілей, так і для підтримання громадського порядку, створювані з місцевого населення, часто на добровільній основі (ополчення), і не входять до складу системи державних регулярних військових і правоохоронних органів (див. статтю «міліція» у вільній енциклопедії «Вікіпедія»).

Що стосується досвіду США, то потрібно зазначити, що американські бойовики вводять масового споживача в оману щодо того, що особиста броня має чарівні здібності. У деяких фільмах герої, які стріляють впритул, перебуваючи у бронезилеті, виживають. Чи може таке статися насправді чи американські бронезилети дійсно мають магичні властивості? Розглянемо, наприклад, бронезилет армії США PASGT-V, який використовується нею й нині.

PASGT (Personnel Armor System for Ground Troops, англійська система індивідуального бронезахисту сухопутних військ) є бронезахисним комплектом

(БЗК) у складі бронешлемета та бронешлема. Його взяли на озброєння сухопутні війська США у 1980 р. (проте початок постачання у війська було призначено на жовтень 1981 р., після завершення виробництва першої партії в 130 тис. комплектів); офіційно використовувався до 2003 р. (фактично, заміна на досконаліші зразки засобів індивідуального бронезахисту відбувалася поступово, у 2004 – 2009 рр.). Тим не менш, шоломи та бронешлемети PASGT досі перебувають на озброєнні деяких країн-союзників США та використовуються американськими приватними військовими та охоронними компаніями.

В армії США БЗК PASGT замінив собою сталеву каску М1 зр. 1941 і протиуламковий нейлоновий бронешлемет М-69, взятий на озброєння в 1960-і роки. У США БЗК PASGT започаткував застосування легкої броні для засобів індивідуального бронезахисту (СІБ) військового призначення на основі високоміцної та високомодульної арамідної тканини «кевлар».

Із документів, що характеризують цю броню, видно, що сучасний бронешлемет, що перебуває на озброєнні військ сухопутного призначення в американській армії, не містить титанових пластини. Він повністю тканинний. Цікаво що, каска зразка 1980 р., яку носив американський солдат, теж була виконана лише з тканини, просоченої епоксидною смолою. Тобто така каска була на кшталт мотоциклетного шолома. Сучасний бронешлемета має не лише утримувати кулі стрілецької зброї, а більшою мірою захищати від осколків снарядів, забійних елементів, каменів, шрапнелі, які розлітаються через вибухи снарядів та мінометних мін, гранат та авіабомб. Також бронешлемет повинен захищати від небалістичних ударів. До них належать: холодна зброя; палиця; багнет тощо.

Цікаво, що індивідуальна броня в деяких випадках захищає людину і від кулі, яка може бути злітною або рикошетною. Утім, у небезпечних ситуаціях варто розуміти, що сподіватися на бронешлемет, як на беззмінний і безсмертний захист, все ж таки не варто. Необхідно навіть у бронешлеметі дотримуватися найбільшої обережності, а в небезпечних та неблагонадійних ситуаціях повинні діяти тільки професіонали. Кінетична енергія кулі, що літає прямо, досить

велика, і погасити її бронежилет не зможе. Енергія уламків набагато менше. Система бронезахисту особового складу військ армії США, що діють на землі, містить: бронежилет захисний PASGT-V; шолом захисної якості PASGT-H; легкий бронежилет проміжної властивості ISAPO.

Такий набір призначений для кожного військовослужбовця, без винятку, армії США. Солдат повинен використовувати цей комплект у бойових умовах. Спеціально для солдатів 75-го полку рейнджерів замість зазначеного комплекту поставляється бронекомплект РБА, який складається з таких елементів: шолом захисної якості PASGT-H; жилет гнучкий Flexible Vest; пластина із кераміки змінного типу. Цей комплект має ті самі захисні властивості, що і PASGT, за винятком того, що пластини з кераміки, вставлені в грудну кишеню бронежилета РБА, забезпечують захист військовослужбовця лише спереду.

Свою чергою, бронежилет PASGT-V оберігає верхню частину тулуба людини спереду та позаду пояса. Якщо дивитися з погляду дизайну, то такий бронеодяг є звичайним жилетом, що має стоячий комір. Зовнішнє та внутрішнє покриття виготовлені з нейлонової тканини, яка має відштовхувати вологу. Внутрішнє покриття оливкового відтінку. Зовнішня камуфляжна фарба має покриття «лісиста місцевість». Як приклад, згадаємо операцію «Буря в пустелі», яка проводилася 1991 р. американськими військами. Для того, щоб солдати були захищені, виготовили партію жилетів «пустельний шоколадний чіп». Бронежилет з погляду балістичної наповненості складається з 13-и шарів та тканини «арамід», яка має водовідштовхувальну властивість.

Бронежилет має комірець 34, відкидні лямки плечового призначення, пару гачків для утримування гранат та латки для того, аби не було стирання бронеодягу гвинтовим ременем. Відкидна стулка спереду та відкидні стулки кишенькового типу мають гачки та петлі. Вони слугують для застібання. Борт ліворуч гнучкий, що досягається наявністю гумки. Розглянутий бронежилет має посилену здатність порівняно з нейлоновим жилетом, який давно вже застарів. У чому виявляється така здатність? В умінні зупиняти та затримувати уламки. Сучасний бронежилет зменшує кількість осколкових поранень,

особливо істотних і смертельних, від посилених боєприпасів та вибухів. Якщо бронежилет використовується в районах бойових дій, він зменшує втрати солдатів у показнику від 18 до 50 %. Балістичний наповнювач, який розташовується у задній частині бронежилета, складається з чотирьох секцій. Крім того, три зворотні секції, розміщені згори, ковзають одна по одній, а також зворотній секції, розташованій знизу. Це зроблено для того, аби врахувати будь-які зміни, зумовлені активними рухами солдата.

Цей комплект має ті самі захисні властивості, що й PASGT. Проте керамічні пластини, вставлені в грудну кишеню бронежилета РБА, забезпечують захист військовослужбовця тільки спереду. Бронежилет PASGT-V захищає верхню частину тулуба людини спереду і позаду. Такий бронеодяг виглядає, як звичайний жилет, що має стоячий комір. Покриття виготовлено з нейлонової тканини, що відштовхує вологу. Внутрішня поверхня бронежилета оливкового відтінку, ззовні він має забарвлення на кшталт «лісиста місцевість». Бронежилет з погляду балістичної наповненості складається з 13-и шарів та тканини «арамід», яка має водовідштовхувальну властивість.[17].

Потрібно зазначити, що Конституція США передбачає захист засобами індивідуального бронезахисту усіх цивільних осіб на вільних засадах їх застосування та зберігання. Відповідно, усі цивільні громадяни, працівники правоохоронних органів та інші громадяни мають право вільно купувати засоби індивідуального бронезахисту, використовувати їх у власних цілях та зберігати без спеціальних умов.

Вагоме значення у адміністративно-правовому забезпеченні засобами бронезахисту цивільного населення в Естонії має Концепцію національної безпеки Естонії, яка була опублікована на початку 2023 року. Саме ця Концепція характеризує Російську Федерацію як найбільшу екзистенційну та довгострокову загрозу безпеці Естонії, а також як воєнну загрозу загалом для держав Балтії та НАТО.

Концепція національної безпеки Естонії встановлює цілі й принципи політики безпеки Естонії, а також описує середовище безпеки та визначає напрям національної політики Естонії. Основною метою Концепції є захист

існування Естонської держави і її народу, в тому числі й цивільного населення за допомогою засобів індивідуального бронезахисту. Політика безпеки Естонії заснована на широкій концепції безпеки, яка передбачає участь всіх верств суспільства як силових, правоохоронних структур, так і цивільного населення, а також інтеграцію з НАТО і ЄС [200].

Естонія вважається досить обороноздатною країною, яка постійно працює над удосконаленням національної безпеки та оборони. Держава підвищила витрати на оборону до історично високого рівня. Витрати Естонії на оборону в 2023 р. перевищили 1 млрд. євро з 2,85% ВВП, у 2024 р. перевищили 2 млрд. євро. У 2022 р. Естонія додатково виділила понад 1,2 млрд. євро на військову оборону, у 2023 р. – 2,2 млрд. євро, у 2024 р. – 2,8 млрд. євро». Необхідно зазначити, що збільшення витрат на оборону до історично високого рівня: у 2022 р. такі витрати становили 2,34 % ВВП; у 2023 р. – 2,73 % ВВП; на 2024 р. вони перевищили 3 % ВВП (на оборону в ЄР на поточний рік виділено 1,33 млрд євро) [199]. З огляду на це більше коштів асигновано на діяльність Міністерства внутрішніх справ і цивільний захист населення (в Естонії, зокрема, заплановано ремонт старих і збудування нових місць для укриття з метою розташування в них більшої кількості людей у разі потреби) [200], на забезпечення цивільного населення засобами індивідуального бронезахисту тощо. З метою підвищення обороноздатності країни відбулося активне укладення контрактів з міжнародними партнерами на **закупівлю військової техніки та обладнання**: ракет великої дальності ATACMS і пускових установок HIMARS (США); систем протиповітряної оборони IRIS-T (Німеччина); великої кількості артилерійських снарядів [60] тощо.

Відбувається збільшення загальної кількості Сил оборони Естонської Республіки до 43 тис. бійців (з подвоєнням чисельності територіальної оборони до 20 тис. осіб); створення в рамках Сил оборони дивізії, яка відповідатиме за військовий захист Естонії. Активізована розбудова до кінця 2024 р. нових складських комплексів у зв'язку зі зростанням запасів військового спорядження для естонських Сил оборони та присутніх військ і техніки

держав-членів НАТО. Здійснюється пошук додаткових ресурсів на облаштування прикордонної інфраструктури (на східному кордоні Естонії) тощо [60].

Як бачимо, «Естонія вкладає значні кошти у свою військову та національну оборону, але те, що відбувається в Україні, є чітким уроком того, наскільки важливим є цивільний захист для забезпечення безпеки людей та їхнього бажання захищати себе, а також безперервності суспільства загалом. Одного захищеного національного кордону недостатньо, якщо люди всередині нього незахищені у разі військового нападу чи будь-якої іншої техногенної чи природної кризи. Зрештою, ми говоримо не лише про війну. Згадайте минулого тижня вибух газопроводу в Литві у січні 2023 р. чи повинь у Латвії у липні 2024 р. Розвиток механізмів цивільного захисту допомагає краще реагувати в такій ситуації та дає людям навички та інструменти, щоб справлятися з кризами та допомагати своїм співгромадянам. Узгоджене в документі бюджетне зобов'язання щодо забезпечення постійного фінансування цивільного захисту в майбутньому гарантує, що нарешті зможемо системно та комплексно розвивати цивільний захист» [60].

З метою зміцнення обороноздатності Естонії, ґрунтуючись на військових порадах, Естонія швидко та повноцінно розвиватиме військові підрозділи та засоби, які будуть укомплектовані, регулярно навчатимуться, оснащені, озброєні та забезпечені постачанням. Також Естонська Республіка вагоме значення надає індивідуальному бронезахисту цивільного населення з метою захисту життя та здоров'я цивільного населення у будь-яких життєвих ситуаціях [60].

Концепція національної безпеки Естонської республіки зафіксувала стан найнапруженішої безпекової ситуації для Естонії за період відновлення незалежності держави. За таких умов Естонія покладається на подальший розвиток власної обороноздатності, а також на посилення передової присутності Північноатлантичного альянсу на східному фланзі [60].

Також у Концепції акцентовано увагу на потребі підвищення стійкості населення та системного впровадження заходів цивільного захисту, зокрема у

воєнний час. Серед таких заходів передбачено: раннє попередження і оповіщення; рятувальні операції та евакуації; облаштування місць для укриття; медичну, соціальну, психологічну допомогу населенню тощо [60].

У процесі формування якісної та ефективної безпекової сфери Естонія зосереджує увагу на найтіснішу координацію діяльності із союзниками в рамках Північноатлантичного альянсу. Для Естонської Республіки залишаються пріоритетними питання збільшення витрат союзників на оборону, надання більшої кількості озброєння партнерам на східному фланзі, розміщення там більшої чисельності військ НАТО на постійній основі, відпрацювання сценаріїв реагування на ймовірну воєнну загрозу та, загалом, спроможності Альянсу виконувати своє зобов'язання «захищати кожен дюйм» території союзників [60].

В естонському місті Тапа триває перебування багатонаціональної бойової групи передових сил НАТО. До складу групи під керівництвом Великої Британії входять частини збройних сил Франції та Данії. У травні 2023 р. відбулися навчання «Spring Storm» за участю згаданої групи, де її вперше розгорнуто до бригадного рівня. У червні 2023 р. в Таллінні розпочалися навчання в Балтійському морі «Baltops 23», у яких взяли участь 50 бойових кораблів НАТО. У вересні 2023 р. там же відбулися спільні військові навчання держав – членів Альянсу для відпрацювання реагування на потенційний напад з боку Росії. Також на базі відповідного Центру передового досвіду НАТО в Таллінні щорічно проходять найбільші у світі міжнародні військові навчання з кіберзахисту (Locked Shields та Cyber Coalition), до яких, окрім союзників, долучаються і держави – партнери Альянсу (Україна, Грузія, Японія, Південна Корея та ін.) [60].

Естонія продовжує розвивати інтенсивну безпекову та оборонну співпрацю на рівні двосторонніх відносин з державами – членами НАТО. У квітні 2023 р. на бойове чергування в ЕР уперше заступили іспанські зенітно-ракетні комплекси NASAMS для охорони повітряного простору держави (зокрема на авіабазі Емарі). Рішення про їх розгортання на чотиримісячний період було досягнуто між оборонними відомствами Естонії та Іспанії в

лютому 2023 р. У липні 2023 р. між ЕР та Великою Британією підписано спільну заяву про поглиблення співпраці у сфері оборони, зокрема для подальшої інтеграції бригади під британським керівництвом у план національної оборони Естонії. Для подальшого посилення передової присутності НАТО на східному фланзі Велика Британія впродовж 2024 р. відправила в Естонію 20 тис. військовослужбовців, а також вісім бойових кораблів, літаки та ударні вертольоти [60].

Естонська Республіка розвиває інтенсивну співпрацю зі Сполученими Штатами, які перекидають на естонську територію свою піхотну роту, системи командування та управління, а також проводять спільні військові навчання з естонською стороною (у рамках програми «U. S. Warfighter»). Наприкінці 2023 р. Естонія спільно з іншими державами Балтії підписала двосторонні п'ятирічні дорожні карти оборонної співпраці зі США щодо посилення оперативної сумісності між збройними силами та ротаційної присутності американських військових на території балтійських держав [60].

Крім того, влітку 2023 р. Естонія спільно з Латвією і Литвою підписали Декларацію про співробітництво у транскордонному повітряному просторі, яка передбачає розширення можливостей використання повітряного простору для навчань і тренувань НАТО, а також для інших видів повітряної діяльності в регіоні Балтії [167]. Цей аспект особливо важливий у контексті регулярного перехоплення повітряними силами НАТО російських військових літаків поблизу кордонів Альянсу (за 2023 р. було понад 300 таких перехоплень, більшість з яких відбувалися саме над Балтійським морем [167]).

Досить активно Естонія протидіє російському деструктивному гібридному впливу, що вважається критично важливим елементом державної політики країни у частині забезпечення національної безпеки та оборони. Так, з метою гібридного впливу на Естонську Республіку через спільний кордон із Росією перейшла значна кількість росіян до Естонії, у наслідок чого стала наявна велика частка російськомовної меншини. У 2021 р. кількість росіян в Естонії становила 22,5 % населення [197], яка залишається вразливою до поширення російських пропагандистських наративів.

Тим часом в Естонії, за різними оцінками, живе близько 345 тис. етнічних росіян із громадянством країни та без нього, а це 23 % від загальної кількості населення Естонії (1,3 млн осіб) [28]. Більшість із них мешкає в містах: Таллінні, Нарві та Кохтла-Ярве. На берегах Чудсько-Псковського озера існують давні поселення старовірів [134].

З початком повномасштабної збройної агресії РФ проти України естонська сторона звела до мінімуму дипломатичні відносини з Росією, відкликавши з Москви свого посла, скоротивши чисельність персоналу російського посольства з 21 до 8 дипломатів та заклавши низку консульств РФ в естонських містах Нарві і Тарту (де мешкає велика частка російськомовного населення) [60].

Посилюються заходи з протидії інформаційному впливу Росії на суспільно-політичну ситуацію та поляризацію думок естонського населення з питань внутрішньої та зовнішньої політики Естонської Республіки. Держава здійснює кроки для блокування доменів, з яких населення може отримувати доступ до пропагандистських каналів РФ. Для захисту власного інформаційного простору Естонія вже обмежила доступ до майже 200 російських сайтів і понад 50 телеканалів [60].

Також на початку січня 2023 р. естонський уряд виділив понад 900 тис. євро для подальшого демонтажу радянських військових пам'ятників на території Естонії, оскільки вони розцінюються як загроза нацбезпеці держави. Створено спеціальну урядову робочу групу, яка рекомендувала прибрати 244 такі пам'ятники по всій країні. У 2022 р., за рішенням уряду, у Нарві та околицях міста, попри невдоволення містян, уже демонтували шість монументів із радянською військовою символікою, зокрема й танк Т-34 [60].

Як стає помітним, Естонська Республіка досить активно удосконалює оборонний сектор країни, який в змозі захищати як цивільне населення, так і силові структури, у тому числі й засобами індивідуального бронезахисту.

Потрібно зазначити, що Естонія уже на початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України розпочала активну допомогу Україні, яка мала один із найвищих рівнів допомоги щодо посилення

її обороноздатності та звільнення окупованих територій. Естонська сторона передала Україні всі свої 155-міліметрові гаубиці та стабільно постачає нашій країні пакети військово-технічної допомоги; лобіює пришвидшення надання відповідної підтримки з боку інших держав зважаючи на збільшення Росією свого військового виробництва. У грудні 2023 р. Естонія ухвалила рішення підтримувати Україну протягом наступних чотирьох років військовою допомогою в розмірі 0,25 % від свого ВВП. Держава спільно з дев'ятьма іншими країнами-союзниками стала ініціаторкою запуску системи посилення кіберпідтримки України в цивільній сфері (Талліннський механізм) [196]. Крім того, Естонія стала першою державою в Європі, яка розробила законопроект для використання заморожених активів РФ як компенсації для України на потреби її відновлення [60].

Уже у грудні 2023 р. Міністерство оборони Естонії опублікувало документ під назвою «Готуючи трансатлантичну оборону до успіху: Військова стратегія для перемоги України та поразки Росії» [202]. У Стратегії пропонуються основні напрями для міжнародних партнерів України (передусім з євроатлантичної спільноти та учасників формату «Рамштайн»), які спрямовані на посилення Естонської обороноздатності та забезпечення обороноздатності України, з метою короткострокової перспективи поразки Росії у ході російсько-української війни. До загальної обороноздатності належить і захист цивільного населення у частині забезпечення його засобами бронезахисту, що вкрай необхідно для захисту життя та здоров'я цивільних громадян.

Розглянемо головні тези Військової стратегії. Досягнення перемоги України та поразки РФ можливе протягом наступних трьох років завдяки:

- а) збільшенню обсягів військового виробництва та допомоги Україні з боку євроатлантичної спільноти;
- б) створенню для Росії перспективи максимального виснаження всіх її ресурсів.

З метою подальшої перемоги України над загарбницькою росією потрібно активно модернізувати та забезпечувати усім необхідним Збройні

Сили України та інші суб'єкти, котрі здійснюють обороноздатність країни. Необхідно підвищувати оборонну промисловість усередині країни та виходити на міжнародну арену щодо забезпечення власної армії артилерією, боеприпасами та засобами індивідуального бронезахисту. Потрібно здійснювати активну діяльність зі звільнення окупованих територій України, яка має забезпечуватися усіма необхідними засобами, технікою та матеріалами.

Відповідно, має посилюватися оборонна промисловість на усіх можливих етапах її діяльності, оскільки вона на сьогодні є критично важливим сегментом національної безпеки країни, а також визначальним шляхом реалізації національної стратегії вступу до НАТО.

Отже, важливо захищати життя та здоров'я цивільного населення, яке нещадно нищиться ворогом. Саме тому Естонія пропонує зосереджувати активні зусилля на ефективному забезпеченні засобами бронезахисту не лише військових громадян, а й усе цивільне населення.

Передбачається, якщо зазначена Естонська Стратегія буде реалізована до 2025 року, колективні зусилля міжнародних партнерів повністю посилять критичні спроможності України. Колективні зусилля також відкриють можливості для досягнення Росією необхідного рівня виснаження, слугуватимуть потужним стримуючим чинником для будь-якої держави та покажуть справжню ціну агресії проти євроатлантичної спільноти.

Отож, забезпечення цивільного населення засобами бронезахисту є важливою темою у сучасному світі, особливо під час конфліктів та криз. Міжнародні організації, уряди і неурядові організації (НУО) працюють над забезпеченням цивільних такими засобами через гуманітарні програми, підтримування урядів і міжнародну співпрацю.

Україні потрібно забезпечувати цивільне населення засобами бронезахисту на основі міжнародних ініціатив та пропозиції, зокрема за допомогою:

1. Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ), який досить часто надає підтримання цивільному населенню в зонах конфліктів, включно із

забезпеченням бронезжилетами та іншими захисними засобами для волонтерів і гуманітарних працівників.

2. ООН та її Міжнародних агенцій, які за допомогою Управління Верховного комісара ООН з прав людини та Програми розвитку ООН часто працюють над захистом цивільного населення, але питання забезпечення бронезахистом переважно стосується гуманітарних місій і захисту персоналу.

3. Міжнародних неурядових організацій (НУО), якими є такі організації, як Amnesty International, Save the Children та інші, можуть співпрацювати з місцевими урядами або міжнародними донорами для надання захисного обладнання цивільному населенню під час збройних конфліктів.

4. Міжнародних донорів та урядів. Саме окремі держави та благодійні організації часто запускають програми для постачання бронезжилетів, касок і засобів захисту громадянам у конфліктних зонах. Наприклад, Європейський Союз і США підтримують гуманітарні ініціативи, включно з постачання захисного обладнання.

Вагоме значення має питання законності, яке досить часто в усіх країнах світу обмежує вільне придбання, застосування та зберігання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Оскільки бронезжилети та інші засоби захисту можуть вважатися воєнними товарами, їх постачання цивільному населенню, як правило, регулюється законодавством, яке обмежує вільний обіг засобів індивідуального бронезахисту. У деяких країнах (наприклад, у Італії, Іспанії, Бразилії тощо) ці товари підлягають контролю через загрозу використання в незаконних цілях. Наприклад, США дозволяють використання засобів бронезахисту цивільним населенням не як військових товарів, а як засоби, які забезпечують захист життя та здоров'я цивільного населення. Саме тому, нам потрібно переймати досвід США, у частині вільного придбання, використання та застосування засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням у власних цілях та на власний розсуд, та не відносити їх до військових засобів захисту.

Ініціативи із захисту цивільних осіб зазвичай обговорюються на міжнародних форумах і конференціях з прав людини та безпеки, де питання

забезпечення засобами бронезахисту розглядається в контексті загального захисту прав людини.

3.2. Напрями вдосконалення адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням

В умовах Євроінтеграції України й вступу до НАТО та у процесі ведення активних бойових дій усі сфери публічного адміністрування потребують відповідної трансформації, де не стала винятком і сфера адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Україна, як демократична держава, має певні зобов'язання перед Євроатлантичними структурами, які вимагають удосконалення публічного адміністрування в системі цивільного захисту населення, у тому числі й забезпечення цивільного населення засобами бронезахисту.

Проте в Україні, в умовах сьогодення, забезпечення засобами індивідуального бронезахисту містить низку вагомих недоліків, які необхідно вирішувати, а публічне адміністрування у сфері забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення удосконалювати, сформувавши відповідні напрями його удосконалення.

В умовах повномасштабної війни забезпечення цивільного населення України засобами індивідуального бронезахисту стало особливо актуальним. Однак цей процес супроводжується низкою суттєвих проблем, які впливають на доступність та ефективність засобів бронезахисту для громадян. До таких проблем необхідно віднести, насамперед, недостатність нормативно-правового регулювання щодо ефективного забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення [184].

Законодавство України не було повністю підготовлене до ситуації масової необхідності в бронежилетах та інших засобах захисту для цивільних осіб, що проявляється у: відсутності чітких законодавчих норм щодо регулювання використання та обігу ЗІБ для цивільного населення. Бронежилети вважаються спеціальними засобами, а їх продаж і використання

можуть підлягати різним правовим обмеженням; складним процедурам сертифікації та ввезення, що затримує постачання необхідних засобів захисту в критичних ситуаціях.

Спостерігається недоступність засобів бронезахисту через високі ціни, оскільки саме бронежилети та каски є дорогими засобами захисту, а на ринку України вони часто коштують ще більше, через високу вартість виробництва та імпорту цих засобів, що робить їх малодоступними для широких верств населення, а також через обмежені можливості державних програм субсидування, які могли б компенсувати вартість для соціально незахищених груп або жителів зон підвищеного ризику [188].

Також спостерігається нестача внутрішнього виробництва засобів індивідуального бронезахисту в Україні через те, що діяльність підприємств, що їх виробляють, характеризується низькою виробничою потужністю, що не дозволяє швидко і у великих обсягах забезпечувати цивільне населення необхідними засобами захисту, а також спостерігається залежність від імпортних компонентів для виробництва бронежилетів, що ускладнює та затримує виробництво, особливо під час військових дій та економічних санкцій.

Недостатність засобів індивідуального бронезахисту спричинена неефективною логістикою та особливим розподілом таких засобів. Саме такого виду проблеми з розподілом засобів індивідуального бронезахисту для цивільного населення виникають через: відсутність єдиної системи обліку та розподілу засобів захисту, що ускладнює їх отримання вчасно та в потрібних обсягах, а також через неефективну координацію між різними організаціями (державними структурами, волонтерами, НУО), що призводить до збільшення зусиль або нерівномірного постачання.

Наявні також проблеми з якістю засобів індивідуального бронезахисту та підробками на зразок відомих виробників. У періоди масового попиту, особливо під час воєнних дій, на ринку з'являються неякісні або підроблені засоби захисту, які характеризуються низькою якістю деяких бронежилетів, особливо тих, що ввозяться без належної сертифікації, а також через підробки

або невідповідність стандартам, що може призвести до небезпечних ситуацій, коли бронежилет не захищає належним чином [186].

Є обмеження доступу для цивільних осіб через військові пріоритети у період активних бойових дій, оскільки більша частина вироблених або імпортованих бронежилетів спрямовується для потреб військових, які виявляються у: пріоритетному постачанні армії та територіальної оборони, що залишає менше ресурсів для забезпечення цивільних осіб, а також у труднощах із розподілом між населенням у зонах активних бойових дій, коли фізично доставити засоби захисту в такі регіони проблематично.

Існують проблеми з фінансуванням у зв'язку з тим, що не всі громадяни можуть дозволити собі придбати бронежилет чи каску, а державні програми підтримання обмежені саме через: недостатнє фінансування з боку держави для забезпечення безкоштовного розподілу ЗІБ з-поміж найбільш вразливих груп населення, а також через волонтерські ініціативи, які хоча і відіграють важливу роль, але також часто стикаються із нестачею коштів для покриття великих обсягів запитів на бронезахист.

Водночас в Україні існує проблема недостатнього навчання та інформування, у наслідок чого не всі громадяни знають, як правильно користуватися засобами індивідуального захисту через відсутність навчальних програм для цивільних щодо правильного носіння та використання бронежилетів і касок, а також через низький рівень обізнаності про те, де і як можна отримати такі засоби або яким вимогам вони повинні відповідати для ефективного захисту.

Отже, забезпечення цивільного населення України засобами індивідуального бронезахисту стикається з багатьма викликами, включно з правовими, економічними та організаційними труднощами. Важливо розробити комплексний підхід, що передбачатиме вдосконалення законодавчої бази, розвиток внутрішнього виробництва, фінансове підтримання та підвищення інформованості населення [182]. Співпраця між державою, бізнесом і волонтерами може значно покращити ситуацію та забезпечити ефективніший доступ до захисних засобів.

Як бачимо, існує низка проблемних питань щодо належного забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення. Тому, удосконалення адміністративно-правового забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення є важливим аспектом правової системи, особливо в умовах збройних конфліктів або підвищених ризиків для безпеки громадян. Для покращення адміністративно-правового захисту засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення необхідно відповідні дії з боку держави та її органів, які повинні мати відповідне спрямування. Саме тому, пропонуємо виокремити основні напрями такого удосконалення, зокрема:

Перший напрям вдосконалення нормативно-правової бази, що полягає в оновленні чинного законодавства.

Оновлення законодавчих актів, що чітко регулюють процедуру надання засобів захисту цивільному населенню, є важливим кроком для забезпечення прав і безпеки людей у кризових умовах, таких як війна, терористичні загрози або надзвичайні ситуації.

Законодавчі акти повинні містити чіткі критерії щодо того, хто має право на отримання засобів захисту (бронезилетів, касок тощо). Наприклад, це можуть бути: мешканці зон бойових дій; працівники гуманітарних організацій; журналісти, які працюють у зонах підвищеного ризику; працівники критичної інфраструктури, які залишаються на своїх робочих місцях під час конфлікту. Отже, чинне законодавство повинно визначати пріоритетні групи населення і забезпечувати механізми підтвердження права на засоби захисту [180].

Другим напрямом удосконалення адміністративно-правового забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення має бути чіткий контроль за обігом засобів індивідуального бронезахисту, щоб уникнути їх потрапляння до злочинних угруповань або інших незаконних структур.

Саме контроль за обігом засобів індивідуального бронезахисту (ЗІБ) з-поміж цивільного населення передбачає кілька важливих аспектів, спрямованих на забезпечення належної регуляції, безпеки та ефективності

використання бронежилетів, касок та інших захисних засобів. Цей контроль містить наступні ключові елементи:

1. Реєстрація та облік засобів бронезахисту, що виявляються у тому, що держава повинна мати чітку систему реєстрації та обліку засобів індивідуального бронезахисту, які продаються або надаються цивільним. Це дає змогу контролювати кількість ЗІБ на ринку, відстежувати законність їх розповсюдження та уникати їхнього незаконного використання. Запропонований елемент містить: реєстрацію постачальників, дистриб'юторів та покупців; облік кожної одиниці бронезахисту з відміткою про його придбання або передання; наявність обов'язкових сертифікатів відповідності для засобів бронезахисту.

2. Ліцензування постачальників та продавців. Контроль за постачанням та продажем засобів індивідуального бронезахисту потребує ліцензування компаній, що займаються виробництвом, імпортом або продажем засобів індивідуального бронезахисту цивільному населенню. Ліцензування гарантує, що продавці дотримуються державних стандартів і вимог щодо безпеки. Контроль за постачанням та продажем засобів індивідуального бронезахисту передбачає: обов'язкове отримання ліцензії для продажу засобів бронезахисту; контроль за законністю імпорту та експорту таких товарів; перевірки діяльності компаній на предмет дотримання законодавчих норм [178].

3. Сертифікація та стандартизація продукції. Засоби бронезахисту повинні відповідати певним стандартам якості та ефективності. Контроль передбачає перевірку відповідності бронежилетів, касок та інших засобів індивідуального бронезахисту міжнародним та національним стандартам, щоб гарантувати їхню безпеку та ефективність. Сертифікація та стандартизація продукції включає: вимогу сертифікації кожного засобу бронезахисту перед продажем або використанням; проведення перевірок продукції на відповідність затвердженим стандартам (наприклад, рівні захисту NIJ); заборона на використання несертифікованої або неякісної продукції [172].

4. Регулювання умов продажу. Контроль за обігом засобів індивідуального бронезахисту передбачає також регулювання умов продажу бронезахисних засобів цивільним особам. Це може передбачати обмеження на продаж певних видів засобів індивідуального бронезахисту або продаж лише в спеціалізованих точках. Контроль за обігом засобів індивідуального бронезахисту включає: визначення категорій населення, яким дозволено купувати засоби бронезахисту (наприклад, журналісти, волонтери, працівники критичної інфраструктури); заборону на продаж засобів бронезахисту особам з кримінальним минулим або тим, хто може використовувати їх у протиправних цілях; введення обмежень на обсяги закупівлі для уникнення «чорного ринку» тощо.

5. Контроль за зберіганням та використанням. Обіг засобів індивідуального бронезахисту передбачає також контроль за зберіганням і належним використанням таких засобів цивільним населенням. Неправильне використання або недбале зберігання може призвести до зловживань або зменшення ефективності засобів захисту. Контроль за зберіганням та використанням включає: встановлення правил щодо правильного зберігання бронезилетів і касок; навчання цивільних осіб щодо правильного використання засобів захисту; заборону на перепродаж або несанкціоновану модифікацію ЗІБ.

6. Моніторинг незаконного обігу засобів індивідуального бронезахисту [169]. Контроль за обігом засобів індивідуального бронезахисту також передбачає боротьбу з незаконним обігом цих засобів. Це може включати моніторинг «чорного ринку», виявлення контрабанди або запобігання продажу несертифікованої продукції. Моніторинг незаконного обігу містить: моніторинг ринку для виявлення нелегальних точок продажу або контрабанди; взаємодію з правоохоронними органами для виявлення порушень; застосування покарань до осіб, які займаються незаконним обігом засобів індивідуального бронезахисту.

7. Механізми нагляду та перевірок. Для забезпечення ефективного контролю за обігом засобів бронезахисту необхідно впроваджувати регулярні

перевірки постачальників, дистриб'юторів та точок продажу. Державні органи можуть проводити інспекції для перевірки дотримання законодавства та стандартів [172]. Механізми нагляду та перевірок включає: регулярні інспекції виробників, дистриб'юторів і точок продажу; перевірки якості засобів бронезахисту, що перебувають на ринку; механізми подання скарг для покупців, які отримали неякісні або дефектні засоби захисту.

8. Юридична відповідальність за порушення. Порушення правил обігу засобів індивідуального бронезахисту повинні передбачати юридичну відповідальність. Це можуть бути адміністративні покарання або кримінальні санкції для тих, хто займається незаконною діяльністю в цій сфері. Юридична відповідальність за порушення передбачає: встановлення штрафів за порушення правил продажу та зберігання засобів індивідуального бронезахисту; кримінальна відповідальність за незаконну торгівлю або контрабанду засобами бронезахисту; відповідальність за виробництво та продаж неякісних або небезпечних засобів захисту. Отже, контроль за обігом засобів індивідуального бронезахисту цивільного населення містить комплекс заходів, спрямованих на регулювання їх виробництва, продажу, використання та зберігання [174]. Це дає можливість гарантувати безпеку та ефективність засобів захисту, убезпечити ринок від нелегальної діяльності та гарантувати, що цивільні особи отримують якісні та надійні бронежилети, каски та інші засоби захисту.

Третім напрямом удосконалення адміністративно-правового забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення є формування чіткої системи розподілу засобів бронезахисту.

У межах цього напрямку важливо запровадити ефективну логістичну систему, яка б передбачала: швидке і прозоре видавання засобів захисту в екстрених ситуаціях (наприклад, під час евакуації чи конфліктів). Має бути чітко сформована процедура надання засобів захисту цивільному населенню, включно з умовами отримання та використання бронежилетів, касок та інших засобів захисту. Законодавство має передбачати процедури швидкого реагування у разі виникнення небезпечної ситуації, коли цивільне населення

потребує захисту. Це може передбачати: створення спеціальних резервів засобів захисту; розгортання мобільних пунктів для їх видавання; співпрацю з місцевими органами влади для ефективної логістики. Отже, має бути створена правова основа для функціонування системи раннього попередження і мобілізації засобів захисту в зонах конфлікту або надзвичайних ситуацій. Швидка і прозора видача засобів захисту цивільному населенню є важливим компонентом забезпечення безпеки громадян під час кризових ситуацій, таких як війни, терористичні загрози або надзвичайні стани [173]. Це потребує чітко організованої системи, що допоможе максимально ефективно і справедливо розподіляти засоби індивідуального бронезахисту серед населення. Для досягнення цього необхідно забезпечити кілька ключових умов: 1) наявність централізованої системи управління та координації, діяльність якої має ґрунтуватися на створенні єдиного органу або платформи, відповідальної за координування видавання засобів бронезахисту [187]. Такий орган повинен забезпечувати оперативне прийняття рішень, розподіл засобів індивідуального бронезахисту та контроль за виконанням. Такого виду діяльність має здійснюватися за наявності Єдиної державної або регіональної платформи для обліку та розподілу засобів захисту; координування між різними структурами (уряд, місцева влада, гуманітарні організації) для уникнення дублювання та плутанини; використання цифрових інструментів для пришвидшення процедур видавання та обліку; 2) наявність чітких критеріїв для пріоритетності надання захисних засобів, необхідних для забезпечення справедливого розподілу; встановлення критеріїв, за якими визначатиметься, хто має отримати засоби індивідуального бронезахисту у першу чергу. Пріоритетність може залежати від рівня загрози та особливостей професійної діяльності. У цьому процесі мають бути визначені чіткі критерії для встановлення пріоритетних груп (мешканці зон бойових дій, працівники критичної інфраструктури, медики, волонтери, журналісти тощо), а також можливість швидкого внесення змін до списку пріоритетних груп залежно від розвитку ситуації тощо; 3) наявність прозорого механізму розподілу та моніторингу. Саме під час цього процесу важливо забезпечити прозорість видавання засобів індивідуального

бронезахисту, щоб уникнути корупції, зловживань або непропорційного розподілу. Це можна досягти через упровадження відкритих реєстрів та систем моніторингу. Формування такого механізму має передбачати: відкритий електронний реєстр осіб, які отримали засоби захисту (з дотриманням вимог конфіденційності); моніторинг розподілу засобів індивідуального бронезахисту незалежними організаціями або спеціальними наглядовими групами; можливість відстежувати стан запасів засобів захисту в реальному часі та регулювати їх розподіл; 4) наявність спрощених процедур та мінімізація бюрократичних процесів. Для забезпечення швидкого видавання засобів індивідуального бронезахисту важливо мінімізувати бюрократичні процедури. Це може передбачати спрощення процедури реєстрації для отримання захисних засобів, використання електронних систем для пришвидшення процесу. Такий процес має включати: створення онлайн-заявки на отримання засобів індивідуального бронезахисту, що дозволять скоротити час на подання документів; автоматичне підтвердження права на отримання засобів захисту за допомогою реєстраційних баз даних (без необхідності подання додаткових довідок); можливість отримати засоби захисту у найближчих центрах розподілу або через логістичні мережі (наприклад, поштові служби або мобільні пункти видавання); 5) створення резервів засобів захисту та планування запасів. Швидке видавання засобів індивідуального бронезахисту можливе тільки за наявності достатніх запасів. Тому важливо створити стратегічні резерви засобів захисту для забезпечення оперативного їх розподілу в умовах надзвичайних ситуацій. Цей вид діяльності має передбачати: формування стратегічних резервів засобів індивідуального бронезахисту у найнебезпечніших регіонах; постійне оновлення та контроль стану запасів на основі аналізу потреб населення та можливих ризиків; забезпечення наявності мобільних запасів, що можуть бути швидко доставлені в разі раптового загострення ситуації; 6) наявність комунікації та інформування населення. Важливо забезпечити своєчасне інформування громадян про наявність засобів захисту, умови їх отримання та процедуру видавання. Це допоможе уникнути плутанини і невдоволення серед населення. Такий процес має передбачати: створення

гарячих ліній та інформаційних порталів, де громадяни можуть отримати інформацію про доступність засобів індивідуального бронезахисту; інформаційні кампанії щодо правил отримання та використання засобів захисту, а також процедур безпеки; взаємодію з місцевими громадами та волонтерськими організаціями для кращого розповсюдження інформації. Швидке і прозоре видавання засобів захисту цивільному населенню потребує комплексного підходу, який передбачає чітке координування, спрощення бюрократичних процедур, прозорість закупівель та розподілу, контроль за запасами та інформування населення [187; 189]. Забезпечення цих умов допоможе ефективно захистити населення у кризових ситуаціях та підвищити довіру до державних органів та гуманітарних організацій.

Також передбачається впровадження ефективних механізмів моніторингу та обліку використання бронежилетів та інших засобів індивідуального захисту (контроль за зберіганням засобів індивідуального бронезахисту та подальшою їх утилізацією у разі виходу виробу з ладу або перевищення встановлених термінів його експлуатації виробу).

Четвертим напрямом удосконалення адміністративно-правового забезпечення засобами індивідуального бронезахисту є підвищення доступності засобів бронезахисту. Підвищення доступності засобів бронезахисту для цивільного населення є важливим аспектом забезпечення безпеки в умовах військових конфліктів, терористичних загроз або надзвичайних ситуацій. Це потребує вжиття комплексних заходів на рівні держави та суспільства, які повинні забезпечити легкий і швидкий доступ до цих засобів захисту для всіх, хто їх потребує. Основні характеристики підвищення доступності засобів індивідуального бронезахисту містять такі аспекти, як спростування правових та бюрократичних перепон: для підвищення доступності засобів індивідуального бронезахисту необхідно забезпечити, щоб правові та адміністративні процеси не створювали штучних бар'єрів на шляху до їх отримання [187]. Щоб забезпечити доступність придбання та використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, необхідно забезпечити спрощення процедур отримання такого роду засобів

захисту. Це може відбуватися як через зменшення кількості документів, необхідних для отримання бронежилетів, так і впровадження онлайн-систем для подання заявок, а також усунення зайвої бюрократичної діяльності на місцевому рівні, щоб засоби захисту можна було швидко розподіляти у разі підвищеної небезпеки.

П'ятим напрямом удосконалення адміністративно-правового забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення є фінансова доступність таких засобів. Саме цей напрямок є одним із найважливіших аспектів доступності, якою є фінансова доступність засобів бронезахисту для широких верств населення, особливо тих, хто перебуває в зоні конфлікту або небезпеки, в тому числі й цивільного населення.

Характеристика напрямку ефективності у рамках фінансової доступності засобів індивідуального бронезахисту для цивільного населення має на меті забезпечення максимальної захищеності за оптимальних витрат. Це означає не лише зниження вартості самих засобів захисту, але й підвищення їхньої ефективності щодо захисту, довговічності та можливості масового використання. Основними аспектами результативності в цьому контексті є: економічна ефективність, що полягає у співвідношенні між вартістю бронежилетів чи касок і рівнем захисту, який вони надають. Ефективні рішення повинні забезпечувати високий рівень безпеки за доступну ціну. Також актуальним у цьому напрямку є чинник зниження витрат на виробництво, за допомогою використання інноваційних матеріалів і технологій, що може знизити виробничі витрати без погіршення захисних властивостей. Наприклад, застосування нових композитних матеріалів, що забезпечують легкість і міцність за нижчою ціною тощо. Водночас, необхідним чинником є оптимізація ресурсів, яка можлива лише у разі впровадження механізмів масового виробництва засобів індивідуального бронезахисту, що допоможе зменшити собівартість продукції унаслідок масштабу його виробництва, що спричинятиме збільшення їх фінансової доступності.

Також не менш важливим чинником є соціальна ефективність щодо забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення,

яка полягає у доступності для широких верств населення: Саме засоби індивідуального захисту повинні бути доступними не лише для військових, а й для цивільних, які можуть опинитися в зонах бойових дій або інших небезпечних ситуаціях. Соціально ефективні рішення передбачають державні субсидії, волонтерську підтримку та пільги для найвразливіших груп. Також важливим є чинник безперешкодного придбання засобів індивідуального бронезахисту цивільного населення. Має відбуватися спрощення процедури придбання та отримання бронезахисту для цивільного населення через мережу роздрібних продажів, інтернет-магазини або за допомогою волонтерських організацій, що сприятиме підвищенню соціальної ефективності. Важливим елементом удосконалення забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення є технологічна ефективність, яка має здійснюватися за допомогою модульності та адаптивності. Вирішення повинні бути ефективними щодо можливості налаштування засобів індивідуального бронезахисту під різні умови та рівень загрози. Наприклад, бронежилети з модульними пластинами дозволяють змінювати рівень захисту залежно від ризику, що ефективно з погляду економії на матеріалах. Актуальний також чинник впровадження інноваційних технологій у процес виробництва. Саме технологічний розвиток матеріалів, які поєднують легкість і високу захисну здатність (наприклад, використання графену чи нанотехнологій), підвищує ефективність засобів індивідуального бронезахисту щодо функціональності та зниження маси. Це знижує витрати на транспортування і збільшує мобільність користувача.

Не менш вагомим чинником є довготривала ефективність, яка передбачає довговічність використання та термін служби. Засоби з тривалішим терміном використання можуть бути економічно вигіднішими у довгостроковій перспективі, оскільки зменшують потребу в частих оновленнях або замінах. Наступним чинником підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільним населенням є їх гарантія та сервісне обслуговування. Таким чином, ефективність підвищується завдяки гарантійним програмам та можливостям ремонту, що

допомагає уникнути додаткових витрат на нове обладнання в разі пошкодження.

В умовах сьогодення важливе значення також має чинник підвищення ефективності щодо забезпечення засобами індивідуального бронезахисту як його екологічна ефективність, яка передбачає екологічність матеріалів та їх перероблення та утилізацію. Відповідно, використання екологічно чистих або перероблених матеріалів знижує негативний вплив на довкілля, що важливо для забезпечення довгострокової сталості та доступності продуктів. Ефективність також може бути досягнута через упровадження програм перероблення старих або пошкоджених бронежилетів і касок, що дає змогу повторно використовувати матеріали і знижувати витрати на нові ресурси.

Водночас, визначальним у цьому напрямі є чинник **підтримання та субсидування**, який має реалізовуватися за допомогою державних програм, **програми співфінансування та волонтерської допомоги**. Фінансова доступність підвищується через державні програми, які сприяють здешевленню засобів індивідуального захисту для громадян. Це може включати податкові пільги для виробників, субсидії для громадян або підтримання від волонтерських фондів. За таких умов, у періоди кризи (наприклад, військових дій) волонтерські організації часто забезпечують цивільне населення засобами бронезахисту безкоштовно або за зниженими цінами, що є ефективним інструментом фінансової доступності. Є програми співфінансування або розстрочки, за допомогою яких усі бажаючі громадяни можуть придбати собі засоби індивідуального бронезахисту [187].

Ефективність фінансової доступності засобів індивідуального бронезахисту для цивільного населення полягає в комплексному підході, який передбачає зниження вартості виробництва, підвищення захисних характеристик, підтримання держави та волонтерів, а також забезпечення тривалого використання та можливості модернізації захисту. Отже, ефективність спрямована на максимальну оптимізацію витрат та підвищення рівня безпеки для широкого кола користувачів [189].

Шостим напрямом удосконалення адміністративно-правового забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення є налагодження власного виробництва та постачання, яке допоможе уникнути дефіциту в умовах зростання попиту під час кризових ситуацій не лише з-поміж військової категорії осіб, але й для цивільного населення. Має здійснюватися масштабування виробництва бронешилетів на національному рівні, що дозволить задовольнити внутрішні потреби. Також має налагоджуватися активне партнерство з міжнародними виробниками, яке може включати спільні проєкти або контракти на постачання засобів захисту. Також в умовах сьогодення має надаватися можливість швидкого збільшення виробничих потужностей через активізацію бойових дій в Україні або через терористичні загрози.

Сьомим напрямом удосконалення адміністративно-правового забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення є рівномірний розподіл та логістика. Саме такий чинник важливий під час ефективної системи розподілу та доставлення засобів індивідуального бронезахисту, особливо в зонах конфлікту або в умовах обмеженого доступу до територій. Цей напрям удосконалення передбачає створення мережі мобільних пунктів видавання засобів захисту в місцях з найбільшою потребою (зони бойових дій, гуманітарні коридори, тимчасові укриття); створення гуманітарних коридорів та спеціальні логістичні маршрути для доставлення засобів індивідуального бронезахисту в небезпечні зони, а також налагодження активної співпраці з волонтерськими організаціями, які можуть допомагати з постачанням та розподілом засобів індивідуального бронезахисту [186].

Восьмий напрямком удосконалення адміністративно-правового забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення – інформаційна доступність. Він полягає у підвищенні доступності до інформації про засоби індивідуального бронезахисту, зокрема інформації про можливість отримання засобів захисту та правила їх використання, зберігання та утилізацію [174]. Цей напрям передбачає проведення

інформаційних кампанії, спрямованих на підвищення обізнаності населення про наявність засобів індивідуального бронезахисту та способи їх отримання. Для цього мають використовуватися засоби медіа та соціальних мереж для інформування громадян про пункти видачі, умови отримання та інструкції з використання, зберігання та утилізації. Мають також бути впровадженні освітні програми для навчання населення правильному користуванню, зберігання та утилізації засобів індивідуального бронезахисту та їх обслуговуванню.

Дев'ятим напрямом удосконалення адміністративно-правового забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення є пріоритетність для груп ризику. Цей напрямок передбачає забезпечення доступності засобів індивідуального бронезахисту для особливо вразливих груп населення, які перебувають під найбільшою загрозою. Він містить надання пріоритету для таких груп, як жінки, діти, люди похилого віку та люди з інвалідністю; розроблення спеціальних спрощених процедур для швидкого надання засобів індивідуального бронезахисту цим категоріям населення, а також можливість отримання засобів захисту через польові або мобільні пункти для тих, хто не має можливості самостійно дістатися до стаціонарних пунктів розподілу [189].

Десятим напрямом удосконалення адміністративно-правового забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення – контроль за цінами і боротьба зі спекуляціями. Саме в умовах кризи попит на засоби індивідуального бронезахисту може викликати спекуляції та підвищення цін, що ускладнює їх доступність для населення. Він передбачає регулювання цін на ринку засобів індивідуального бронезахисту з боку держави, щоб уникнути штучного завищення вартості; моніторинг та боротьбу з незаконним обігом засобів індивідуального бронезахисту, які можуть потрапляти на «чорний ринок» та впровадження санкцій проти тих, хто займається спекуляціями або торгує контрафактною продукцією [178].

Одинадцятим напрямом удосконалення адміністративно-правового забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного

населення є співпраця з міжнародними організаціями та партнерами, яка полягає в активному залученні міжнародних організацій та інших країн для забезпечення доступності засобів індивідуального бронезахисту. Цей напрям включає: гуманітарне постачання від міжнародних організацій, таких як ООН, Червоний Хрест або ЮНІСЕФ; міжнародну співпрацю з країнами-партнерами для постачання засобів індивідуального бронезахисту у великих обсягах, а також обмін досвідом з іншими країнами, що мають досвід у розподілі та виробництві засобів індивідуального бронезахисту [178].

Отже, підвищення доступності засобів індивідуального бронезахисту передбачає створення умов, за яких населення, особливо в зонах підвищеного ризику, може швидко і безперешкодно отримати такі засоби захисту. Це досягається через спрощення процедур, фінансове підтримання, ефективну логістику, інформаційні кампанії та пріоритетне обслуговування вразливих груп населення. Крім того, важливо забезпечити контроль за цінами і запобігти нелегальному обігу та спекуляціям. Також задля ефективного вирішення проблеми доступу цивільного населення до засобів індивідуального бронезахисту необхідний комплексний підхід щодо цієї проблематики, який включає правове регулювання, державне підтримування, приватні ініціативи та міжнародну співпрацю. Тільки у разі збалансованого підходу та активної взаємодії всіх зацікавлених сторін можливо забезпечити цивільних ефективними засобами захисту на належному рівні [178].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Докладно розглянувши ефективність адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, можна зробити такі висновки:

Проаналізовано міжнародний досвід щодо адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, що є важливим елементом забезпечення світової безпеки у сучасному світі, особливо під час різних конфліктів та криз. Визначено, що міжнародні організації, уряди і неурядові організації працюють над забезпеченням цивільних такими засобами через гуманітарні програми, підтримання урядів і міжнародне співробітництво.

Доведено, що на основі вивчення міжнародного досвіду в Україні потрібно забезпечувати цивільне населення засобами бронезахисту завдяки міжнародним ініціативам та пропозиціям, зокрема за допомогою:

- 1) Міжнародного Комітету Червоного Хреста, який досить часто підтримує цивільне населення в зонах конфліктів, включно із забезпеченням бронезжилетами та іншими захисними засобами для волонтерів і гуманітарних працівників;
- 2) ООН та її Міжнародних агенцій, які завдяки Управлінню Верховного комісара ООН з прав людини та Програмі розвитку ООН, часто працюють над захистом цивільного населення, але питання забезпечення бронезахистом переважно стосується гуманітарних місій і захисту персоналу;
- 3) Міжнародних неурядових організацій, якими є такі організації, як Amnesty International, Save the Children та інші, можуть співпрацювати з місцевими урядами або міжнародними донорами для надання захисного обладнання цивільному населенню під час збройних конфліктів;
- 4) Міжнародних донорів та урядів. Саме окремі держави та благодійні організації часто запускають програми для постачання бронезжилетів, касок і засобів захисту громадянам у конфліктних зонах. Наприклад, Європейський Союз і США підтримують гуманітарні ініціативи, включно з постачанням захисного обладнання.

Визначено, що вагоме значення на міжнародному рівні щодо адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням має законність, яка досить часто в усіх країнах світу обмежує вільне придбання, застосування та зберігання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

Запропоновано впроваджувати в Україні досвід США щодо адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, який на законодавчому рівні передбачає забезпечення цивільного населення такими засобами. Обґрунтовано, що оскільки бронежилети та інші засоби захисту можуть вважатися військовими товарами, їх постачання цивільному населенню часто регулюється законодавством, яке обмежує вільний обіг засобів індивідуального бронезахисту. У деяких країнах (наприклад, у Італії, Іспанії, Бразилії тощо) ці товари підлягають контролю через загрозу використання в незаконних цілях. Наприклад, США дозволяють використання засобів бронезахисту цивільним населенням не як військових товарів, а як засобів, які забезпечують захист життя та здоров'я цивільного населення. Саме тому, потрібно переймати досвід США щодо вільного придбання, використання та застосування засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням у власних цілях та на власний розсуд, а також не відносити їх до військових засобів захисту.

Сформульовано основні напрями ефективності адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, зокрема: перший напрям удосконалення нормативно-правової бази; другий напрям – чіткий контроль за обігом засобів індивідуального бронезахисту; третій напрям – формування чіткої системи розподілу засобів бронезахисту; четвертий напрям – удосконалення підвищення доступності засобів бронезахисту; п'ятий напрям – фінансова доступність засобів індивідуального бронезахисту; шостий напрям – налагодження власного виробництва та постачання, яке допоможе уникнути дефіциту в умовах зростання попиту під час кризових ситуацій не лише серед військової категорії осіб, але й для цивільного населення; сьомий напрям –

рівномірний розподіл та логістика; восьмий напрямок – інформаційна доступність; дев'ятий напрям – пріоритетність для груп ризику, що передбачає забезпечення доступності засобів індивідуального бронезахисту для особливо вразливих груп населення, які перебувають під найбільшою загрозою; десятий напрям – контроль за цінами і боротьба зі спекуляціями; одинадцятий напрям – співпраця з міжнародними організаціями та партнерами, яка полягає в активному залученні міжнародних організацій та інших країн для забезпечення доступності засобів індивідуального бронезахисту тощо.

ВИСНОВКИ

На підставі комплексного дослідження теоретичних засад, норм чинного законодавства України, міжнародно-правових актів, практики їх реалізації запропоновано сучасне вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні поняття та особливостей адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, відповідно до якого сформульовано низку висновків та пропозицій.

1. Визначено історичні періоди становлення та розвитку адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, зокрема: 1) період Стародавнього світу (пр. 4 млн років тому – V ст. н.е.); 2) період Середньовіччя (V ст. н.е. – XV ст. н.е.); 3) період Нової історії (XV ст. н.е. – кінець XIX ст. н.е.); 4) період Новітньої історії (XX ст. н.е. до сьогодення), та виокремлено характерні ознаки кожного сформульованого періоду.

2. Встановлено, що адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням полягає у створенні стабільної основи підтримання стану захищеності здоров'я та життя людини та громадянина через систему нормативного адміністративно-правового забезпечення, організаційно-правових та процедурних гарантій особистої безпеки кожної особи. Доведено, що адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням здійснюється на основі державних гарантій, які за допомогою правових засобів, способів, форм і методів адміністративно-правового впливу реалізують у практичній площині державну політику у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, регулюють здійснення суб'єктами своїх повноважень, а в підсумку – задовольняють суспільний інтерес у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням.

3. Визначено, що принципами адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним

населенням є основоположні ідеї та засади, на яких ґрунтується діяльність суб'єктів владних повноважень щодо забезпечення права громадян на придбання, застосування та зберігання засобів індивідуального бронезахисту для збереження здоров'я і життя як окремої людини, так і всього суспільства загалом. Водночас сформульовано і такі класифікаційні групи принципів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, зокрема: принципи наукового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням (принцип відповідності між теорією та практикою; принцип об'єктивності; принцип усебічності наукового забезпечення; принцип детермінізму й діалектичного розвитку; принцип реальності та економічності); адмініструвальні принципи забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням (принцип пріоритету прав та свобод людини і громадянина; верховенства права; принцип рівності; принцип демократизму правотворчості й реалізації права тощо); характерологічні принципи забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням (принцип пріоритету захисту життя та здоров'я; принцип доступності; принцип відповідності стандартам якості; принцип простоти використання; принцип оперативного постачання; принцип цільового розподілення; принцип інформування та навчання щодо використання; принцип психологічного підтримання; принцип економічної ефективності; принцип ефективної співпраці з міжнародними організаціями; принцип безпеки; принцип безперервного контролю та нагляду з боку державних органів і принцип мілітаризму).

4. Встановлено, що механізм адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту – це взаємопов'язана сукупність організаційно-правових та фінансово-економічних інструментів, правових заходів, способів та методів, які використовуються державою задля забезпечення належного функціонування та розвитку суспільних відносин у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту з метою захисту життя та здоров'я громадян та

гарантуванню законності і правопорядку в суспільстві. Аргументовано, що структура механізму адміністративно-правового забезпечення – це сукупність взаємопов'язаних та взаємозалежних адміністративно-правових елементів, яка утворює певну цілісність і визначає організацію, функціонування та розвиток відповідної системи. Визначено, що елементи механізму адміністративно-правового забезпечення застосування заходів індивідуального бронезахисту характеризуються багатогранною та різноманітною за своєю природною сутністю, яку класифіковано за такими групами: 1) нормативно-правові; 2) інституційно-правові; 3) діяльнісно-правові; 4) організаційно-правові.

5. Доведено, що під нормативно-правовим забезпеченням використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням необхідно розуміти компетентну діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, яка полягає у встановленні правових норм та приписів, обов'язкових до виконання, спрямовану на вжиття заходів щодо використання засобів індивідуального захисту цивільним населенням у процесі реалізації наданих їм повноважень. Сформульовано, що нормативно-правове регулювання забезпечення засобами індивідуального захисту має такі рівні: I – конституційний; II – законодавчий; III – нормативний; IV – відомчий та здійснено його ґрунтовну характеристику.

6. Обґрунтовано, що суб'єкти адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням – це система органів публічної адміністрації, яка за допомогою правових інструментів (способів, засобів, методів та процедур) формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням і, спрямована на збереження життя та здоров'я людини в разі їх загрози. Водночас суб'єкти адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням класифіковано за такими критеріями; по-перше, за порядком формування: а) виборні органи (організації) – ті, які обрані Українським народом, жителями певних адміністративно-територіальних одиниць, радами громадських організацій (Верховна Рада України, Президент

України, органи місцевого самоврядування, громадські організації); б) органи, створені за порядком призначення (Рада національної безпеки і оборони України, вищі органи виконавчої влади – Кабінет Міністрів України, Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ, інші центральні органи виконавчої влади, Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до чинного законодавства України); б) органи, які створюються за виборчо-призначувальним порядком (відповідні суб'єкти громадянського суспільства, зокрема, Громадська рада при Міністерстві оборони України, члени якої обираються представниками громадянського суспільства та затверджуються Міністром оборони України); по-друге, за предметною компетенцією та повноваженнями: а) органи загальної компетенції (Рада національної безпеки України, Президент України, Кабінет Міністрів України, органи місцевого самоврядування); б) органи (організації) з особливими повноваженнями (Рада національної безпеки і оборони України, Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство охорони здоров'я України, Збройні Сили України, Національна гвардія України, інші військові формування, утворені відповідно до чинного законодавства України, громадські об'єднання, правова мета яких обмежується діяльністю у сфері адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням).

7. Проаналізовано міжнародний досвід щодо адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, що є важливим елементом забезпечення світової безпеки в сучасному світі, особливо під час різних конфліктів та криз. Визначено, що міжнародні організації, уряди і неурядові організації працюють над забезпеченням цивільних такими засобами через гуманітарні програми, підтримання урядів і міжнародне співробітництво. Доведено, що на основі вивчення міжнародного досвіду, в Україні потрібно забезпечувати цивільне населення засобами бронезахисту завдяки міжнародним ініціативам та пропозиціям, зокрема за допомогою: 1) Міжнародного Комітету Червоного Хреста, який досить часто підтримує цивільне населення в зонах конфліктів,

включно із забезпеченням бронежилетами та іншими захисними засобами для волонтерів і гуманітарних працівників; 2) ООН та її Міжнародних агенцій, які за допомогою Управління Верховного комісара ООН з прав людини та Програми розвитку ООН, часто працюють над захистом цивільного населення, але питання забезпечення бронезахистом переважно стосується гуманітарних місій і захисту персоналу; 3) міжнародних неурядових організацій, якими є такі організації, як Amnesty International, Save the Children та інші, можуть співпрацювати з місцевими урядами або міжнародними донорами для надання захисного обладнання цивільному населенню під час збройних конфліктів; 4) міжнародних донорів та урядів. Саме окремі держави та благодійні організації часто запускають програми для постачання бронежилетів, касок і засобів захисту громадянам у конфліктних зонах. Наприклад, Європейський Союз і США підтримують гуманітарні ініціативи, включно з постачанням захисного обладнання. Запропоновано впроваджувати в Україні досвід США щодо адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, який на законодавчому рівні передбачає забезпечення цивільного населення такими засобами. Обґрунтовано, що оскільки бронежилети та інші засоби захисту можуть вважатися військовими товарами, їх постачання цивільному населенню часто регулюється законодавством, яке обмежує вільний обіг засобів індивідуального бронезахисту. У деяких країнах (наприклад, у Італії, Іспанії, Бразилії тощо) ці товари підлягають контролю через загрозу використання в незаконних цілях. Наприклад, США дозволяють використання засобів бронезахисту цивільним населенням не як військових товарів, а як засобів, які забезпечують захист життя та здоров'я цивільного населення. Саме тому, потрібно переймати досвід США у частині вільного придбання, використання та застосування засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням у власних цілях та на власний розсуд, та не відносити їх до військових засобів захисту.

8. Сформульовано основні напрями ефективності адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, зокрема: перший напрям – вдосконалення нормативно-

правової бази; другий напрям – чіткий контроль за обігом засобів індивідуального бронезахисту; третій напрям – формування чіткої системи розподілу засобів бронезахисту; четвертий напрям – удосконалення підвищення доступності засобів бронезахисту; п'ятий напрям – фінансова доступність засобів індивідуального бронезахисту; шостий напрям – налагодження власного виробництва та постачання, яке допоможе уникнути дефіциту в умовах зростання попиту під час кризових ситуацій не лише серед військової категорії осіб, але й для цивільного населення; сьомий напрям – рівномірний розподіл та логістика; восьмий напрям – інформаційна доступність; дев'ятий напрям – пріоритетність для груп ризику, що передбачає забезпечення доступності засобів індивідуального бронезахисту для особливо вразливих груп населення, які перебувають під найбільшою загрозою; десятий напрям – контроль за цінами і боротьба зі спекуляціями; одинадцятий напрям – співпраця з міжнародними організаціями та партнерами, яка полягає у активному залученні міжнародних організацій та інших країн для забезпечення доступності засобів індивідуального бронезахисту тощо.

Доведено необхідність внесення змін та доповнень до чинного законодавства України, зокрема:

- розділ VI «Фінансування та матеріально-технічне забезпечення національного спротиву» Закону України «Про основи національного спротиву» доповнити п. 3.1. наступного змісту: «Забезпечення добровольчих формувань територіальних громад засобами індивідуального бронезахисту»;

- статтю 1 Закону України «Про національну безпеку України» доповнити поняттям забезпечення безпеки людини – як система заходів, способів, методів та процедур, що застосовується суб'єктами публічної адміністрації та яка полягає у забезпеченні застосування заходів індивідуального бронезахисту цивільного населення з метою захисту життя та здоров'я у разі виникнення небезпеки;

- Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах, яке затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2000 р. № 1225 доповнити п. 2 п.п. 12 поняттям

«засобів індивідуального бронезахисту» як індивідуальні, специфічні засоби, які застосовуються для захисту органів людини від травмування, а також з метою відвернення чи зниження травматичної дії ушкоджувальних елементів;

Встановлено необхідність розроблення та прийняття на державному рівні Концепції забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, В. В. Богущкий та ін.] ; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. Харків : Право, 2010. 624 с.
2. Адміністративне право України : навч. посіб. : у 2 т. / [В. В. Галуцько, М. П. Пихтін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Галуцька. Херсон : ХМТ, 2011. Т. 1. Загальне адміністративне право. 320 с.
3. Адміністративне право України : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 544 с.
4. Адміністративне право України : підручник / за заг.ред. Т. О. Коломоец, Г. Ю. Гулевської. Київ : Істина, 2008. 560 с.
5. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : в 2 т. / [В. Б. Авер'янов та ін.] ; відп. ред. В. Б. Авер'янов ; НАН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Юридична думка, 2007. Т. 1. Загальна частина. 592 с.
6. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Золота миля, 2011. 584 с.
7. Альберда Т. Г. Механізм як загальнонаукова і правова категорія («правовий механізм»). *Молодий вчений*. 2013. № 2 (02). С. 64–68.
8. Андріїв В. В. Правовідносини із соціального страхування: суб'єктно-правове питання. *Перші юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 15–16 квіт. 2011 р.) / відп. ред. І. С. Канзафарова ; [ред. кол. : І. С. Канзафарова, В. В. Валах, О. О. Нігрєєва] ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2011. С. 462–464.
9. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : підручник. Харків : Ун-т внутр. справ, 1998. 480 с.

10. Баранов О. А. Теоретико-методологічні основи правового забезпечення інформаційної сфери України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 479 с.

11. Барсуков К. В. Адміністративно-правове забезпечення проходження служби працівниками органів внутрішніх справ у складі міжнародних миротворчих підрозділів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 20 с.

12. Безпалова О. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : монографія. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. 544 с.

13. Білоконь О. В. Адміністративно-правове регулювання реадмісії в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 16 с.

14. Болотов М. Г., Ганєєв Т. Р., Новомлинець О. А., Прибисько И. А. Нові напрямки застосування алюмінідів титану. *Технічні науки та технології*. 2015. Вип. 2 (2). С. 51–55.

15. Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадян: до питання про склад елементів. *Право України*. 2002. № 2. С. 21–25.

16. Бринцева Л. В. Адміністративно-правовий спір: сутність, поняття, ознаки : монографія. Харків : ФІНН, 2010. 112 с.

17. Бронежилет армии США PASGT. URL: <https://web.archive.org/web/20140715045718/http://kevlara.net/index.php/57/?mode1=pages&mode2=57>.

18. Булавіна С., Давидова Т. «Захист» та «охорона»: теоретичні аспекти юридичних термінів. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1 (9). С. 27–31.

19. Введение в теорию государственно-правовой организации социальных систем / под общ. ред. Е. Б. Кубко. Киев : Юринком, 1997. 192 с.

20. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

21. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2003. 1440 с.

22. Веселова Л. Ю. Механізм адміністративно-правового забезпечення кібербезпеки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2020. Вип. 43. С. 56–59.
23. Вишневецький М. В. Принципи адміністративно-правового регулювання діяльності апарату суду в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 1, т. 3. С. 101–106.
24. Військове мистецтво козацтва. *History : твоя електронна бібліотека* : [сайт]. URL: <https://uahistory.co/article1/xfjdu.html>
25. Власенко І. В., Шевченко Т. В. Врахування експлуатаційних якостей бронежилетів у службово-бойовій діяльності поліцейських. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : зб. наук. праць / ХНУВС. Харків, 2017. С. 70–75.
26. Гадло А. В. Этническая история Северного Кавказа IV– X веков. Ленинград : ЛГУ, 1979. 214 с.
27. Галуцько В. М. Адміністративна відповідальність іноземців та осіб без громадянства в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 180 с.
28. Гмиря А. Як себе поведуть росіяни в Естонії: мовне питання, російська пропаганда, адаптація. *The Page* : [сайт]. URL: <https://thepage.ua/ua/politics/yak-sebe-povodyat-rosiyani-v-estoniyi-pislya-24-lyutogo-2022-roku>.
29. Головатий М. Ф. Політичний менеджмент : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. [2-ге вид., допов.]. Київ : Персонал, 2010. 296 с.
30. Голосніченко І. П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття) : посібник. Київ : МАУП, 1998. 108 с.
31. Горбова Г. О. Принципи адміністративно-правового регулювання протидії насильству в сім'ї. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2015. Вип. 35, ч. 2, т. 2. С. 94–97.
32. Грицай І. О. Теоретико-правова характеристика механізму забезпечення принципу гендерної рівності. *Правові новели*. 2018. № 5. С. 7–14.

33. Гуляев В. В. Социальные механизмы предупреждения и разрешения социально-трудовых конфликтов : дис. ... канд. соц. наук : 22.00.04. Київ, 2004. 203 с.

34. Гумін О. М., Пряхін Є. В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 4. С. 46–50.

35. Демиденко В. О. Місце й роль органів місцевого самоврядування в забезпеченні національної безпеки України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3 (108). С. 238–249.

36. Деякі питання затвердження фінансових документів та казначейського обслуговування в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 13 берез. 2022 р. № 267. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2022-%D0%BF#Text>.

37. Дідик Н. І. Щодо питання класифікації принципів адміністративного права України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія : Юридична. 2011. № 3. С. 92–101.

38. Добіжа В. В. Мілітаризм як прояв сучасного українського суспільства. С. 96–97. *Західноукраїнський національний університет* : [сайт]. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/23408/1/96-97.pdf>

39. Доспехи воинов Древней Греции. *Хронос. Всесвітня історія в інтернеті* : [сайт]. URL: http://hrono.u/organ/ukaz_d/dospehigrecia.php.

40. Дручек О. М. Поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України. *Форум права*. 2013. № 2. С. 123–128. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.

41. Ейдельберг М. М. Суб'єкти адміністративно-правових відносин з приводу володіння земельної ділянки. *Форум права*. 2010. № 2. С. 145–150. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10emmpzd.pdf1>.

42. Єрьоменко В. В. Підстави виникнення трудових правовідносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 1998. 18 с.

43. Єряшов Є. К. Сутність адміністративно-правового регулювання цивільної авіації України. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2014. № 10. С. 44–48.

44. Забезпечувати. *Словник UA* : [сайт]. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8>.

45. Забезпечувати. *Великий тлумачний словник сучасної мови* : [сайт]. URL: <https://slovnyk.me/dict/vts/%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8>.

46. Загальна теорія держави і права : підручник / [М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Рогачова, О. В. Петришин, С. М. Олейников] ; за ред. М. В. Цвіка. Харків : Право, 2002. 432 с.

47. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : ВАІТЕ, 2015. 392 с.

48. Запорожець М. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих загальних судів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 18 с.

49. Запотоцька О. В. Управління сферою безпечності та якості харчової продукції в Україні: адміністративно-правове дослідження : монографія. Київ : Кафедра, 2018. 399 с.

50. Засоби індивідуального захисту. Бронежилети. Загальні технічні умови : ДСТУ В 4103-2002. [Чинний 2003-01-01]. Київ : Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики, 2002. 15 с.

51. Івчук Ю. Ю. Теоретичні підходи до системи трудового права України в умовах ринкової економіки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Луганськ, 2004. 175 с.

52. Ігонін Р. В. Поняття адміністративно-правового забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції. *Адвокат*. 2011. № 1 (124). С. 36–40.

53. Ігонін Р. Проблема доктринального визначення поняття “адміністративно-правове забезпечення”. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2 (40). С. 37–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vparu_2015_2_7.

54. Іерусалімова І. О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2006. 205 с.

55. Ільницька Г. Я. Формування фінансово-економічного механізму управління підприємством. *Науковий вісник Українського державного лісотехнічного університету*. 2004. № 14.7. С. 291–294.

56. Історія засобів індивідуального захисту від ренесансу важких лат до кевлару і змінних бронепластин, у яких воюють зараз. *Бабель* : [сайт]. URL: <https://babel.ua/texts/82487-chervoni-reytuzi-ce-franciya-rozpovidayemo-istoriyu-zasobiv-individualnogo-zahistu-vid-renesansu-vazhkih-lat-do-kevlaru-i-zminnih-broneplastin-u-yakih-voyuyut-zaraz>.

57. Калетнік Г. М., Мазур А. Г., Кубай О. Г. Державне регулювання економіки: навч. посіб. Київ : Хай-Тек Пресс, 2011. 428 с.

58. Каліман М. Р. Організаційні та правові підстави забезпечення громадської безпеки та цивільного захисту України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 176–178.

59. Болотов, М. Г., Ганєєв, Т. Р., Новомлинець, О. О., & Прибисько, І. О. Нові напрямки застосування алюмінідів титану. *Технічні науки та технології*, 2016. № 2 (2) : [сайт]. URL: <http://tst.stu.cn.ua/article/view/69966>

60. Каракуц О. Забезпечення національної безпеки і оборони Естонії в умовах російсько-української війни. *Національний інститут стратегічних досліджень* : [сайт]. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zabezpechennya-natsionalnoyi-bezpeky-i-oborony-estoniyi-v>.

61. Качан Є. П. Регіональна економіка : підручник. Київ : Знання, 2011. 670 с.

62. Клименко О. В. Адміністративно-правове забезпечення державної регуляторної політики у сфері господарювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 227 с.

63. Кобко Є. В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки держави : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2023. 400 с.

64. Кодекс цивільного захисту України : затв. Законом України від 2 жовт. 2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34–35. Ст. 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.

65. Колесников Є. Є. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення захисту прав споживачів. *Форум права*. 2011. № 2. С. 432–438.

66. Коліушко І., Тимошук В. Ефективна публічна адміністрація : довідник для міністрів. Київ : Заповіт, 2006. 32 с. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/efectyvna-publichna-admin-koliushko-2006.pdf>.

67. Конспект лекцій з дисципліни «Особиста безпека працівника Національної поліції». Дніпро : ДДУВС, 2016. 32 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1003/22.1.pdf>.

68. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

69. Корж-Ікаєва Т. Г. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 219 с.

70. Корж-Ікаєва Т. Г. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 17 с.

71. Костюченко О. Є. Визначення поняття “правове забезпечення”. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України*. 2015. № 1 (68). С. 11–16.

72. Котюк В. О. Теория права : курс лекций. Киев : Вентури, 1996. 208 с.

73. Кравцова Т. М. Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації. *Форум права*. 2010. № 4. С. 522–525.

74. Кузьменко Т. М. Соціологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 320 с.

75. Курс адміністративного права України : підручник / [В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко та ін.] ; за ред. В. В. Коваленка. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 808 с.

76. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень : курс лекцій. Тернопіль : Економічна думка, 2005. 124 с.

77. Лиськов М. О. Недоліки закону України «Про державні лотереї в Україні». *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 1. С. 152–155.

78. Ліперт Ю. С. Засоби індивідуального бронезахису. *Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності* : тези доп. учасників XXIV наук.-практ. конф. курсантів та студентів (м. Харків, 17 трав. 2017 р.) / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Наук. т-во студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів, докторантів і молодих вчених. Харків, 2017. С. 226–227. URL:

https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2017/pdf/120.pdf.

79. Ліпкан В. А. Адміністративно-правові основи забезпечення національної безпеки України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 36 с.

80. Лукашевич М. П., Туленков М. В. Соціологія. Базовий курс : підручник. Київ : Каравела, 2005. 312 с.

81. Лютіков П. С., Кузьменко О. В., Чорна В. Г. Принципи адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності: поняття та класифікація. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія : право, публічне управління та адміністрування. 2023. № 8. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-8-01-04>. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-8-01-04>.

82. Марченко О. С. Засоби індивідуального бронезахисту: види та класифікація. *Сучасна спеціальна техніка*. 2017. Вип. 1 (48). С. 61–66.

83. Марчук В. І. Адміністративно-правове забезпечення встановленого порядку управління в Україні органами внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2011. 16 с.

84. Баулин Д., Горелышев С., Манжура С. Индивидуальные средства бронезащиты: вопросы требований и классификации. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : військові та технічні науки : наукове видання*. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ. 2016. № 3 (69). 336 с.

85. Мелькін В. В. Деякі аспекти становлення та розвитку засобів індивідуального броньованого захисту. *Військово-історичний меридіан* : електрон. наук. фах. журн. 2020. Вип. 1 (27). С. 155–165. URL: https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/26.04.2020/pdf/VIM_27_2020-155-165.pdf

86. Мелькін В. В. Створення засобів індивідуального броньового захисту в Україні в період 1991–2002 років. *The Scientific Heritage* : зб. наук. праць. Budapest (Hungary), 2020. № 43 (Р. 4). Р. 23–28.

87. Калінін В.Т., Калініна Н.Є., Носова Т.В., Мамчур С.І., Цокур Н.І., Серженко І.О. Особливості структури та властивостей алюмінієвих сплавів після обробки дисперсними модифікаторами. *Вісник Харківського національного автомобільно-дорожнього університету*, 2020. В. 91. С. 187-191.

88. Спеціальна техніка: основні поняття, терміни та визначення : навчальний посібник / М.В. Кобець, Б.В. Жуков, П.П. Артеменко. К.: Аванпост-Прим, 2013. 189 с.

89. Муштровий впоряд дитячо-юнацької військово–спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура») Українського козацтва : навч.-метод. посіб. / [упоряд. С. П. Рудюк]. Київ, 2008. 96 с. URL: <https://patriotua.org/wp-content/uploads/2018/03/mushtrovii.pdf>.

90. Надьон О. В. Адміністративно-правове забезпечення фінансової безпеки банків: поняття та необхідні ознаки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. Вип. 39, т. 2. С. 17–21.

91. Наливайко Л. Р., Грицай І. О. Державна гендерна політика в Україні та країнах-членах ЄС. *Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції* : тези доп., виступів і повідом. II-го Всеукр. кругл. столу, (м. Львів, 09 груд. 2016 р.). Львів, 2016. С. 132–135.

92. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. Київ : Аконіт, 1998. Т. III. ОБУ–РОБ. 927 с.

93. Окунєв І. С. Правовий статус суб'єкта права: поняття та ознаки. *Правова держава* : щорічник наук. праць / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2005. Вип. 16. С. 583–590.

94. Олійник А. Ю., Гусарєв С. Д., Слюсаренко О. Л. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 176 с.

95. Орзих М. Ф. Право и личность: вопросы теории правового воздействия на личность социалистического общества. Киев-Одесса : Вища школа, 1978. 143 с.

96. Особливості цивільного захисту в умовах воєнного конфлікту : кол. монографія / за ред. Р. Мугаверо, В. Андронova та М. Кустова. Харків – Рим : Нац. ун-т цивільного захисту України, 2023. 238 с.

97. Остапенко О. І. Наукові уявлення про механізм адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія : Юридична. 2010. № 2. С. 142–149.

98. Панцир. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія* : [сайт]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%80>.

99. Плавич В. П., Плавич С. В. Зasadничі принципи правотворчої діяльності як основа її ефективності. *Альманах права*. 2013. Вип. 4. Свобода, рівність та гідність особи в правовій теорії та юридичній практиці. С. 83–87. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63775/16Plavich.pdf?sequence=1>.

100. Подорожній Є. Ю. Особливості юридичної відповідальності у трудовому праві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2016. 426 с.
101. Політичні механізми формування громадянської ідентичності в сучасному українському суспільстві : монографія / Т. А. Бевз, М. С. Кармазіна, О. О. Зорич, В. Д. Яремчук. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. 296 с.
102. Політологічний енциклопедичний словник / [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.] ; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2015. 816 с.
103. Політологічний словник : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М. Ф. Головатого, О. В. Антонюка. Київ : МАУП, 2005. 792 с.
104. Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : затв. Указом Президента України від 16 січ. 2013 р. № 20/2013. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/2013#Text>.
105. Положення про Міністерство внутрішніх справ України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 878. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>.
106. Положення про Міністерство оборони України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 26 листоп. 2014 р. № 671 ; у ред. постанови Кабінету Міністрів України від 19 жовт. 2016 р. № 730. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#Text>.
107. Положення про Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України 03 лип. 2014 р. № 631 ; у ред. наказу Міністерства внутрішніх справ України від 27 груд. 2023 р. № 1073. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0853-14#Text>.

108. Поняття нормативно-правових актів України. Відповіді на питання до іспиту з теорії держави і права. 2015. *Шпаргалки.com.* : [сайт]. URL: https://knigi.studio/teorii-gosudarstva-shpargalki_888/ponyattyanormativno-pravovih-aktiv-ukrajini-44506.html.

109. Принцип. *Літературознавча енциклопедія* : у 2 т. / [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. Київ, 2007. Т. 2. М–Я. С. 271.

110. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення системи підготовки громадян України до військової служби : Закон України від 22 трав. 2024 р. № 3724-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3724-20#n28>.

111. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03 квіт. 2003 р. № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>.

112. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 06 верес. 2005 р. № 2806-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 48. Ст. 483. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15#Text>.

113. Про затвердження Інструкції про порядок категорювання засобів індивідуального бронезахисту і активної оборони в Національній гвардії України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19 верес. 2019 р. № 789. *Офіційний вісник України*. 2019. № 81. Ст. 2785. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1094-19#Text>.

114. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва та ремонту вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництва спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продажу : постанова Кабінету Міністрів

України від 02 груд. 2015 р. № 1000. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000-2015-%D0%BF#Text>.

115. Про затвердження переліку спеціальних засобів, придбання, зберігання та використання яких здійснюється суб'єктами охоронної діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 11 лют. 2013 р. № 97. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/97-2013-%D0%BF#n8>.

116. Про Збройні Сили України : Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1934-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>.

117. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лют. 2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.

118. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

119. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квіт. 1999 р. № 586-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text/>

120. Про національну безпеку : Закон України від 21 черв. 2018 р. №. 2469-VIII : ред. від 09 серп. 2024 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

121. Про Національну гвардію : Закон України від 13 берез. 2014 р. № 876-VII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>.

122. Про Національну поліцію України : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

123. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 лип. 2021 р. № 1702-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 41. Ст. 339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.

124. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05 квіт. 2007 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 44. Ст. 1771.

125. Про охоронну діяльність : Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4616-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 2. Ст. 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17#Text>.

126. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 5 берез. 1998 р. № 183/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text>.

127. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. *Президент України* : [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

128. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 року «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України» : указ Президента України від 20 серп. 2021 р. № 372/2021. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372/2021#Text>.

129. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року "Про Стратегію воєнної безпеки України" : указ Президента України від 25 берез. 2021 р. № 121/2021. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.

130. Проєкт Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України : лист Департаменту забезпечення діяльності апарату Міністерства внутрішніх справ України від 29 верес. 2021 р. № 45092/09-2021. *Міністерство внутрішніх справ України* : [сайт]. URL: <https://mvs.gov.ua/struktura/departament-zabezpecennya-diyalnosti-ministra>.

131. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина : навч. посіб. Київ : Атака, 2004. 464 с.

132. Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану : матеріали міжкафедрального круглого столу (м. Кривий Ріг, 20 верес. 2024 р.). Кривий Ріг : КННІ ДонДУВС, 2024. 150 с. URL: <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2024/10/zbirnyk-tez.pdf>.

133. Римарчук Г. С. Адміністративно-правове забезпечення права інтелектуальної власності : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2013. 18 с.

134. Росіяни в Естонії. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія* : [сайт]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D1%8F%D0%BD%D0%B8_%D0%B2_%D0%95%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%97.

135. Рудницький С. Категорія «механізм» у суспільних науках. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. 2011. № 4. С. 111–120.

136. Рудницький С. В. Категорія «механізм» та її гносеологічні можливості для опису явищ і процесів суспільно-політичного життя. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2011. № 53. С. 679–685.

137. Свідерський О. О. Адміністративно-правовий статус суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 201 с.

138. Семенова А. Ю. Економічний механізм управління сільсько-господарським підприємством: теоретико-методологічний аспект. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2012. № 3. С. 186–190.

139. Сірко В. С. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 4. С. 109–112.

140. Скаун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / [пер. з рос.]. Харків : Консум, 2001. 656 с.

141. Скаун О. Ф., Подберезский Н. К. Теория права и государства : учебник. Харьков : Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 1997. 496 с.

142. Скакун. О. Ф. Теория государства и права. Харьков : Консум, 2008. 704 с.
143. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничук. Київ : Наук. думка, 1979. 781 с.
144. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда ; АН УРСР ; Ін-т мовознавства. Київ : Наук. думка, 1978. Т. 9. 896 с.
145. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда ; АН УРСР ; Ін-т мовознавства. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 4. 840 с.
146. Сокурєнко В. В. Принципи публічної безпеки. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2018. № 1 (18). С. 15–22.
147. Сокурєнко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2016. 574 с.
148. Степанєнко К. В. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном : авторєф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2009. 19 с.
149. Стратегія воєнної безпеки України. Воєнна Безпека – Всеохоплююча Оборона : затв. Указом Президента України від 25 берез. 2021 р. № 121/2021. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.
150. Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України : затв. Указом Президента України від 29 черв. 2021 р. *Міністерство внутрішніх справ України* : [сайт]. URL: <https://mvs.gov.ua/ministry/normativna-baza-mvs/proekti-normativnix-aktiv/strategiya-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-zatverdzeno-vid-29062021>.
151. Стратегія кібербезпеки України. Безпечний кіберпростір – запорука успішного розвитку країни : затв. Указом Президента України 26 серп. 2021 р. № 447/2021. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>.
152. Стрєльченко А. М. Детермінування поняття «суб’єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального

бронезахисту цивільним населенням. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення безпеки* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 верес. 2024 р.). Київ, 2024. С. 370–372.

153. Стрельченко А. М. Класифікація принципів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. *Національні інтереси України*. 2024. № 3. С. 225–234.

154. Стрельченко А. М. Особливості використання засобів індивідуального бронезахисту у період нового царства. *Адміністративно-правове забезпечення діяльності публічної адміністрації в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-практ. семінару (м. Київ, 22 лют. 2023 р.). Київ, 2023. С. 235–240.

155. Стрельченко А. М. Період козаччини як основний історичний етап становлення та розвитку адміністративно-правового забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення. *Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану* : матеріали міжкафедрального круглого столу (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 20 верес. 2024 р.) / КННІ ДонДУВС. Кривий Ріг, 2024. С. 83–86.

156. Стрельченко А. М. Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. Вип. 84, ч. 3. С. 198–203.

157. Стрельченко А. М. Характеристика адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. *Адміністративно-правове забезпечення діяльності публічної адміністрації* : матеріали XIX наук.-практ. семінару (м. Київ, 20 черв. 2024 р.). Київ, 2024. С. 148–150.

158. Стрельченко А. М. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту. *Журнал східноєвропейського права*. 2024. № 126. С. 138–142.

159. Стрельченко А. М. Порівняльно-правова характеристика адміністративно-правового забезпечення використання засобів бронезахисту цивільного населення в Естонії. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 9 (37). С. 121–133.

160. Стрельченко А.М. Характеристика принципів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. V Міжнародна науково-практична конференція «Стратегічні комунікації у сфері забезпечення національної безпеки та оборони: проблеми, досвід, перспективи» (м. Київ, 30 жовтня 2024 року). Міністерство оборони України. Національний університет оборони України. С. 50-52.

161. Стрельченко О. Г., Стрельченко А. М. Comparative-legal characteristics of "administrative-legal regulation" and "administrative-legal security" and their modern interpretation = Порівняльно-правова характеристика «адміністративно-правового регулювання» та «адміністративно-правового забезпечення» та їх сучасна інтерпретація. *Наукові перспективи*. 2024. № 8 (50). С. 559–569. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-8\(50\)-559-569](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-8(50)-559-569).

162. Стрельченко О. Г., Стрельченко А. М. Сучасні наукові аспекти поняття «адміністративно-правового регулювання» та «адміністративно-правового забезпечення». *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 8 (36). С. 169–180. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-8\(36\)-169-179](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-8(36)-169-179).

163. Тактика і стратегія козацьких походів. *Петро Калнишевський та його доба* : [сайт]. URL: <https://kalnysh.at.ua/publ/13-1-0-32>.

164. Тарахонич Т. І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2010. Вип. 50. С. 12–18.

165. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / [О. В. Зайчук та ін.] ; за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 685 с.

166. Теорія управління в органах внутрішніх справ : навч. посіб. / за ред. В. А. Ліпкана. Київ : КНТ, 2007. 884 с.
167. У 2023 р. НАТО понад 300 разів перехоплювала російські військові літаки. *НАТО* : [сайт]. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_221598.htm?selectedLocale=uk.
168. Український історик показав, які «бронезилети» носили козаки. *Ucnix in UA* : [сайт]. URL: <https://uspih.in.ua/nashi-v-istorii/ukrainskyj-istoryk-pokazav-iaki-bronezhylety-nosyly-kozaky1>.
169. Устименко Б. Підготовка стратегічних документів у сфері національної безпеки України в умовах російської агресії: обрані аспекти. *Центр глобалістики «Стратегія XXI»* : [сайт]. URL: <https://geostrategy.org.ua/media/statti/pidgotovka-strategichnyh-dokumentiv-u-sferi-nacionalnoyi-bezpeky-ukrayiny-v-umovah-rosiyskoyi-agresiyi-obrani-aspekty>.
170. Фарукшин М. Х. Политическая система общества. *Политнаука. Политология в мире* : [сайт]. URL: <http://www.politnauka.org/library/teoria/farukshin.php>.
171. Хитра І. Я. Адміністративно-правове забезпечення діяльності банків в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 17 с.
172. Хом'яченко С. І. Особливості механізму адміністративно-правового регулювання цивільної авіації. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2014. № 2 (31). С. 11–13.
173. Цибульник Н. Ю. Деякі питання сектора безпеки України як об'єкта адміністративно-правового регулювання. *Право і суспільство*. 2021. № 1. С. 151–157.
174. Цибульник Н. Ю. Принципи адміністративно-правового регулювання сектору безпеки держави. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 6. С. 182–186.
175. Циверенко Г. П. Адміністративно-правове забезпечення народного волевиявлення в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 21 с.

176. Чанишева Г. І., Болотіна Н. Б. Окремі теоретичні проблеми сучасного трудового права України. *Право України*. 1999. № 9. С. 12–19.
177. Челебі Евлія. Книга подорожі. (витяг з твору турецького мандрівника XVII століття). Б. м : б. в., 1960. 338 с.
178. Челобітченко О. О. Балістичні випробування засобів колективного й індивідуального захисту – завершення дослідницької стадії інноваційних проектів з їх створення. *Наука і оборона*. 2018. № 1. С. 49–55.
179. Чистоклетов Л., Хитра О. Поняття адміністративно-правового забезпечення та його механізму. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія : Юридичні науки. 2020. № 3 (27). С. 173–180. DOI: <http://doi.org/10.23939/law2020.27.173>.
180. Чомахашвілі О. Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2008. 19 с.
181. Шаганенко П. І. Адміністративно-правове забезпечення діяльності прокуратури в умовах реформування правоохоронної системи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 19 с.
182. Шаповал Р. В., Цибульник Н. Ю. Зміст адміністративно-правового регулювання діяльності суб’єктів публічного адміністрування у секторі безпеки України. *Право та державне управління*. 2021. № 4. С. 39–44.
183. Шишак. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія* : [сайт]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
184. Шкребець Є. Ф. Адвокатура України: адміністративно-правове забезпечення діяльності на сучасному етапі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 220 с.
185. Шоломи для захисту від куль. Загальні технічні умови : ГСТУ 78-41-004-97. [Чинний 1997-11-01]. Київ : Міністерство внутрішніх справ України, 1997. 12 с.

186. Шоломи протиударні. Загальні технічні умови : ДСТУ 9197-2022. [Чинний 2025–01–01.]. Київ : Міністерство внутрішніх справ України : [сайт]. URL: 2022. https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=99532
187. Шопіна І. М. Феномен адміністративно-правового забезпечення в адміністративному праві України. *Наука і правоохорона*. 2018. № 4. С. 141–145.
188. Шпаковский В. Белые доспехи – революция в истории европейского рыцарства. *Наука – техника* : [сайт]. URL: <https://naukatehnika.com/belyie-dospexi.html>.
189. Шундигов К. В. Правовые механизмы: основы теории. *Государство и право*. 2006. № 12. С. 13–19.
190. Юридична енциклопедія : в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Укр. енциклопедія, 1998. Т 1. А–Г. 672 с.
191. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків : у 3 т. Київ : Наук. думка, 1990. Т. 1. 592 с.
192. Якимчук М. К. Організаційно-правові основи управління в органах прокуратури України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Чернівці, 2002. 470 с.
193. Якущенко Ю. М. Принципи адміністративно-правового регулювання сурогатного материнства в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 418–421.
194. Яра С. Поняття адміністративно-правово-го забезпечення вищої юридичної освіти в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 11 (101), т. 2. С. 81–87.
195. Andrzej Dzikciokowski, Maciej Monkiewicz. Die Schlacht bei Orsza. *Thesauri Poloniae Schatzkammer Polen. Zur Ceschichte der polnischen Sammlungen*. Skira, 2003. S. 134–139.
196. Estonia and allies establish the Tallinn Mechanism to provide cyber assistance to Ukraine. *Republic of Estonia Ministry of Foreign Affairs*. 2023. 20 Decemb. URL: <https://vm.ee/en/news/estonia-and-allies-establish-tallinn-mechanism-pr...>
197. Feeling cornered: an analysis of the Russian-speaking minority in Estonia. *An official website of the European Union*. URL: <https://migrant->

integration.ec.europa.eu/library-document/feeling-cornered-analysis-russian-speaking-minority-estonia_en.

198. Melkin V. Development of Individual Armor Protection Equipment for Servicemen; Historical Experience. *The scientific heritage*. 2019. № 42. Pp. 49–55.

199. National Security Concept of Estonia. 2023. *Kaitseministeerium*. URL: https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/eesti_julgeolekupoliitika_alused_eng_22.02.2023.pdf

200. National security concept OF Estonia. *Kaitseministeerium*. URL : https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/national_security_concept_of_estonia.pdf

201. Plewczycski Marek. Wojny i wojskowość polska w XVI wieku. T. I. Lata 1500–1548. Zabrze : Inforteditions, 2011. 460 s

202. Setting Transatlantic Defence up for Success: A Military Strategy for Ukraine's Victory and Russia's Defeat. Kyiv : December 2023. 24 p. URL : https://kaitseministeerium.ee/sites/default/files/setting_transatlantic_defence_up_for_success_0.pdf.

203. Strelchenko A. Administrative and legal characteristics of the establishment and development of the organizational and legal principles of the use of individual armor protection: the new kingdom period and the middle ages. *Visegrad journal on human rights*. 2023. № 2. C. 147–151.

Додаток А

Класи захисту бронежилетів кулестійких

Клас захисту	Калібр захисту ураження	Тип та умовне позначення кулі	Характеристика кулі	Маса кулі, г	Дистанція обстрілу, м	Швидкість кулі, м/с
1	9X18 мм, (9 mm Makarov) ²⁾	Пст, (57-Н-181С) ¹⁾	Сферична головна частина сталеве нетермозміцнене осердя ³⁾ у сталевій оболонці плакованій томпаком ⁴⁾	5,9	5	335±10
	9X19 мм, (9 mm Luger, 9 mm Para(bellum) 9X19 mm ²⁾	FMG RN SC	Суцільнометалева оболонка з мідного сплаву з носовою частиною напівсферичної форми з м'яким (свинцевим) осердям	8,0	5	400±10
2	7,62x25 мм (7,62x25 Tokarev) ²⁾	Пст, (57-Н-134С) ¹⁾	Сталеве нетермозміцнене осердя ³⁾ у сталевій оболонці плакованій томпаком ⁴⁾	5,5	5	430±15
3	5,45x39 мм (5,45x39) ²⁾	ПС (7Н6) ¹⁾	Гострокінцева головна частина, сталеве нетермозміцнене осердя ³⁾ у сталевій оболонці плакованій томпаком ⁴⁾	3,4	10	910±15

	7,62 x39 мм (7,62 x39) ²⁾	ПС (57-Н -231) ¹⁾	Гострокінцева головна частина, сталеве нетермозміцнене осердя ³⁾ у сталевій оболонці плакованій томпаком ⁴⁾	7,9	10	730±15
4	5,45x39 мм (5,45x39) ²⁾	ПП (7Н10) ¹⁾	Гострокінцева головна частина, сталеве термозміцнене осердя ⁵⁾ у сталевій оболонці плакованій томпаком ⁴⁾	3,6	10	910±15
	7,62x54 мм (7,62x54R) ²⁾	ЛПС (57-Н-323с) ¹⁾	Гострокінцева головна частина, сталеве нетермозміцнене осердя ³⁾ у сталевій оболонці плакованій томпаком ⁴⁾	9,6	10	850±15
5	7,62 x39 мм (7,62 x39) ²⁾	БЗ (57-БЗ-231) ¹⁾	Бронебійно-запалювальна з гострокінцевою головною частиною, сталевим термозміцненим осердям ⁵⁾ у сталевій оболонці плакованій томпаком ⁴⁾	7,4	10	745±15
	7,62x54 мм (7,62x54R) ²⁾	ЛПС (57-Н-323с) ¹⁾	Гострокінцева головна частина, сталеве нетермозміцнене осердя ³⁾ у сталевій оболонці плакованій томпаком ⁴⁾	9,6	10	850±15
6	7,62x54 мм (7,62x54R) ²⁾	Б 32 (7-БЗ-3) ¹⁾	Бронебійно-запалювальна з гострокінцевою головною частиною, сталевим	10,4	10	860±15

			термозміцненим осердям ⁵⁾ у сталевій оболонці плакованій томпаком ⁴⁾			
--	--	--	--	--	--	--

Додаток Б

Класи захисту шоломів кулестійких

Клас захисної структури	Характеристика засобу ураження				
	Калібр патронів	Конструкція кулі	Маса, г	Початкова швидкість, м/с	Дистанція відстрілу, м
1	9 mm Makarov	Пст, 57-Н-181с ¹⁾	5,9	315 ± 10	5± 0,5
	9 mm Luger,	FMG RN SC	8,00	410 ± 10	5± 0,5
2	7,62x25 Tokarev	Пст, (57-Н-134С) ¹⁾	5,5	430 ± 15	5± 0,5
СУ	Уламки снарядів, мін чи ручних гранат	Характеристики засобів ураження визначаються відповідно до нормативного документу підприємства виробника шоломів та/або відповідно до умов контракту (договору) між виробником та замовником			
1) Індекс центрального ракетно-артилерійського управління Збройних Сил України					

СТРУКТУРА

Концепції забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення

1. Загальні положення забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення
2. Аналіз стану забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення
3. Мета та завдання концепції забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення
4. Основні принципи забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення
5. Напрями реалізації концепції:
 - 5.1. Посилення нормативно-правового регулювання забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення
 - 5.2. Джерела та механізми фінансування забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення
 - 5.3. Технологічні інновації щодо забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення
 - 5.4. Виробництво та закупівля засобів індивідуального бронезахисту для цивільного населення та підвищення масштабування їх виробництва
 - 5.5. Розвиток системи розподілу та логістичне забезпечення засобами індивідуального бронезахисту для цивільного населення
 - 5.6. Освітня та інформаційно-просвітницька діяльність, що забезпечить підвищення свідомості щодо використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням
 - 5.7. Співпраця з міжнародними партнерами щодо забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення та залучення міжнародної гуманітарної допомоги

5.8. Формування резервів засобів індивідуального бронезахисту для цивільного населення за допомогою створення складів у регіонах підвищеної небезпеки та організації мобільних пунктів видачі

6. Етапи реалізації концепції, які включатимуть I етап (тривалістю 6-12 місяців), який реалізовуватиметься через розробку та затвердження нормативно-правової бази; формування пілотних резервів ЗІБ; початок навчальних програм; II етап (тривалістю 1-3 роки), який має реалізовуватися за допомогою масштабного виробництва та закупівлі засобів індивідуального бронезахисту; створення повноцінної системи розподілу засобів індивідуального бронезахисту; залучення міжнародних партнерів у процесі забезпечення засобами індивідуального бронезахисту; III етап (тривалістю 3-5 років), що реалізовуватиметься через оптимізацію логістичних процесів; підвищення рівня обізнаності населення; моніторинг ефективності системи та внесення корективів.

7. Моніторинг та оцінка ефективності забезпечення засобами індивідуального бронезахисту цивільного населення, які полягатимуть у встановленні ключових показників ефективності, що включає: кількість забезпечених громадян; час реагування на кризові ситуації; зниження рівня смертності та травматизму, а також проведення регулярного аудиту програм та внесення змін за необхідності.

КОМІТЕТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ з питань правоохоронної діяльності

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01008, www.rada.gov.ua

Стрельченку А.М.

вул. Соборна, буд. 59, кв. 85,
с-ще Димер,
Вишгородський район,
Київська обл.,
strel1977@ukr.net

Шановний Анатолію Миколайовичу!

У Комітеті Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності розглянуто Ваші пропозиції про внесення змін до чинного законодавства.

Повідомляємо, що зазначені пропозиції надані народним депутатам України – членам Комітету для ознайомлення.

З повагою

Голова Комітету

С. Іонушас

ЄАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач: Іонушас Сергій Костянтинович
Сертифікат: 26B2648ADD3032E104000000D0512F005F3AAE00
Дійсний до: 20.12.2024 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
04-27/12-2024/258118 від 20.11.2024

1720260

15 жовтня 2024 № 134-0

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність Комітету з питань національної безпеки, оборони та розвідки здобувача кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» Стрельченка Анатолія Миколайовича «Адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальностями: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

В результаті проведеного дослідження щодо адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням здоров'я автором опрацьовано значний масив законодавчих та інших нормативно-правових актів органів публічної адміністрації, які врегульовують діяльність у сфері цивільного захисту населення, в тому числі, й у забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, автором доведено, що дана сфера потребує адміністративно-правового врегулювання. Повідомляємо, що запропоновані результати дослідження Стрельченка Анатолія Миколайовича «Адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням» мають практичний інтерес та враховані Комітет з питань національної безпеки, оборони та розвідки під час розробки та доопрацювання законопроектів щодо вдосконалення національної безпеки України.

На окрему увагу заслуговують сформульовані Стрельченко Анатолієм Миколайовичем пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства щодо забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, а саме: запропоновано внесення змін та доповнень до чинного законодавства України, зокрема: Розділ VI «Фінансування та матеріально-технічне забезпечення національного спротиву» Закону України «Про основи

національного спротиву» доповнити п. 3.1. наступного змісту: «Забезпечення добровольчих формувань територіальних громад засобами індивідуального бронезахисту»; ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» доповнити поняттям забезпечення безпеки людини – як система заходів, способів, методів та процедур, що застосовується суб'єктами публічної адміністрації та, яка полягає у забезпеченні застосування заходів індивідуального бронезахисту цивільного населення з метою захисту життя та здоров'я у разі виникнення небезпеки; Постанову Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2000 р. № 1225 «Про затвердження Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах» доповнити п. 2 п.п. 12 поняттям засобів індивідуального бронезахисту як індивідуальні, специфічні засоби, які застосовуються особою для захисту органів людини від травматизації, а також з метою відвернення чи зниження травматичної дії ушкоджуючих елементів. Також, доведена необхідність розробки та прийняття Концепції діяльності та розвитку Національної гвардії в умовах дії режиму воєнного стану та у повоєнний період.

Начальник ВП №2 ОРУП №1
ГУНП в Одеській області
полковник поліції

Вячеслав БАРБА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

2024 року

АКТ22. 10. 2024

м. Київ

№ 180-н

Впровадження результатів дисертації
Стрельченка Анатолія Миколайовича
на тему: ««Адміністративно-правове
забезпечення використання засобів
індивідуального бронезахисту
цивільним населенням» в наукову
діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника підполковника поліції Корольчука Віктора Володимировича;
- т.в.о. начальника відділу докторантури та ад'юнктури Містюка Андрія Петровича;
- завідувача кафедри публічного управління та адміністрування, доктора юридичних наук, професор Ігоря Пастуха;
- завідувача кафедри поліцейського права, кандидата юридичних наук, доцента полковника поліції Кулікова Володимира Анатолійовича;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 12.00.07 - адміністративне право та

процес; фінансове право; інформаційне право.», наукові праці здобувача кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Інституту права та суспільних відносин Закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» Стрельченка Анатолія Миколайовича за темою: «Адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням» та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій спрямованих на удосконалення адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням, що дає підстави запровадити їх для використання в науковій діяльності Національної академії внутрішніх справ.

Проаналізовано основні результати дослідження Стрельченка А.М., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Стрельченко А.М. Адміністративно-правова характеристика становлення та розвитку організаційно-правових засад використання засобів індивідуального бронезахисту: період Нового царства та період Середньовіччя. *Visegrad journal on human rights*. № 2. 2023. С. 147-151.
2. Стрельченко А.М. Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. *Збірник «Науковий вісник УжНУ. Серія: Право»*. В. 84. Ч. 3. С. 198-203. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.30>.
3. Стрельченко О.Г., Стрельченко А.М. Сучасні наукові аспекти поняття «адміністративно-правового регулювання» та «адміністративно-правового забезпечення». *Наука і техніка сьогодні*. № 8(36). 2024. С. 169-180.
4. Стрельченко О.Г., Стрельченко А.М. Comparative-legal characteristics of "administrative-legal regulation" and "administrative-legal security" and their modern interpretation (Порівняльно-правова характеристика «адміністративно-правового регулювання» та «адміністративно-правового забезпечення» та їх сучасна інтерпретація). *Наукові перспективи*. № 8(50). 2024. С. 559-569.
5. Стрельченко А.М. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту. *Журнал східноєвропейського права*. № 126. 2024. С. 138-143.
6. Стрельченко А.М. Порівняльно-правова характеристика адміністративно-правового забезпечення використання засобів бронезахисту цивільного населення в Естонії. *Наука і техніка сьогодні*. № 9(37). 2024. С. 121-133.
7. Стрельченко А.М. Класифікація принципів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. *Журнал національні інтереси України*. № 3, 2024.

1. На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок про те, що

вищезазначені матеріали дисертаційного дослідження Стрельченка А.М. застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

 Віктор КОРОЛЬЧУК
 Андрій МІСТЮК
 Ігор ПАСТУХ
 Володимир КУЛІКОВ
 Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Національної академії
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Станіслав ГУСАРЄВ

2024

АКТ22.10. 2024

м. Київ

№ 169-с

Впровадження результатів дисертації
Стрельченка Анатолія Миколайовича
на тему: «Адміністративно-правове
забезпечення використання засобів
індивідуального бронезахисту
цивільним населенням» в освітній
процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника відділу організації освітнього процесу лейтенанта поліції
Бойчук Вікторії Олександрівни;
- начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних
наук, старшого наукового співробітника підполковника поліції Корольчука
Віктора Володимировича;
- т.в.о. начальника відділу докторантури та ад'юнктури Містюка Андрія
Петровича;
- завідувача кафедри публічного управління та адміністрування, доктора
юридичних наук, професор Ігоря Пастуха;
- завідувача кафедри поліцейського права, кандидата юридичних наук,

доцента полковника поліції Кулікова Володимира Анатолійовича;

– завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 12.00.07 - адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право.», наукові праці здобувача кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Інституту права та суспільних відносин Закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» Стрельченка Анатолія Миколайовича за темою: «Адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням»

Проаналізовано основні результати дослідження Стрельченка А.М., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Стрельченко А.М. Адміністративно-правова характеристика становлення та розвитку організаційно-правових засад використання засобів індивідуального бронезахисту: період Нового царства та період Середньовіччя. *Visegrad journal on human rights*. № 2. 2023. С. 147-151.
2. Стрельченко А.М. Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. *Збірник «Науковий вісник УжНУ. Серія: Право»*. В. 84. Ч. 3. С. 198-203. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.30>.
3. Стрельченко О.Г., Стрельченко А.М. Сучасні наукові аспекти поняття «адміністративно-правового регулювання» та «адміністративно-правового забезпечення». *Наука і техніка сьогодні*. № 8(36). 2024. С. 169-180.
4. Стрельченко О.Г., Стрельченко А.М. Comparative-legal characteristics of "administrative-legal regulation" and "administrative-legal security" and their modern interpretation (Порівняльно-правова характеристика «адміністративно-правового регулювання» та «адміністративно-правового забезпечення» та їх сучасна інтерпретація). *Наукові перспективи*. № 8(50). 2024. С. 559-569.
5. Стрельченко А.М. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту. *Журнал східноєвропейського права*. № 126. 2024. С. 138-143.
6. Стрельченко А.М. Порівняльно-правова характеристика адміністративно-правового забезпечення використання засобів бронезахисту цивільного населення в Естонії. *Наука і техніка сьогодні*. № 9(37). 2024. С. 121-133.
7. Стрельченко А.М. Класифікація принципів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. *Журнал національні інтереси України*. № 3, 2024.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Стрельченка А.М. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні

рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Адміністративний процес», «Адміністративна процедура», «Адміністративне право: особлива частина», «Тактична підготовка», «Первинна військова підготовка» під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

 Вікторія БОЙЧУК
 Віктор КОРОЛЬЧУК
 Андрій МІСТЮК
 Ігор ПАСТУХ
Володимир КУЛІКОВ
 Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Одеського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Максим КОРНІЄНКО

2024 року

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційного дослідження

**Стрельченка Анатолія Миколайовича у наукову діяльність
Одеського державного університету внутрішніх справ на тему:
«Адміністративно-правове забезпечення використання засобів
індивідуального бронезахисту цивільним населенням»**

Комісія у складі:

- 1) начальника відділу організації наукової діяльності ОДУВС, кандидата юридичних наук, доцента Домброван Наталії, підполковника поліції;
- 2) ученого секретаря секретаріату Вченої ради ОДУВС, кандидата педагогічних наук, доцента Ісаєнка Максима;
- 3) начальник відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури ОДУВС, кандидата юридичних наук, Теслюк Ірини,

склали цей акт про те, що висновки, пропозиції, результати дослідження, рекомендації, розроблені у ході роботи Стрельченка Анатолія Миколайовича над дисертаційним дослідженням на тему: «Адміністративно-правове забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням» застосовуються у науково-дослідній роботі Одеського державного університету внутрішніх справ, а надані матеріали мають високий теоретичний рівень та суттєву практичну значущість. Використання матеріалів дисертаційного дослідження, зокрема опублікованих праць:

1. Strelchenko A. Administrative and legal characteristics of the establishment and development of the organizational and legal principles of the use of individual armor protection: the new kingdom period and the middle ages.

Visegrad journal on human rights. № 2. 2023. С. 147-151.
<https://journals.urau.ua/journal-vjhr/article/view/295373/288243>.

2. Стрельченко А.М. Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. *Збірник «Науковий вісник УжНУ. Серія: Право»*. В. 84. Ч. 3. С.198-203. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.30>.

3. Стрельченко О.Г., Стрельченко А.М. Сучасні наукові аспекти поняття «адміністративно-правового регулювання» та «адміністративно-правового забезпечення». *Наука і техніка сьогодні*. № 8(36). 2024. С. 169-180. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-8\(36\)-169-179](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-8(36)-169-179).

4. Стрельченко О.Г., Стрельченко А.М. Comparative-legal characteristics of «administrative-legal regulation» and «administrative-legal security» and their modern interpretation (Порівняльно-правова характеристика «адміністративно-правового регулювання» та «адміністративно-правового забезпечення» та їх сучасна інтерпретація). *Наукові перспективи*. № 8 (50). 2024. С. 559-569. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-8\(50\)-559-569](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-8(50)-559-569)

5. Стрельченко А.М. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту. *Журнал східноєвропейського права*. № 126. 2024. С. 138-143. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13840284>.

6. Стрельченко А.М. Порівняльно-правова характеристика адміністративно-правового забезпечення використання засобів бронезахисту цивільного населення в Естонії. *Наука і техніка сьогодні*. № 9 (37). 2024. С.121-133. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-9\(37\)-121-132](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-9(37)-121-132).

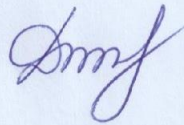
7. Стрельченко А.М. Класифікація принципів адміністративно-правового забезпечення використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням. *Журнал національні інтереси України*. № 3, 2024. С. 225-234. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2024-3\(3\)-225-233](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2024-3(3)-225-233).

Результати дисертаційного дослідження Стрельченка Анатолія Миколайовича за темою «Адміністративно-правове забезпечення

використання засобів індивідуального бронезахисту цивільним населенням» впровадженні в наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ.

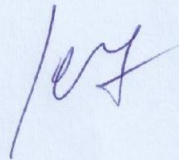
Члени комісії:

**Начальник відділу організації
наукової діяльності ОДУВС**
кандидат юридичних наук, доцент

Наталія ДОМБРОВАН

**Учений секретар секретаріату
Вченої ради ОДУВС**
кандидат педагогічних наук

Максим ІСАЄНКО

**Начальник відділу аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури,**
кандидат юридичних наук

Ірина ТЕСЛЮК